

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Миколаївський національний університет
імені В. О Сухомлинського

Раїса ДРУЖЕНЕНКО
Олена ПОПОВА
Лілія РУСКУЛІС

ПРАКТИКУМ
ІЗ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ
ТЕКСТУ

Навчальний посібник

Миколаїв
2023

УДК 81.42 (075.8)
ББК 74.268.1. 5я 73
Д 76

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ОЛЕКСЕНКО В. П. – доктор філологічних дисциплін, професор,
професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики
Херсонського державного університету;
ШКАВРО В. В. – кандидат педагогічних наук, учитель української мови
Київського військового ліцею імені Івана Богуна

*Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 19 від 24 квітня 2023 р.)*

Дружененко Р.

Д 76 Практикум з лінгвістичного аналізу тексту: навчальний
посібник / Р. Дружененко, О. Попова, Л. Рускуліс. — Миколаїв:
СПД Рум'янцева Г. В., 2023. — 170 с.

ISBN 978-671-543-408-3

У посібнику подано короткий зміст основних проблем лінгвістичного аналізу тексту, схарактеризовано текст як об'єкт лінгвістичного аналізу, його основні ознаки та категорії; репрезентовано методику лінгвістичного аналізу тексту; запропоновано систему вправ і завдань, що спрямована на формування фахової компетентності філолога. Призначено для магістрантів, викладачів гуманітарних факультетів вищих закладів освіти, учителів-словесників.

УДК 81.42 (075.8)
ББК74.268.1. 5я 73

ISBN 978-671-543-408-3

© Дружененко Р., Попова О.,
Рускуліс Л., 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЧАСТИНА I. НАУКОВІ ЗАСАДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ	5
<i>Тема 1.</i> Лінгвістичний аналіз тексту (ЛАТ) як навчальна дисципліна	5
<i>Тема 2.</i> Текст як об'єкт лінгвістичного аналізу	9
<i>Тема 3.</i> Основні ознаки й категорії тексту	11
<i>Практична робота 1.</i> Концептуальні виміри тексту як об'єкту лінгвоаналізу	13
<i>Самостійна робота</i>	25
<i>Контрольна робота</i>	43
ЧАСТИНА II МЕТОДИКА ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ	48
<i>Тема 1.</i> Методичний аспект ЛАТ	48
<i>Практична робота 1.</i> Використання методів і прийомів під час часткового й цілісного ЛАТ різних стилів, типів, жанрів, форм	50
<i>Самостійна робота</i>	65
<i>Тема 2.</i> Особливості лінгвістичного аналізу національно-культурних текстів	86
<i>Практична робота 2.</i> Етнолінгвістичний та лінгвокультурологічний аналіз тексту	90
<i>Тема 3.</i> Прагматична парадигма лінгвістики тексту. Комунікативно-прагматичний аналіз тексту і дискурсу	96
<i>Практична робота 3.</i> Комунікативно-прагматичний аналіз текстів і дискурсивних фрагментів	101
<i>Контрольна робота</i>	128
<i>Завдання для індивідуальних проєктів (теми наукових досліджень)</i>	160
<i>Додаток 1.</i> Схеми лінгвістичного аналізу тексту	149
<i>Додаток 2.</i> Зразки лінгвістичного аналізу тексту	152
<i>Додаток 3.</i> Словник термінів із ЛАТ	160

ПЕРЕДМОВА

Лінгвістичний аналіз тексту – дисципліна, що вивчається на завершальному етапі формування філологічної компетентності студента, а отже, передбачає узагальнення й систематизацію знань, які були здобуті раніше, в період оволодіння основами науки про мову.

Метою курсу є ознайомлення здобувачів магістерського освітнього рівня з теоретичними основами лінгвістичного аналізу тексту як науки та навчальної дисципліни, формування елементарного наукового досвіду в здійсненні лінгвоаналізу текстів різних стилів, жанрів, типів, форм мовлення. Пропоновані вправи й завдання спрямовані на формування дослідницької компетентності студента, результатом якої є вміння диференціювати тексти за класифікаційними ознаками, аналізувати їх із погляду текстових ознак і категорій, описувати структурну й семантичну організацію, розрізнати надфразні єдності та абзаци, виявляти міжфразові зв'язки, пояснювати функційне навантаження мовних одиниць, порівнювати тексти різних авторів із метою виявлення індивідуального стилю письма, визначати авторство того чи того тексту.

Пропоновані вправи й завдання забезпечують розвиток умінь залежно від навчальної ситуації оперувати принципами лінгвоаналізу, обирати оптимальні методи й прийоми з метою здійснення повного або часткового лінгвістичного аналізу тексту. Посібник відповідає сучасним тенденціям розвитку лінгвістики тексту як науки й, відповідно, погляду на текст як об'єкт дослідження. Зокрема, в пропонованому виданні враховано сучасний комунікативно-прагматичний аспект, відповідно до якого текст досліджується як успішна комунікативна подія.

Посібник структуровано відповідно до двох змістових частин, кожна з яких містить блок теоретичного матеріалу (короткий виклад), список літератури, вправи для практичних занять, комплекс завдань для самостійної роботи, контрольні роботи задля перевірки рівня оволодіння студентами виучуваного матеріалу.

У додатках вміщено схеми лінгвістичного аналізу тексту, зразки лінгвістичного аналізу тексту, тексти для повного лінгвістичного аналізу тексту та словник лінгвістичних термінів із курсу.

Основне призначення посібника – допомогти магістрантам оволодіти теоретичними відомостями з дисципліни, сформувати практичні вміння, а також уміння організувати самостійну й індивідуальну роботу.

ЧАСТИНА I НАУКОВІ ЗАСАДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Тема 1. Лінгвістичний аналіз тексту (ЛАТ) як навчальна дисципліна

Мета: подати короткі відомості з історії розвитку ЛАТ, обґрунтувати наукові засади ЛАТ, з'ясувати мету й завдання ЛАТ як навчальної дисципліни, описати предмет й об'єкт, класифікувати види лінгвоаналізу, опрацювати концепцію комунікативного підходу до аналізу мовних одиниць.

План

1. Відомості з історії розвитку й становлення ЛАТ.
2. Сутність ЛАТ. Предмет і об'єкт лінгвоаналізу.
3. Види лінгвоаналізу. Комунікативний підхід до аналізу мовних одиниць.
4. ЛАТ у системі стилістичного й літературознавчого аналізу. Поняття філологічного аналізу тексту.
5. Зв'язок ЛАТ з іншими дисциплінами.

Література

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 214 с.
2. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / за ред. Д. І. Ганич, І. С. Олійник. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. К.: Академія, 2009. 264 с.
4. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2007. 164 с.
5. Ковалик І. І. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 184 с.
6. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 423 с.
7. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. К.: Підручники, посібники, 2005. 416 с.
8. Мельничайко В. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: завдання і методи. Теорія і практика

лінгвістичного аналізу тексту. Тернопіль: ЛЛЄЯ, 1997. 168 с.

9. Миронюк Н. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: зб. вправ і завдань. К.: Вища школа, 1993. 156 с.
10. Яблонська Т. Н. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. 252 с.

Короткий виклад матеріалу з теми

ЛАТ як навчальну дисципліну введено до освітніх програм ЗВО в 70-ті рр. ХХ ст. із метою формування в студентів умінь досліджувати функційні мовні одиниці в конкретному тестовому полотні, проте одностайності щодо моделі викладання дисципліни довгий час не було, що зумовлено розвитком різноспрямованих наукових концепцій відповідної галузі мовознавства, недостатнім рівнем оформлення терміносистеми, пріоритетом дослідження художніх текстів. Як результат, у навчальних посібниках для ЗВО автори здебільшого надавали перевагу лінгвістичному аналізу художніх текстів.

Як наука ЛАТ потужно розвивається в 60-ті рр. ХХ ст. Текст стає предметом вивчення В. Винорадова, Г. Винокура, Л. Щерби та ін. Примітно, що саме в цей час (60-70-ті рр.) дослідники надають перевагу вивченню лексичних функційних одиниць художнього тексту, активному дослідженню підлягає індивідуальний стиль деяких письменників, що стало основою для видання словників Т. Шевченка, Г. Квітки-Основ'яненка, В. Стефаника.

У траєкторії розвитку ЛАТ як науки можна диференціювати три підходи – лексикоцентричний, текстоцентричний, комунікативний. У першій половині ХХ ст. активізується лексикоцентричний підхід, відповідно до якого дослідженню підлягає слово як самодостатня одиниця й лише «мовний матеріал» тексту, тобто фонема, морфема, слова, речення. У другій половині ХХ ст. лексикоцентричний підхід поступається місцем текстоцентричному, відповідно до якого аналіз мовної одиниці відбувається відповідно до загальної семантики

тексту, його структури, внутрішнього контексту та підтексту, ситуації спілкування. На сучасному етапі розвитку мовознавчої галузі актуалізації набуває комунікативний підхід до вивчення мовних явищ, що зумовлює аналіз тексту як комунікативну подію.

На сучасному етапі розвитку ЛАТ є систематизованою, структурованою науковою галуззю, що, з одного боку, зберегла традиційну парадигму, а з іншого – розширює межі теоретичних і практичних засад з урахуванням сучасних мовознавчих концепцій. На думку дослідниці Т. Єщенко, ЛАТ – галузь мовознавства, об'єктом вивчення якої є текст; аналіз тексту покликаний віднаходити та описувати систему його категорій, визначати своєрідні мовні складники змісту й форми, висвітлювати різновиди зв'язків між окремими частинами та усталеними правилами вираження й експлікації цих зв'язків. Об'єктом ЛАТ є тексти різних стилів, типів, жанрів, форм, предметом – зв'язний текст, а також інтегрування тексту лінгвоодинаціями різних рівнів та текстовими категоріями.

ЛАТ як навчальна дисципліна пов'язаний з іншими філологічними дисциплінами: сучасною українською літературною мовою, діалектологією, стилістикою, літературою, літературознавством, історією мови тощо. Слід розрізняти ЛАТ від інших видів, зокрема літературознавчим, стилістичним, філологічним.

Повний (цілісний, комплексний) аналіз тексту передбачає розгляд усіх текстоутворювальних чинників і текстових категорій – інформативності, цілісності, лінійності, дискретності, зв'язності, завершеності та ін. – з характеристикою всіх мовних одиниць, які беруть участь у творенні ідеї (концепту). Частковий ЛАТ – виконання одного з аспектів цілісного.

Залежно від чинників виокремлено види часткового ЛАТ: частковий лінгвістичний аналіз-коментування тексту, частковий лінгвістичний аналіз-семантизація тексту, частковий структурно-граматичний аналіз тексту (*Додаток 4*).

Відповідно до одиниць мовної системи є такі види часткового лінгвоаналізу:

- *частковий фонетичний аналіз тексту* (аналіз фонетичних засобів із додатковим смисловим навантаженням, які здатні створювати звуковий ефект, вмотивований змістом);

- *частковий лексичний аналіз тексту* (аналізові підлягають як літературно унормована лексика різних груп, так й аномативи, що виконують текстові функції), у художніх текстах цінним є аналіз фразеологізмів, що виконують в основному експресивну функцію з метою характеристики людських стосунків, дій, стану, особи, явищ природи й суспільства, мови персонажа тощо;

- *частковий морфологічний аналіз тексту* – якісна й кількісна характеристика різних форм слів з урахуванням деяких чинників: належність тексту до одного з типів мовлення – розповіді, опису, роздуму; стилістична диференціація текстів, а саме орієнтація на розмовне чи книжне мовлення; зміст тексту; особливості ідіостилю письменника;

- *частковий синтаксичний аналіз тексту* – якісна й кількісна характеристика різних типів речень, з'ясування функційного навантаження їх у тексті (ритм, динаміка, напруга, спокій, розваженість тощо). Синтаксичному аспекту приділяється велика увага під час ЛАТ, оскільки, з одного боку, в створенні синтаксичних одиниць беруть участь усі мовні засоби нижчих рівнів, починаючи з фонем, а з іншого – саме синтаксичні одиниці служать для формування та вираження думки, в них знаходить вияв авторська інтенція.

У системі видів ЛАТ, окрім названих, актуальними також є риторичний аналіз тексту, когнітивний аналіз тексту, комунікативний аналіз тексту, прагматичний аналіз тексту, психолінгвістичний аналіз тексту та їхні комбінації, наприклад, комунікативно-прагматичний, когнітивно-прагматичний тощо.

Тема 2. Текст як об'єкт лінгвістичного аналізу

Мета: розкрити поняття про текст, диференціювати тексти за відповідними класифікаційними ознаками, з'ясувати значення структурної організації та семантики тексту.

План

1. Поняття про текст: різноаспектність вивчення наукової проблеми.
2. Функції тексту.
3. Класифікаційні ознаки розрізнення текстів.
4. Ознаки й категорії тексту.
5. Структурна організація та семантика тексту.

Література

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 214 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія, 2004. 342 с.
3. Должикова Т. І., Мілева І. В., Нікітіна А. В. Практикум з лінгвістики тексту. К.: Ленвіт, 2011. 142 с.
4. Дроздовський В. П. Лінгвостилістичний аналіз прозового твору: навч. посіб. Одеса, 1975. 96 с.
5. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. К.: Академія, 2009. 264 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми. Полтава: Довкілля, 2008. 711 с.
7. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Короткий виклад матеріалу з теми

Слово «текст» у перекладі з латинської *text* – тканина, переплетення, з'єднання. Поняття тексту пов'язане з поняттям об'єднаної за змістом послідовності одиниць, цілісності. Воно поширене в багатьох науках і має вузькогалузеве значення. За дослідженням сучасних науковців, є більше 250 визначень тексту.

Сучасна наука репрезентує різноманітні класифікації текстів за такими ознаками: *чинник організації* (прості

(заголовки, лозунги, рекламні тексти), *складні* (художня література, наукові праці), *комплексні* (вставка одного тексту в інший); *функційно-стилістичний чинник* (розмовні, публіцистичні, офіційно-ділові, наукові, художні); *чинник підготовленості* (спонтанні, ситуативні, підготовлені); *чинник цілісності-зв'язності* (нормативні (цілісні й зв'язні), *дефектні* (нецілісні або незв'язні); *функційно-прагматичний чинник* (врахування аспекту адресата й адресанта: тексти-описи, тексти-оцінки) та ін. Усі тексти за їхніми функційно-стильовими ознаками слід уналежити до основних книжних стилів: офіційно-ділового, наукового, публіцистичного, художнього.

Структура тексту – це спосіб організації його як цілісної величини. Одиницями тексту на семантико-структурному рівні є: висловлення (реалізоване речення), складне синтаксичне ціле (ряд висловлювань, поєднаних семантично та синтаксично в єдиний фрагмент), фрагменти-блоки (кілька складних синтаксичних цілих). На композиційному рівні виокремлено такі одиниці: абзаци, параграфи, розділи та ін. Одиниці обох рівнів знаходяться у взаємозв'язку й узаємозумовленості, можуть навіть накладатися: наприклад, складне синтаксичне ціле й абзац.

Важливим є розуміння того, що структура відображає взаємозв'язок елементів *формального й змістового планів* тексту, а отже, мислиться категоріями форми (композиція, мова, прийом) й категоріями змісту (тема, матеріал, ідея). Формальний аспект вивчення структури тексту забезпечує аналіз одиниць мовних рівнів (системно-структурна організація тексту). Відповідно дослідженню підлягають диференційовані одиниці тексту (рядок, строфа, абзац, том, параграф, розділ). Найчастіше одиницями структури тексту називають речення, надфразну єдність, абзац, складне синтаксичне ціле, дію, розділ, мовленнєвий блок (Н. Болотнова).

Семантика тексту – це об'єктивно закодований різними мовними засобами результат узаємодії значень мовних одиниць тексту, що відображають погляди автора та його

картину світу. Семантичні ознаки тексту – це ознаки, що забезпечують змістовну цілісність тексту: тематичну єдність (тема, підтеми, мікротеми, ідея), змістовий зв'язок, послідовність речень, завершеність тексту. Вершиною ієрархії семантичних компонентів є індивідуально-авторська концепція світу, оскільки будь-який твір є відображенням об'єктивно існуючого простору.

Текст має мікро- й макроструктуру. Якщо *семантика* тексту зумовлена комунікативним завданням передачі інформації (текст – семантичне ціле), то *структура* тексту визначається особливостями внутрішньої організації одиниць тексту й закономірностями взаємозв'язку цих одиниць у межах цілого тексту (текст – структурне ціле).

Тема 3. Основні ознаки й категорії тексту

Мета: з'ясувати поняття основних ознак і категорій тексту, проілюструвати на прикладах реалізацію категорій тексту.

План

1. Поняття ознак і категорій тексту.
2. Цілісність тексту.
3. Завершеність тексту.
4. Зв'язність тексту. Засоби зв'язності.
5. Членованість тексту. Основні одиниці членованості.
6. Мовне вираження інформативності тексту.
7. Референційність тексту.
8. Категорія континууму та способи його вираження в тексті.
9. Мовні засоби вираження інтертекстуальності.
10. Текстуальний адресат і адресант: категорія антропоцентричності.

Література

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2016. 214 с.
2. Голянич М., Іванишин Н., Ріжко Р., Стефурак Р. Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів. Івано-Франківськ: Сімик, 2012. 392 с.

3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
4. Караванський С. Словник синонімів української мови. Київ: Українська книга, 2004. 448 с.
5. Новий тлумачний словник української мови. Т. 2. Київ: Аконіт. 2001. С. 229.
6. Новий тлумачний словник української мови. Т. 3. Київ: Аконіт. 2001. С. 83.
7. Текстознавство: навч. посіб. для студ.-філол. вищих педагогічних навч. закл. / уклад. О. В. Дуденко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. 124 с.
8. Тріщук О. В. Основні категорії науково-інформаційного тексту. *Обрії друкарства*. № 1 (3). 2014. С. 176-183.

Короткий виклад матеріалу з теми

Проблема диференціації ознак і категорій тексту в сучасному науковому дискурсі є дискусійною. У наукових працях можна зазначити кілька тенденцій: одні науковці вдаються до використання тільки поняття «ознаки тексту» або тільки поняття «категорії тексту»; інші послуговуються обома поняттями, проте чіткого їх розмежування не пропонують; деякі, диференціюючи ознаки й категорії як такі, помилково уналежнюють деякі ознаки до категорій і навпаки. Такі спостереження вказують на недостатній рівень розв'язання проблеми в площині лінгвістики тексту та її практичної складової – ЛАТ.

Звернімося до тлумачного словника. *Ознака* – це риса, властивість, особливість кого-, чого-небудь; прикмета, ознак, познака, за якою можна пізнати або визначити щось. *Категорія* – основне логічне поняття, що відбиває загальні закономірні зв'язки й відношення; родові поняття, що означає розряд предметів, явищ або їхню спільну ознаку; група, розряд однорідних явищ, які відрізняються від інших певними ознаками. Синонімами до поняття «категорія» також є різновид, група, тип, вид, рід, сорт тощо.

Оскільки словники диференціюють поняття ознаки й категорії, то логічно було б розмежувати їх і в галузі мовознавства, зокрема в теорії лінгвістики тексту та ЛАТ. Однак сучасні мовознавці (Ф. Бацевич, О. Дуденко, І. Кочан), аналізуючи теоретичну базу з проблеми, вказують на неоднорідність наукових поглядів.

Класики теорії тексту до ознак (характеристик, властивостей) здебільшого уналежують лінійність, зв'язність, завершеність, змістовно-структурну цілісність (Додаток 4). Система текстових категорій представлена такими номінаціями: зчеплення, інтегративність, прогресія, стагнація, темпоральність, локативність, оцінка, емпатія, концептуальність, модальність (Ф. Бацевич, І. Кочан); інформативність, підтекст, прагматичність, модальність, континуум (часовий, просторовий), ретроспекція, проспекція, завершеність (О. Дуденко); членованість, інтертекстуальність, референційність, антропоцентричність (Т. Єщенко), інтеративність, емотивність, експресивність (І. Должикова, Т. Терновська).

Практична робота 1

Тема. Концептуальні виміри тексту як об'єкту лінгвоаналізу

Мета: систематизувати знання про текст, класифікації та основні категорії тексту; формувати вміння й навички розрізняти тексти за основними класифікаційними ознаками, аналізувати основні категорії, з'ясовувати структурну організацію та семантику тексту.

Вузлові питання теми:

1. Предмет і об'єкт ЛАТ.
2. Наукові підходи до визначення сутності тексту.
3. Класифікації текстів.
4. Ознаки й категорії тексту.
5. Структурна організація та семантика тексту.

Література

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 214 с.

2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. К.: Академія, 2009. 264 с.
3. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2007. 164 с.
4. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 423 с.

Завдання

1. Прочитайте запропоновані визначення тексту. Які з них, на вашу думку, є найбільш повними? Обґрунтуйте відповідь.

а) ...витвір мовленнєвотворчого процесу, що відзначається завершеністю, об'єктивованій у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу цього документа, твір, що складається з назви (заголовка) й низки особливих одиниць (надфразних єдностей, або складних синтаксичних цілих), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, та має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову (*І. Гальперін*).

б) ... писемний або усний мовленнєвий потік, що являє собою послідовність звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах (реченнях), які виражають комплекс пов'язаних між собою думок (*І. Ковалик*).

в) ... писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистанційному плані – спільною тематичною і сюжетною здатністю (*Енциклопедія «Українська мова»*).

г) ...результат спілкування (інтерації та трансакції), його структурно-мовна складова і одночасно кінцева реалізація; структура, в яку втілюється «живий» дискурс після свого завершення» (*Ф. Бацевич*).

2. Прочитайте тексти. Визначте тип тексту за характером побудови. Проаналізуйте мовні засоби.

1. Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налітої зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті,

інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах, а ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба. Я тепер маю окремих світ, він наче перлова скойка: стулились краями дві половини – одна зелена, друга блакитна – й замкнули у собі сонце, немов перлину. А я там ходжу, шукаю спокою. Йду. Невідступно за мною летить хмарка дрібненьких мушок. Можу подумати, що я планета, яка посувається разом із сателітами. Бачу, як синє небо надвоє розтягли чорні дихаючі крила ворони. І від того – синіше небо, чорніші крила (*М. Коцюбинський*).

2. Він зателефонував дуже несподівано... Ніколи не могла відмовити собі у філіжанці кави восени. А взагалі, кава та осінь – це, як поцілунок і пристрасть – перше без другого немає сенсу. І неважливо, чи це ніжне глясе, чи терпке, обпикаюче еспресо – це так пристрасно, так поосінньому.

Він хотів заїхати за мною...

Що може бути кращим за прогулянку під шелест листя, яке опадає й шарудить під ногами, в один із тих днів, коли можна одягнути шовкову сукню, туфлі, пов'язати легку хустину на шию й накинути тренч, щоби відчуті осінь, уже не теплу, але яка ще не пронизує холодним вітром. У ці моменти я люблю одягати темні окуляри – парадокс, але людям здається, ніби в окулярах не тільки вони не можуть побачити мій погляд, але і я їхній, тому я насолоджуюся тим, як чоловіки із захопленням дивляться на мене.

Один із тих чоловіків, які зводять із розуму одним поглядом...

Для когось початком пробудження є весна, коли втомившись від холодів та монотонності зимових вечорів, усі поспішають на сонце, щоби знову зацвісти, наче проліски. Але ні, я – справжня троянда, яка збирає крапельки ранкової осінньої роси й повністю розкриває свій аромат тільки пізно ввечері. І міняє кольори. За настроєм. Для мене осінь – це спокуса, любов усього мого життя...

У розмові торкається моєї руки... Справжня жінка потребує уваги, і якщо чоловік не дає їй цього, вона не

перетвориться на похмуру мегеру, вона й надалі радітиме життю, роботі та втіхам. Ось тільки вже не з ним. Справжня жінка – це не відлюдниця й не красуня, вона відкрита світові, розумна, і розкіш деталей не контрастує в ній зі зручністю повсякденності. З чоловіками вона тримає ідеальну дистанцію: не так далеко, щоби позбавити себе їхнього захоплення, і не так близько, щоби дозволити їм щось більше, ніж філіжанку кави.

На мить він замовкає й дивиться мені в очі...*(Юлія Тільки Його. URL:<https://www.facebook.com/chajuvannija>).*

3. Ти знаєш, що ти – людина?

Ти знаєш про це чи ні?

Усмішка твоя – єдина,

Мука твоя – єдина,

Очі твої – одні.

Більше тебе не буде.

Завтра на цій землі

Інші ходитимуть люди,

Інші кохатимуть люди –

Добрі, ласкаві й злі.

Сьогодні усе для тебе –

Озера, гаї, степи.

І жити спішити треба,

Кохати спішити треба –

Гляди ж не проспи!

Бо ти на землі – людина,

І хочеш того чи ні –

Усмішка твоя – єдина,

Мука твоя – єдина,

Очі твої – одні *(В. Симоненко).*

3. Визначте різновиди текстів за функційно-смісловим призначенням. Проаналізуйте мовні засоби створення розповіді, опису, роздуму. Зробіть відповідні висновки.

1. Гранат – рослина із родини гранатових – невисоке вічнозелене дерево або напівлистопадний чагарник, що сягає близько 3 м, відомі й карликові різновиди, що не перевищують 25 см.

Листки в граната цілокраї, видовжено еліптичні на вкорочених пагонах, зібрані у пучки, 2-8 см завдовжки та 1-2 см завширшки, зверху блискучі, шкірясті, світло- або темно-зелені. Молоді листки на верхівках ростових пагонів мають червоне забарвлення. Квіти пазушні або на кінчиках пагонів, поодинокі або по декілька разом. Пелюсток мають 5-7, яскраво-червоних, рідше білих або жовтих. Квітки, що розміщені на доволі довгих квітконіжках, глечикоподібні, з довгими маточками – плодоносні, а дзвоникоподібні, з короткими маточками – неплодоносні.

Плід граната – гранатина – в ботанічному розумінні є ягодою із дуже твердою шкіркою. Плоди мають, як правило, кулеподібну форму, але трапляються і ребристі. Бувають вони не тільки червоного кольору, але й рожевого, темно-пурпурового, лимонного і навіть блакитнуватою кольорів (*Із журналу*).

2. На кожному кроці наших трагічних буднів у першу чергу бачимо чорним по білому писане: Хто ми? Нарід чи чернь?... Організована, свідомо, збірна одиниця чи юрба без'язиких і безликих постатей? І дати на це одразу, без вагань, виразну відповідь ми тоді вагаємось.

Чому? Бо ми не переконані внутрішньо, що весь той людський матеріал, який заповнює будинки і вулиці наших міст, вповні і незастережно заслуговує на назву нарід. І це тому, що сьогодні величезна частина нашого, особливо міського, населення з національного погляду являє собою не що інше, як юрбу, що не належить ні до якого народу, що не має нічого святого, що не говорить ні одною мовою. Це не є нарід. Це – чернь, це – безлика, без'язика юрба... Соромно, боляче і огидно бачити таке явище на європейському суходолі, на берегах Дніпра, на вулицях Києва 1941 року!

... Тому – не в се одно, хто як говорить, яким богам молитися, які книжки читає. Не все одно, якими іменами названі вулиці наших міст... Не все одно, як це часто доводиться чути, кого ми вчимо в школі... А коли – все одно, то це значить, що все одно для нас, хто є ми самі! Це значить, що ми не нарід, не якась спільна історична збірна

сила, а невиразна юрба, сіра маса, вічно принижена без всяких ідеалів чернь (У. Самчук).

3. Хтось виніс із хати маленьке сіре кошенятко й пустив його на дорогу. Сидить кошеня та й нявчить. Бо хоче додому, до матусі. Проходять люди, дивляться на кошеня. Хто сумно хитає головою, хто сміється. Хто жаліє: «Бідне кошенятко», та й іде собі.

Настав вечір. Зайшло сонце. Страшно стало кошеняткові. Притулилося воно до куца та й сидить, тремтить. Поверталась із школи Наталочка. Чує – нявчить кошеня. Вона не сказала ні слова, а взяла кошеня й понесла додому. Пригорнулося кошенятко до дівчинки. Замуркотіло. Раде-радісіньке (В. Сухомлинський).

4. Порівняйте два тексти-описи. До яких мовних засобів вдаються автори задля створення образів героїнь?

1. Усяк знав Настю (як її звали), низеньку й гладку, з чорним, завжди масним лицем, з товстим носом, одутлими губами і здоровеними сіро-мутними очима, що сиділи у неї зверху, як дві цибулі. Яка сама нечепурна, так і одягалася нечепурне: завжди очіпок, старий і засмальцьований, стояв набік, з-під його часом і очі вибивалися сиві пасма волосся, завжди у брудній лихій сорочці, у вистріпаній спідниці, котру вона носила так, що один бік волочився по землі, а другий бовтався біля коліна, через віщо вона здавалася наче кривобока (І. Нечуй-Левицький).

2. Та що то за дівка була! Висока, прямесенька, як стрілочка, чорнявенька, очиці, як тернові ягідки, бровоньки, як на шнурочку, личком червона, як панська рожа, що у саду цвіте, носочок так собі прямесенький з горбочком, а губоньки, як квіточки розцвітають, і між ними зубоньки, неначе жарнівки, як одна, на ниточці нанизані. Коли було заговорить, то усе так звичайно, розумно, так неначе сопілочка заграє стиха, що тільки б її слухав; а як усміхнеться та очицями поведе, а сам

зачервоніється, так от неначе шовковою хусточкою обітреть смажні уста (Г. Квітка-Оснoв'яненко).

5. Прочитайте тексти. Проаналізуйте мовні особливості опису сливи в нехудожньому й художньому текстах. Зробіть висновки про особливості використання мовних засобів у текстах різних стилів.

1. Новий пізньостиглий крупноплідний сорт сливи селекції Мліївського інституту садівництва імені Л. П. Симиренко, невідомого походження. Селекціонер В. П. Ласкавий. Відрізняється скороплідністю, високою, регулярною врожайністю, толерантністю до грибних хвороб, невимогливістю до умов вирощування. Дерево середньої сили росту. Формує опукло-овальну, трохи загущену крону. Плодоносить з 4-5-літнього віку переважно на укорочених букетних гілочках. Плоди великі (45,2 г), овальної форми. Шкірочка бордово-фіолетова з чисельними сірими підшкірними крапками. Слива зеленувато-жовта, соковита, щільна, приємного освіжаючого кисло-солодкого смаку (4,4 бали). У плодах міститься: сухих речовин 19,8%, органічних кислот 1,17 %, вітаміну С 4,86 мг на 100 г сиріої маси (Із журналу).

б) Посадив дідусь в садочку сливу,
Ще онуці й року не було...
Повесні на сливі, всім на диво,
Гілочки суцвіттям оплело.
Глянув дід – на цвіті переливи
Ніжною веселкою лягли.
І відчув старий, як важко сливі
Від квіток, що щедро розцвіли.
З біллю в серці він почав зривати
Із гілок жагучий плід.
Так на гіллі став він залишати
Стільки їх, скільки онуці літ (М. Уманець).

6. Прочитайте монологи, визначте тип (інформаційний, переконувальний, окличний). Які мовні засоби вказують на тип монологу?

1. Так-так, саме ти! Твій страх публічних виступів, наче тінь, все ще ходить за тобою? А ти ну дуууже хочеш його позбутися? Тоді Тобі до нас. Якщо Ти хочеш:

- набути впевненості на сцені та в житті;
- зробити свої виступи яскравішими та ефективнішими;
- вміти структуровано та логічно висловлювати свої думки;
- результативно та ефективно використовувати міміку, жести та пози;
- розуміти людей та виявляти нещирість за рахунок знання мови тіла;
- позбутися страху й хвилювання під час комунікації з людьми;
- домогтися повної уваги аудиторії під час презентацій;
- навчитися аргументовано переконувати людей;
- заряджати слухачів своєю енергетикою;
- відчувати себе вільно в будь-якій ситуації (навички імпровізації);

Реєструйтеся вже зараз на живий курс навчання з публічних виступів «Базовий полігон Оратора»!

Погодсья, краще присвятити всього 5 тижнів курсу навчання, аніж все життя відмовчуватися і боятися! (Зі сторінки фейсбуку «Арена Словесності – Школа ораторського мистецтва URL: <https://www.facebook.com/arenaslovesnosti>).

2. Воскренемо, брати і сестри, бо Земля наша, хоч і розп'ята на хресті історії, але свята.

Воскреснемо! Бо ми вічно були на цій Богом даній Землі як народ, і рідне небо хай пошле нам силу для життя.

Воскреснемо! Бо світить нам у віки пророцтво Тараса: «Не вмирає душа наша, не вмирає воля».

Встаньмо з колін, розірвімо пута, високо підведемо голови, як це одвіку було написано нам на роду.

...Ні, немає на світі кращого неба, ніж небо України.

Високе, мов дух, воно благословляє свою Україну, береже у віках її материнську любов, тому його ніколи не

відділити від рідної матінки-землі. Подивімось на своє небо і думкою, як у тій чудовій-пречудовій пісні, полиньмо аж до сонця і зірок і гляньмо на трепетну Землю – і тоді відкриється нам на зелено-голубому лику планети край, що нагадує собою серце, то – Україна! (Я. Гоян).

2. Історія велосипеда давня і захоплююча. Щось подібне до велосипедів уперше з'явилося в Європі на початку сімнадцятого століття. На самому задку триколісного возика сидів водій і шосили тиснув на педалі. Людину, а не возика, якого вона рухала, в ті часи називали велосипедом!

До створення першого двоколісного велосипеда доклав своїх рук лісничий Баденського князівства Карл Фрідріх Крістіан Людвіг Драйз фан Сацербран. Ця дивовижна веломашина була дерев'яною з гальмами і поворотним механізмом. Зате без педалей. Тож доводилося відштовхуватися від землі ногами. Для простих людей ці «самоїзні машини» лишалися недосяжними, аж доки англієць Джеймс Старий не подарував світові звичайного, або «копійчаного», як його тоді називали, велосипеда (Із журналу).

7. Проаналізуйте тексти за класифікаційними ознаками: за характером побудови, кількістю учасників, функційно-смісловим призначенням, жанровою та стильовою належністю, формою репрезентації.

1. Кожна людина, яку ми зустрічаємо на своєму шляху, дає нам щось... Хтось присвячує нам ціле життя, а хтось лише кілька хвилин розмов. Дехто вчить любити, дружити, прощати, а дехто лише вчить слухати блюз. Одні дарують нам любов, інші ж досвід. Але кожен, кожен залишає по собі слід, і кожному треба бути вдячним. Вдячним за радість і за біль, за сміх та за сльози, за кожную секунду проведену разом та за кожную мить байдужості. Бо ці дрібниці змінюють нас, роблять нас тими, ким ми є, саме тому відповідна людина і приходить у потрібний момент, саме тоді, коли ми її потребуємо... (Зі сторінки фейсбуку «Кава з МОЛОКОМ». URL: <https://www.facebook.com>).

2. Коли вчиш свою доньку життя, навчи її не наслідувати інших людей. Нехай вона має свій шлях. Навчи її бути собою, якщо вона хоче відкрити себе, якщо вона хоче пізнавати світ. Навчи її вчитися на власних помилках і розкажи про ціну, яку вона повинна заплатити за свій успіх. Навчи її плакати і втрачати. Навчи її допомагати іншим і цінувати те, що вона має. Навчи її чуйності, любові та поваги. Як судити, обдурювати і брехати, не треба вчити, ось цьому люди навчать (М. Вісзневський).

3. *Про музику Баха*

- Ти знаєш, що Бах втратив малолітню дочку, а потім трьох синів, а потім і дружину Марію-Барбару?.. Знаєш?

- Ні.

- Потім вони з другою дружиною, Ганною-Магдаленою, втратили ще чотирьох доньок та трьох синів. Одинадцять улюблених дітей... Багато дослідників запитували: як Бах зумів пережити ці втрати? Чому не перестав дихати, чому його серце не зупинилося? А головне, як він зміг і далі писати музику? Кантати, сюїти для віолончелі, меси, концерти... Найпрекраснішу музику, яку доводилося чути світові. Знаєш, як він зміг? Я тобі скажу.

– Ну і як?

- Нота за нотою. Наприкінці партитури він завжди писав «Soli Deo gloria» («одному Богу слава»), а на початку – «Господи, допоможи».

Тому і грати Баха можна, тільки молячись: граєш – наче твориш Ісусову молитву. Музика Баха – це розмова людини та Бога (Д. Донеллі URL: <https://www.facebook.com/search/top?q=%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B8%D0%BA%D1%83%20%D0%B1%D0%B0%D1%85%D0%B0>).

8. Пригадайте основні семантичні ознаки тексту. Проаналізуйте їх у поданому тексті.

Найледачіший кіт у світі

Лежав на столі Кіт. Дівчинка поставила перед ним дві тарілки – одну із сметаною, другу з молоком.

Кіт подумав: «Це дівчинка принесла мені частування. Але що краще: сметана чи молоко?» Кіт збирався подумати, що краще, але не міг думати – такий був ледачий.

Коли це у відчинене вікно залетів горобець. Залетів, сів на столі і клює там якісь крихти. Тепер перед Котом було вже три смачні речі: сметана, молоко і горобець. Та хіба легко зважитися, що з цих трьох речей найсмачніше? Кіт збирався подумати, що ж найсмачніше, але думати було важко. Він заплющив очі й заснув.

Це був найледачіший у світі Кіт (*В. Сухомлинський*).

9. Визначте тему, ідею, підтеми. Складіть план тексту.

Часто людині вистачає одного погляду для висновку про особистість партнера по спілкуванню, оскільки його манери, постава, хода, одяг, прикраси дають багато різноманітної інформації про характер, ставлення до себе, навіть про ділові якості. Всі ці елементи свідчать про зовнішню культуру особистості.

При першій зустрічі з людиною передусім звертають увагу на її одяг. Якщо він свідчить про невибагливий смак, низьку культуру, неповагу до себе та оточення, то від такої людини мало хто сподіватиметься конструктивної співпраці.

Мистецтво вдягатися полягає у виборі одягу, відповідного до певної ситуації, та підборі його ансамблю. Першою вимогою є доречність. Кожен вид одягу має своє функціональне призначення. Так, джинсовий костюм зручний для туризму, відпочинку і недоречний у театрі чи на офіційному прийомі. У дорогому костюмі-трійці не варто їхати на риболовлю... Ансамбль одягу – це гармонійне поєднання його елементів за призначенням, кольоровою гамою. Стилем, пропорціями, елегантністю і зручністю, характером і віком людини (*Ф. Хміль*).

10. Прочитайте тексти легенд. У якому з них відстежується підтекст? Обґрунтуйте відповідь.

1. Огірківка – це один з моїх приватних маркерів, бо як хтось скаже на цю зупу «розсольник» то гаплик йому прийде швидко. Жартую. (А може, і не). Огірківка – це файна осіння зупа, бо масніша і поживніша, ніж легенькі літні зупки. Якраз позимніло, то вона зігріватиме і смакуватиме, тому – готуймо!

Для росолу я взяла вуджені реберця, корінь петрушки, корінь селери, цибулина в лупині. Для самої зупи – 6-8 квашених огірків і шклянку або й дві огіркового росолу 5-6 бараболь, 2 моркви, велика цибуля, пора, букетик кропу, свіжий майоран, 3 зубчики часнику, 5-6 чубатих ложок, заздалегідь звареного пенцаку, кілька ложок сметани, сіль, перець чорний і пахучий, ложка борошна і всіяке таке.

Огірківку можна варити на грибковому росолі (тоді вона пісна) або, наприклад, на росолі з курячих потрушків. Шлунок, серце, шийка... Спочатку зварила росіл, потім все що в ньому варилося викинула, ребра витягнула і обібрала м'яско, вкинула потерту на грубій терці моркву, порізану кубиками цибульку і за 5 хвилин – картоплю і пору. В іншу ринку потерла на грубій терці половину огірків, решту – нарізала кружальцями. Залила шклянкою води і поставила варитися на 20 хв. Після того витиснула сюди часничку. Огірковий розсіл розмішала зі сметаною і ложкою борошна. Тут також акуратно розмішала пенцак, щоб не пошкодити зернят. Коли картопля вже майже зварена – додала огірки, бовтанку росолу зі сметаною і кашою. Дала прокипіти 5 хвилин і вимкнула. Подається така зупа з посіченим кропом і гріночками. В мене на грінки ще намазані шкварки для повного щастя (*Зі сторінки фейсбуку «Пані Стефа» URL: <https://www.facebook.com/search/top?a=%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0;>*).

2. Одного разу Бог, маючи намір дати птахам короля, мовив до них: «Хто з вас злетить найвище, того я й зроблю королем». Птахи злетіли у височінь – так високо, як тільки кожен з них міг. А поміж ними та й була крихітна

пташечка, меншої за яку нема вже й на світі ніякої іншої. Вона тихесенько сіла до орла на хвіст, а той і не підозрює нічого. І ось, коли орел злетів уже якнайвище, так високо, що його й оком не уздриш, та пташка спурхнула з його хвоста і знялася ще вище. Господь Бог, помітивши це, засміявся й каже: «На хвості короля прилетів корольок» (Г. Булашев).

Самостійна робота

1. Проаналізуйте заголовки відомих творів за семантичним та структурним підходом.

«Захар Беркут» (І. Франко), «Чорна рада» (П. Куліш), «Енеїда» (І. Котляревський), «Тополя» (Т. Шевченко), «Лісова пісня» (Леся Українка), «Царівна» (О. Кобилянська), «Цвіт яблуні» (М. Коцюбинський), «Хіба ревуть воли, як ясла повні» (Панас Мирний), «Борислав сміється» (І. Франко), «Як добре те, що смерті не боюсь я» (В. Стус), «Хор лісових дзвіночків» (П. Тичина).

2. Розподіліть заголовки за типами: 1) цифрові; 2) графічні; 3) вербальні: а) вербально-тематичні – звичайні знаки, б) вербально-тематичні – ускладнені знаки, в) вербально-тематичні – образні знаки; 4) комбіновані. Зробіть таблицю «Типи заголовків», використовуючи приклади заголовків, що подані в цій вправі.

«Мудра дівчина» (народна казка), «Грудочка землі» (В. Симоненко), «Сон» (П. Грабовський), «Весна ХХІ» (О. Губський), «Олеся» (Б. Грінченко), «Іван Богун» (Я. Качура), «97» (М. Куліш), «До Н.К.С.», «До Б.С-го» (П. Грабовський), «12» (Р. Роуз), «Кайдашева сім'я» (І. Нечуй-Левицький), «Суд» (В. Винниченко), «Молитва» (О. Кониський), «Кіт у чоботях» (М. Хвильовий), «Сава Чалий» (І. Карпенко-Карий), «Жовтий князь» (В. Барка), «Стаття 187 прим.6» (О. Губський).

3. Прочитайте тексти. Визначте тему та ідею. Дайте по 2-3 заголовки: а) вербально-тематичні – звичайні знаки, б) вербально-тематичні – ускладнені знаки, в) вербально-тематичні – образні знаки.

1. Жив-був один чоловік. І шукав він щастя. Але не безсистемно й хаотично, а цілеспрямовано й сплановано. Не йшов навпростець чи манівцями, а керувався порадами людей бувалих. Вони ж були йому сказали, що щастя в щирих стосунках. То він тим перейнявся, закохався, одружився.

А тоді якось швидко зневірився і розлучився. Бо щось у його щасті пішло не так. Тоді інші бували йому були сказали, що щастя не стільки в стосунках, скільки в грошах. Він знову перейнявся, працевлаштувався, почав апгрейдити скопом усі відомі природі кар'єрні скіли. А тоді якось раптово вигорів, звільнився, дауншифтнувся, бо знову щось у його щасті пішло не туди. Зрештою треті нарешті відкрили йому істину, сказавши, що щастя не в матеріальному, а в духовному. То він швиденько одухотворився, усамітнівся, неоковирно сів у позу лотоса, але віртуозно ліг у позу мерця.

А тоді раптово знову зневірився, закрився і замість нірвани впав у депресію. Так той чоловік і маявся все життя у пошуках щастя, допоки не помер. Бо щастя неможливо знайти. Але можна прожити. Якщо жити його тут і тепер.

Будьте щасливі (Зі сторінки фейсбуку. URL: <https://www.facebook.com/groups/275986066838600>).

2. Летіла ворона понад морем. Дивиться – лізе рак. Вона хап його та й понесла через лиман у ліс, щоб, сівши де-небудь на гіллі, гарненько поснідати. Бачить рак, що приходить пропадати, та й каже вороні:

- Ей, вороно, вороно, знав я твого батька і твою матір: славні були люди!

- Угу! – каже ворона, не роззявляючи рота.

- І братів, і сестер твоїх знав, каже рак, - що то за добрі люди були!

- Угу! – гугнить ворона, а рака кріпенько держить.

- Та все хоч і гарні люди, – каже рак, – а тобі не рівня. Мені здається, що й на світі нема розумнішої над тебе!

- Еге! – крикнула ворона на весь рот і впустила рака в море.

От тим-то, кого одурять хвалою або улесливою річчю, то люди кажуть:

- Упустив рака з рота.

А як кого остерігають, то кажуть:

- Гляди, непусти рака з рота (*Народна творчість*).

4. Прочитайте текст. Визначте типи складних синтаксичних цілих (розповідь, опис, роздум), проаналізуйте їх із погляду мовної домінанти.

Черевань зазирнув у пекарню і радісно-здивовано сказав, що, виявляється, йому ще жениха для доньки привезли...

Господар повів гостей до хати. Світлиця в Череваня була така ж, як і тепер буває в заможного козака (що то ще за луччих часів дід або батько збудував). Сволок гарний, дубовий, штучно покарбований; і слова з святого письма вирізані; вирізано і хто світлицю збудував, і якого року. І лавки були хороші, липові, із спинками, да ще й килимцями позастилані. І стіл, і божник із шитим рушником округи, і все так було, як і тепер по добрих людях ведеться... Кругом стін полиці, а на тих полицях срібні, золоті і кришталеві кубки, коновки, пляшки, таці і всяка посудина, що то на війні поздобувано. Як палили козаки шляхетські двори і княжецькі замки, то все те мішками виносили. Ще по стінах висіла коштовна панська зброя та інше військове спорядження...

Але молодому Шраменкові найкраще здалося в пекарні, де були самі квітки, запашне зілля, високий та ясний хліб на столі й чудова дівчина. Розговорився з Лесею Петро, як брат із сестрою. Так би й сидів увесь вечір, милуючись чорними дівочькими бровами та вишитими рукавами.

Аж ось приліз, сопучи, Черевань, став цілуватися з Петром, вихваляти його й говорити до жінки, що ось, мовляв, їм і зятьок. Потім потягнув Петра до світлиці на

козацьку розмову, а Леся проводжала хлопця поглядом, у якому були й ласка, і жаль, і ще щось таке, що й не вимовиш словами. Видно, сподобався козак дівчині (П. Куліш).

5. Визначте типи абзаців у запропонованих текстах: аналітико-синтетичний, синтетико-аналітичний, рамковий, абзац-композиційне зіткнення, абзац-стрижневий вислів.

1. І я примовкав, а Тарас тоді, дідів батько, брав мене за руки і розповідав про Десну, про трави, про тасмничі озера – Дзюбине, Церковне, Тихе, про Сейм. А голос у нього був такий добрий, і погляд очей, і величезні, мов коріння, волохаті руки були такі ніжні, що, напевно, нікому й ніколи не заподіяли зла на землі, не вкрали, не вбили, не одняли, не пролили крові. Знали труд і мир, щедроти і добро...

І я примовкав тоді, потім тихенько, самими кінчиками пальців, одривавсь від землі і зразу ж опинявся на Тихому, на Церковному, на Сеймі. Це були найкращі в світі озера й річки. Таких більш нема і не буде ніколи (О. Довженко).

2. Коли його перевезли до шпиталю, він був уже без пульсу, в безнадійному стані. Життя покидало його. Але він не здавався. Свідомість не залишала його ні на хвилину, і ні одна душа в палаті не почула від нього жодного зойку. Він мовчав, і вся його воля пішла на цей напружений мовчазний опір смерті (О. Довженко).

3. Хірург стомився. Щоб підтримати сили й заощадити час, йому подавали їсти сюди ж, до операційного столу. Він був дуже здоровий з природи, але і в нього вже не вистачало сил. Він валився з ніг від утоми і занудьгував. Всяке діло має свою нудьгу. Йому не подобались поранені і не подобалось вже навіть те, чим завжди він захоплювався в людях (О. Довженко).

4. От я й не розумію, чому б нам не брати приклад із таких країн? Адже те ставлення, що його демонструють нам чиновники й клерки по всіх установах країни, – це не їх погані характери й звички, а персоніфікація,

відображення ставлення держави до своїх громадян. А нас закликають зробити державу, яка подібним чином до нас з вами ставиться, ще могутнішою, ще сильнішою. От я й не розумію: щоб що? (*Із журналу*).

5. Шумить вітер і несе листя... Так і життя у швидкоплинному часі зриває з душі нашої вигуки, зітхання, полочувства, які, звуковими обривками, мають ту значущість, що «зійшли» прямо з душі, без переробки, без мети, без навмисно, – без усього стороннього... Просто, – душа живе... «тобто «жила», дихнула»... З давнього часу мені ці «несподівані вигуки» чомусь подобалися. Власне, вони течуть у нас безперервно. Але їх не встигаєш (немає папери під рукою) заносити, – і вони вмирають. Потім ні за що не пригадати. Однак дещо я встигав заносити на папір. Записане все накопичувалося. І ось я вирішив це опале листи зібрати (*В. Розанов*).

6. Прочитайте тексти. З'ясуйте співвідношення абзаців та ССЦ.

1. Світало. На блідому небі ясно горіла зірниця. Колосисте море синіло під росою в тьмяному світлі. Од свіжого подиху ранку злегка тремтіли жита, з рум'яного сходу линуло світло і м'якими хвилями розпливалось поміж небом і землею. Над полем, у високості, співали вже жайворонки.

Остап вийшов на шлях і озирнувся. Оддалік щось манячило на шляху, немов який подорожній з клунками на плечах плентався шляхом од села. На шляху було небезпечно. Остап зміркував, що пан, дізнавшись про його втіки, міг послати за ним навздогін. Краще було звернути з дороги в який яроч чи видолинок. Там навіть можна переспати спеку і смерком знову в путь. Але тільки Остап звернув із дороги, як йому причулося, що щось гукає. Він озирнувся: прискорюючи ходу, подорожній махав на нього рукою, бажаючи, очевидно, спинити його. Що за мара? Першою думкою в Остапі було тікати. Але зваживши, що поки він один на один, – жаяхатися нічого. Остап

зупинився, очікуючи й вдивляючись у подорожнього (М. Коцюбинський).

2. Кирило довго блукав, поки вгамувався трохи. Чи він був правий? Чи не образив даремне Івана? Ні, треба наново розглянуть справу, без гніву, спокійно. Він мусить зараз побачить Івана. Певно, він, бідний, мучиться десь після грубої сцени. Назад, додому!.. тут близько... Ось вже біліють стіни... паркан... капуста... А ось...

Побачив Івана й Марію. Вони пололи на грядці, зігнувшись.

На зеленій низині, облитій вечірнім сонцем, серед капусти виднілись тільки їх круглі зади, великий чорний і менший синій, що нерухомо тулились рядочком, як емблема спокою. І було в образі тому таке гидке щось, таке противне, що Кирило здригнувся.

Не пішов на город, а подався до себе.

Збирався в дорогу (М. Коцюбинський).

3. Цілими днями Улянка блукала в лісі. Її вабив таємничий Одудів яр, вабили світлі галявини, пахощі чебрецю, нагрітого сонцем, сонячні зайчики на вузьких покручених лісових стежках.

Щодня дівчинка знаходила в лісі маленькі чарівні дива. В яру, де навіть у спекотливий день усе тіло обіймала прохолода, трубили дикі горлиці. На високій ліщині мостили вони прозорі, з тоненьких прутиків, гнізда. Такі прозорі, що, ставши внизу, Улянка бачила двоє білих ясочок (О. Донченко).

7. Проаналізуйте мовні засоби, що забезпечують семантичну та структурну зв'язність тексту.

Журишся?

Не журися, сестро, що навколо зради,

Що навколо тебе душі кам'яні,

Від яких не вчуєш братньої поради,

Втіхи на сумління, на думки сумні.

Плачеш?

Плач, мій янгол чистий, чистими сльозами,

Сльози вже не зрадять в темряві життя!..

Зорана думками, зрошена сльозами,
Пишні колись квіти дасть душа твоя (*О. Олесь*).

8. З'ясуйте суть зв'язності як категорії тексту. Які з текстів є цілісними, проте незв'язними?

1. Славнозвісний полководець Олександр Македонський розмовляв з Діогеном коло його бочки і, захоплений відповідями мудреця, сказав:

- Преси все, що хочеш!

- Відступи трошки, – попросив Діоген, – ти мені заступаєш сонце (*За І. Артемчуком та Г. Григор'євим*).

2. У 1753 році в Переяславському колегіумі Сковорода зайняв посаду викладача теорії поезії. Єписком запропонував дати письмове пояснення, чому Сковорода по-новому викладає поезію. Сковорода відповів, що про те можуть судити лише спеціалісти, при цьому тонко натякнув, що неукам в такі справи свій ніс сунути нема чого, і навів латинське прислів'я, зміст якого такий: одна справа – пастирський жезл, а інша справа – сопілка (*За І. Артемчуком та Г. Григор'євим*).

3. Одного разу пан, побачивши гончара, вирішив покепкувати.

- Ти мені, гончаре, вставиш у макітру дно, а я вже не покуплюсь, щедро заплачу.

- Гаразд, – каже гончар, – вставлю. Тільки Ви спочатку виверніть макітру, а тоді приносьте (*Народна усмішка*).

4. Однак, панове, мені також хочеться загадати вам одну загадку. Стоїть чотириповерховий будинок, у кожному поверсі вісім вікон, на даху два слухових вікна і дві труби, на кожному поверсі по два квартиранти. А тепер скажіть, панове, в якому році померла у швейцара його бабуся (*Я. Гашек*).

5. Продав чоловік на ярмарку корову і повернувся додому пізно. Жінка питає:

- Корову продав?

- Продав.

- А де ж гроші?

- Спать, стара, спать... (*Народна усмішка*).

9. Проаналізуйте, які типи зв'язності представлені в поданих текстах (граматична, смислова, семантична, ономазіологічна, референційна, прагматична).

1. Сидить одного разу бідна дівчина в чайній і їсть обід. Аж заходить великий прерозумний панисько. Позіхнув на весь рот, навіть не закривши його.

- Ой, паноньку, ви ще й мене з'їсте, – сказала жартома дівчина.

- Я телятини не їм! – гордо відповів панок.

- Йой, я й забула, що осли тільки сіно їдять, – відповіла дівчина (*Народна усмішка*).

2. Про Леонардо розповідали, що коло його інтересів було необмежене. Він дуже вирізнявся з свого оточення. Любив музику, грав на лютні й добре співав. На людях був завжди веселим, та більше любляв самотність. Гуляв по місту й околицях, і люди часто бачили, як він довго дивиться за польотом птахів, за хмарами або, глибоко задумавшись, сидить десь на дорозі. Швидко працювати він не вмів, а тому бідував. Його володар Лоренцо Медічі і гадки не мав, що цей бідняк був найбільший художник і вчений свого часу (*За І. Артемчуком та Г. Григор'євим*).

3. Резюме

Копилова Людмила Денисівна.

Домашня адреса: м. Київ, вул. Григоренка, 54, кв. 18.

Телефон: 5403244.

Дата і місце народження: м. Харків, 12 травня 1987 р.

Освіта: 1998-2003, Київський міський педагогічний університет імені Бориса Грінченка, Гуманітарний інститут, вчитель української мови та літератури.

Трудова діяльність: 2003–2007 – вчитель української мови та літератури ЗОШ №45 м. Києва; 2007–2012 – викладач кафедри української мови та методики навчання Київського університету імені Бориса Грінченка.

4. Шановна пані Ольго! Запрошуємо Вас на урочисте відкриття нової лінії парфумів, яке відбудеться 24 березня 2012 року в банкетному залі готелю «Національний» (вул. Липська, 14) о 18 год.

З повагою оргкомітет товариства «Орхідея».

5. Не так я дні прожив Сьогодні і учора
А совість не дрима, Вимогливо пита,
Годинник зі стіни Допитує суворо:
Чому у тебе все не-так, не-так, не-так?..
Не так усе було. Я згоден, судді, з вами.
А хто на світі зна, куди, чому і як?
Я сам стежки шукав, йшов навмання шляхами.
Чи ж вірний вирок ваш – Не-так, не-так, не-так?
Отак я їм скажу – Годиннику й сумлінню:
Я міг на тисячу, Лишаю на п'ятак.
Як лишиться живим, Не стане зразу тлінню,
Годинник змінить стук: Хоч-так, хоч-так, хоч-так
(І. Коваленко).

6. Ми посадим калину у себе в городі,
Ту калину, що люблять і славлять в народі,
Нашу радість сумну, нашу втіху єдину,
Ми посадим у себе червону калину...
Ми в калині родились, в калині зростали,
Ми в сопілки з калини журбу виливали,
У калину на серці несли в домовини,
На могилах у нас виростали калини...
Нас давно, як калину, отак поламали,
Як калину червону, в пучки пов'язали,
А ми пуга розірвем і будемо жити,
І калину червону ми будем садити.
І садити, й любити, і ніжно плекати,
Їсти ягоди з неї терпкі й гіркуваті.
Хай нам стукають серце калинові сльози,
Щоб ми більше не гнулись в негоди і грози...
То ж давайте посадим калину червону,
Нашу радість гірку і від зла охорону,
Ми у неї дістанемо мужності й сили,
Щоб калиновий край врятувать від могили
(І. Коваленко).

10. Проаналізуйте засоби граматичної зв'язності у запропонованому тексті (займенники, лексичні повтори, синоніми, сполучні засоби, однакові видові та часові форми дієслів, неповні усічені речення, єдність місця і часу). Наведіть приклади різних типів граматичної зв'язності.

1. Давно те було.

Коли сонце повернуло на весну, у лісі з'явилась маленька дівчинка. Тендітна, з білими пухнастими кісками, вона нагадувала сніжинку, що вродилася з останньої снігової хмарки. А що вже хазяечка чепурненька виявилась! Одразу взялась до роботи, трісочки між деревами загребла, травичку від сухого листя звільнила.

Стала перепочити, коли бачить – синичка на землі лежить з перебитим крильцем. Підняла її, відігріла, нагодувала, крильце вилікувала й відпустила. Полетіла синичка та й розповіла про незвичайну господиню всім жителям лісу (*Т. Лакиза*).

2. Яюсь восени я йшов полем і побачив: на великому лузі зібралося багато лелек. Вони утворили коло, а в колі тим з опущеною головою стояв один і слухав тривожну мову своїх побратимів. Була саме пора відльоту лелек, і вони, певно, так я думав, зібралися на цей луг з навколишніх сіл і гаїв, щоб звідси разом вирушити в далеку путь. Спочатку я гадав, що в центрі стоїть їхній ватаг, але невдовзі відкинув цей здогад. По якомусь невловимому знаку всі лелеки піднялися, а він залишився. Вони зробили над ним прощальне коло і полетіли.

Лелека не просив прощення чи помилування. Він стояв, убитий горем. Його покинули, йому заборонили летіти з ними, і він залишився в самотині... (*В. Земляк*).

3. ... Містечко стоїть на високій кручі. Дивний красвид сам проситься у вічі з тієї кручі у той бік Ломаківки: над берегом поміж зеленими чагарями золотом вилискують проти сонця прогалини жовтого піску. За чагарниками розіслався оксамитом широкий зелений луг; на лузі де-неде невеличкі озерця, останки весняної води блищать, мов краплі живого срібла. Над лугом в'ються чайки, далі й луг

піднімається, ніби той велетень хоче встати, упирається в темно-зелений сосновий бір. За бором тільки синіє небесний краєзір (О. Кониський).

4. Всі аспекти етнокультурної історії вивчає етнологія – сьогодні ще відносно молода наука. Знати етнічну історію та етнічну культуру народів – значить бути культурною людиною. Однак завжди слід пам'ятати, що не можна бути по-справжньому культурною людиною без знання своєї рідної мови, історії, культури. Саме тому... різноманітні етнокультурні процеси розглядаються через призму українського народного світогляду та звичаєвості, бо відбувалися вони на теренах нашої Батьківщини і залишили глибокий слід у нашій культурі (Г. Лозко).

11. З'ясуйте суть членованості як категорії тексту. Проаналізуйте функції членованості художніх і нехудожніх текстів.

1. Етнічна батьківщина – це:

1) місце народження і проживання етносу;

2) країна, до якої певний народ себе зараховує як володар, абориген;

3) геополітичний простір на карті, де цей народ з'явився світові як етноісторичний суб'єкт;

4) конкретна історико-географічна територія з її природними та демографічними масивами, специфікою та обсягом матеріально-культурного надбання певного народу, особливостями його мови й культури, побуту і моралі (Г. Лозко).

2. Вода

Біда

І сни

З покрить

Щемить

Весни

Спада,

З'їда

Сум

Шумить.

Щомить.

І зблід

Я від

Дум (І. Коваленко)

3. Четвертий місяць року в давнину йменували березнем. Лише в XVI сторіччі в українській літературній мові з'явилося сучасне означення – «квітень». Воно похідне від давньоруського «цветень».

Під цю пору природа активно оживає. Земля, яку вдосталь напоїла весняна волога, вкривається густою травою. На пагорбах та узлісках з'являються перші весняні квіти – проліски та короліски. Птахи починають мстити гнізда. Дбайливі природолюби вивішують на деревах шпаківні, щоб допомогти птахам позбутися зайвих клопотів. Нині, коли бракує старих дерев, у яких полюбляє оселятися лісове птаство, людська допомога особливо важлива.

Одне слово, квітень багатий не тільки на квіти. Про це говорять і численні його діалектні назви.

Свого часу в різних місцях цей місяць називали по-різному: *цвітень, красень, водолій, дзюрчальник, снігогін, лукавець*. Дві останні назви пов'язані з примхами природи. Нерідко в цей час ще випадає сніжок, уночі відчутні приморозки. Але вони тимчасові: тільки-но визирне сонечко – природа одразу оживає (Г. Онкович).

12. З'ясуйте суть інформативності як категорії тексту. Простежте реалізацію різних типів інформативності у поданих текстах.

1. Державною мовою є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання й захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом (*Конституція України, ст.10*).

2. Мово рідна! Ти ж – як море – безконечна, могутня, глибинна. Котиш і котиш хвилі своїх лексиконів, а їм немає кінця-краю. Мільйонноголосо бриниш говірками, а вони шумлять, і дзвенять, і б'ють у наші груди, мов хвилі морські – в берег.

Красо моя! В тобі мудрість віків, і пам'ять тисячоліть, і зойк матерів у годину лиху, і переможний гук лицарів твоїх у днину побідну, і пісня серця дівочого в коханні своїм, і крик новонародженого; в тобі, мово, неосяжна душа народу – його щирість і щедрість, радощі й печалі, його труд і піт, і кров, і сміх, і безсмертя його...
(С. Плачинда).

3. У крамницях, у пивницях – Дуськи, Муськи, Люськи.
Ти до них – по-українськи, А вони – по-руськи.
Станеш глянеш: мамо рідна, Господи мій, Боже!
Наяложене, патлате, На чортяку схоже,
Стан свинячий, погляд вовчий І усмішка кінська...
Нащо таким красотулькам Мова українська?
(П. Глазовий).

13. З'ясуйте значення референційності як категорії тексту. Відстежте реалізацію різних типів референційності (реальну, рефлексивну, ірреальну) в поданих текстах.

1. І. Огієнко залишив помітний слід у розвитку педагогічної науки. Він відповів на ряд найважливіших і у наш час питань: якою повинна бути система навчання та виховання у національній школі, якими шляхами і засобами втілювати її в життя, як досягти високої результативності на уроках тощо.

Ведучи мову про творчу спадщину вченого, назвемо праці, на які може спиратись учитель при підготовці уроків та виховних заходів. Серед таких праць чільне місце займає книга «Бог і світ. Читанка для молоді недільних і українських шкіл і родин. Ч.1».

Читанка складається з 18 розділів. Серед них такі, як «Родина», «Найбільший мастак – то друзі!», «Праця – то ціль і основа життя», «Як жити у світі», «Рідна мова», «Любімо Україну» і інші (А. Марушкевич).

2. Осінь...

Голосить...

Не хоче іти заміж за мороз,

Реве вітром встоголос.

Не піде...
Краще впаде...
Серед поля впаде сніжного.
Вона літа хоче ніжного.
Вересень її...
В обійми свої...
Взяв був та відпустив уже.
Тепер мороз її стереже:
«Візьму...
Обійму...»
А вона плаче, ця осінь,
Все по літу голосить... (В. Хоменко).
3. Як заграли музиченьки, Бісова родина
Закружляла в дикім танці, Аж тремтить хатина.
За столом сидять Сап'янці, Червоногарячі,
Скрипка грає, скрипка тужить, Скрипка журно плаче...
Ну й потвора ж серед хати всілась на ослоні
От несе шинкар до столу Кухоль з рідиною.
Як хильнули те Сап'янці, Стали з головою.
Голова, немов коняча, Вуха – з три долоні
(Т. Корольова).

14. У чому полягає суть континууму як категорії тексту? Назвіть мовні засоби реалізації часового континууму. Простежте реалізацію часового континууму різними засобами мови.

1. Любо було глянути, як наїдуть запорожці в Сагайдачне. Народ усе широкоплечий, вусатий, бравий... Голови голили. Тоді ще мода була носити чуприну, то оце в кого довга – візьме й обмота кругом вуха.

Жупани, пояси, шапки, сап'яни на них були дорогі. По боках і позад сідла у кожного пістолі, шабля. А на конях як їздять!.. Оце, було, зіскоче, пригнеться і летить, як муха...

Дорогою їдуть – як мак цвіте: і синіє, і зеленіє, і червоніє. Попереду ватажок, а за ним джура, козаки. Коні добре знали козацький норів. Було їдуть тихо, потім підтюпцем, а далі як залопотять! Пішла курява степом... (Народний переказ).

2. Посіяла людям літа свої літечка житом,
Прибрала планету, послала стежкам споришу,
Навчила дітей, як на світі по совісті жити,
Зітхнула полегко – і тихо пішла за межу... (Б. Олійник).

3. Володимир пам'ятав, що тут раніше просто в землянках жили гончарі, скудельники та кожум'яки, недалеко від воріт Гори був один тільки кам'яний терем княгині Ольги і кілька дерев'яних – бояр; а тепер нові тереми – кам'яні й дерев'яні – оточували всю Гору, вони, здавалося, наступали на землянки кузнеців, ремісників, розчавлювали їх.

Де не їхали вої Володимира, їх радо вітали кияни, на Подолі в одному місці воєводи з Новгороду зустрічались із земляками – новгородськими купцями, там перелякані хозари частували воїв медом і олом, ще в одному місці свіон обнімав свіона, посеред торгу вже палало високе вогнище перед дерев'яним Волосом, що стояв без срібних вусів – їх уночі, як таті, вирубали з дерева вої Ярополка (С. Склярєнко).

4. Я бачив сьогодні вранці вулицю забув як зветься
Нова і чиста сурмою сонячною ллється
Робітники урядовці вродливі стенотипістки
Щобудня чотири рази по ній проходять пішки
Уранці тричі ревуть там сирени мідні
Дзвін як скажений гавкає там опівдні
Лящать звідусіль папужими голосами (Гійом Аполлінер).

15. Назвіть мовні засоби просторового континууму. Проаналізуйте реалізацію просторового континууму в поданих текстах.

1. Над Дніпром великим, славним Круча зеленіє
Попід хмарами на кручі Камінь височіє.
Сходить місяць... Над горою зірочки засяли,
А на кручі козаченьки Спати полягали...
На коні Тур вирушає В дальню путь-дорогу,
Їде степом, поспішає Друзям на підмогу.
Кінь баский несе галопом Через степ, долини
До села, де у садочку Мазані хатини (Т. Корольова).

2. Минули село. Замфір ступою поїхав берегом Пруту. Тут глянув на нього з-за річки широкий простір зелених плавнів. Застріли вдалині закордонні села. На румунському боці три пари волів тягло канатом проти води здорове червоне судно. Біла короґва на щоглі тріпалась в повітрі, поблискуючи до сонця... Вище, в далекому коліні річки, під крилатими вербами, тихо посувались за водою плоти, наче низка чорних островців на блакитному поверсі річки. Вітер доносив звідти уривки жвавої коломийки, якою розважалися на чужині плотарі-галичани.

З-за гори саме виїхав віз, наладований жінками та дітворою, і нагнав Замфіра (*М. Коцюбинський*).

3. Я іду через степ, через ліс,

Я іду через ліс і полісся!

Я іду і бачу все те ж!

Як красиво в природі всім жити!

Як красиво кружляють всі пташки

Як красиво у полі квітнуть ромашки!

Як красиво стелиться в полі туман,

Немов п'янить усіх звірят той дурман (*В. Олейник*).

4. Рідне слово – це невід'ємна частина рідного краю. Для українця – це закучерявлені парками схили Дніпра у Києві, над якими велично здіймається в небо дзвіниця Печерської лаври; неповторні вулиці під тінистими каштанами; це старовинна архітектура Львова, в якій класичні форми чергуються з пишним декором бароко, тут і там височать шпилі готичних костьолів; це золотoverхий Чернігів над срібною Десною, де під склепінням стародавніх соборів спочивають київські князі й видатні діячі давньої України; це стрункі і строгі хмарочоси індустріального Харкова; це буйно-зелена Волинь із сумними плесами озер.

А над усією Україною, у Каневі, на Чернечій горі, – могила великого Кобзаря, який розказав нам, «хто ми, і чий ми діти», розповів нашу минулу славу... (*А. Матвієнко*).

16. У чому полягає суть інтертекстуальності як категорії тексту? Проаналізуйте різновиди (власне-, гіпер-, архі-) та прийоми інтертекстуальності у поданих текстах (скористайтеся довідкою за ПОКЛИКАННЯМ: URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>).

1. Спілкування з дітьми своєю мовою веде до підвищення свідомості, формує гідність, високі моральні якості. «Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу, як окремої нації: без окремої мови нема самостійного народу, бо рідна мова – то основа нашої історії, як душа цього народу». І. Огієнко доводив, що «...щаслива та людина, яка рідну мову свою береже і шанує».

І. Огієнко, як і К. Ушинський, вважав мову найкращим вихователем, оскільки завдяки їй формується коріння духовного світу дитини. Коли ж свою мову підмінити іншою, приходиться відчуження від усього рідного і це має шкідливий вплив на виховання учнів (*А. Марушкевич*).

2. Мово моя! Дзвонкова кринице на багатостраждальній дорозі нашої долі! Твої джерела б'ють десь від магми, тому й вогненна така. Тож зцілювала ти втомлених духом, давала силу, здоров'я, довгий вік і навіть безсмертя, що пили Тебе. І невмирущими ставали ті, що молилися на дароване Тобою Слово.

Стаю перед Тобою на коліна і за всіх благаю: прости нас, грішних, і повернися до нашої хати, звідки Тебе було вигнано, вернись до краю, де «чорніше чорної землі блукають люди». То чорнобильські лики чорнобильської України, покарані Всевишнім за безпам'ятство... (*К. Мотрич*).

3. Не в нашій стороні, не за нашої пам'яті й не за пам'яті наших дідів та бабів, а давно-давно... за царя Гороха, та за солом'яного бога, та за князя Хмеля, коли людей було жменя... або ще й людей воду не було, – як появилися на світ двоє дівчаток-близняток...

І вирости вони всьому світові на диво. Струнки та тонкі, як тії тополі, гнучкі, мов лози над водою, білолиці, як в садку лілеї, ясноокі, мов зорі по небу; заговорять – увесь світ усміхнеться, наче тая скрипонька заграє. Увесь світ любив тих дівчаток-близняток (*М. Стельмах*).

4. В експресії танцю

Я тут не просто розважаюсь,

А дотанцювую життя

О, це не танець. – Прірва! Драма!

І я невинними руками Тебе також обійняла.

О ні, о ні –я обвила Навколо тебе руки – крила.

І хоч розняти їх несила, Та спинить музика акорди,

І ми так чемно і так гордо Зійдем з майдану, мов з небес.

І трепет мій востаннє десь, І нерви пальців струни зронять

Відчуєш ти в своїй долоні Мою розтерзану печаль.

О Боже, – мовиш ти, – а жаль... (*З. Кучерява*).

5. Перший після русального тижня понеділок вважається останнім днем «князівства русалок». Це були традиційні проводи нявок з поля до лісу (перед цим їх виряджали з води на ниви). У такому урочистому дійстві брали участь усі жінки й чимало чоловіків. Прикрасившись квітами та галузками з дерев, йшли в поле, наспівуючи:

Ой проведу я русалочок до бору,

А сама вернулася додому.

- Ідіте, русалки, ідіте

Да нашого жита не ломіте...

Да наше житечко в колосочку,

Да наші дівоньки у віночку (*В. Скуратівський*).

17. Доберіть тексти, у яких спостерігалися б різні прийоми інтертекстуальності: текст у тексті, цитування, центон, алюзія, ремінісценція, продовження, переказ, перепис, повторення образів.

Контрольна робота

1. Назвіть науковців, які займалися дослідженням теоретичних проблем ЛАТ.

2. Предметом ЛАТ є:

а) мовний матеріал тексту, система рівневих мовних одиниць, їх характеристика;

б) ідейно-естетичне навантаження тексту;

в) підпорядкованість змісту тексту його структурній організації.

3. Об'єктом ЛАТ є:

а) система рівневих мовних одиниць;

б) усний або писемний витвір мистецтва;

в) текст як синтаксичне ціле.

4. Метою цілісного ЛАТ є:

а) характеристика усіх текстоутворювальних чинників, текстових категорій, образу автора і способів його вираження, усіх мовних засобів, які спрацьовують на створення ідеї;

б) характеристика засобів зв'язку в тексті;

в) характеристика своєрідності фонетичного, лексичного, граматичного, ритмо-мелодійного, графічного рівнів.

5. Пояснення незрозумілих місць тексту, що перешкоджають правильному сприйманню, – це мета:

а) часткового аналізу-семантизації тексту;

б) часткового аналізу-коментування;

в) часткового структурно-граматичного аналізу.

6. Тлумачення незрозумілих слів, словосполучень, що мають ідейно-тематичне навантаження – мета:

а) часткового аналізу-семантизації тексту;

б) часткового аналізу-коментування;

в) часткового структурно-граматичного аналізу.

7. Аналіз засобів і типів зв'язності тексту, принципів побудови його структури – мета:

а) часткового аналізу-семантизації тексту;

б) часткового аналізу-коментування;

в) часткового структурно-граматичного аналізу.

8. Аналіз додаткового смислового навантаження у тексті графічних знаків – це:

а) семантичний аналіз тексту;

б) етнолінгвістичний аналіз тексту;

в) графічний аналіз тексту.

9. З'ясування зв'язків між мовними одиницями тексту й різними аспектами матеріальної і духовної культури – завдання:

- а) семантичного аналізу тексту;
- б) етнолінгвістичного аналізу тексту;
- в) графічного аналізу тексту.

10. Аналіз смислової природи тексту, змістових категорій тексту – це завдання:

- а) семантичного аналізу тексту;
- б) етнолінгвістичного аналізу тексту;
- в) графічного аналізу тексту.

11. Продовжіть висловлювання: «Серед принципів ЛАТ наука виділяє...»:

12. Про який метод ідеться, коли говориться про виявлення в тексті комплексу мовних засобів, що служать для створення мікрообразу:

- а) слово-образ;
- б) семантико-стилістичний;
- в) естетичного спостереження.

13. Про який метод ідеться, коли за мету поставлено лінгвостилістичне опрацювання кожної мовної одиниці з метою обґрунтованої мотивації авторського відбору:

- а) дослідження позатекстових чинників мовних особливостей автора;
- б) статистичний;
- в) повільного прочитання.

14. Про який метод ідеться, коли за мету поставлено вивчення оточення, освіти, психологічних особливостей, рис характеру, виховання автора:

- а) дослідження позатекстових чинників мовних особливостей автора;
- б) статистичний;
- в) повільного прочитання.

15. З'ясування кількісних закономірностей тексту – це мета:

- а) зіставного методу;
- б) методу лінгвістичного експерименту;
- в) математичного методу.

16. Визначення авторства за характерним для митця мовним арсеналом – це мета:

- а) методу авторизації;
- б) методу дослідження позатекстових чинників;
- в) методу дослідження лексико-семантичних полів.

17. З'ясування подібного та відмінного в мовному оформленні текстів різних жанрів і стилів – мета:

- а) зіставного методу;
- б) методу лінгвістичного експерименту;
- в) математичного методу.

18. Синонімічна заміна, заміна простих речень складними в тексті – це елементи:

- а) зіставного методу;
- б) методу лінгвістичного експерименту;
- в) математичного методу.

19. Пояснення особливостей будови текстів та функціонування на певному етапі розвитку мови – мета:

- а) зіставного методу;
- б) описового методу;
- в) порівняльно-історичного методу.

20. Хто з науковців займався проблемами визначення поняття тексту?

21. Кому з науковців належить визначення тексту: «Текст – це витвір мовленнєвотворчого процесу, для якого характерним є завершеність, об'єктивованість у формі письмового документа?»

- а) І. Ковалик, Л. Мацько, М. Плющ;
- б) І. Гальперін;
- в) Т. Єщенко.

22. Кому з науковців належить визначення тексту: «...це писемний або усний мовленнєвий потік, що є послідовністю звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах, які виражають комплекс пов'язаних між собою думок»:

- а) І. Ковалик, Л. Мацько, М. Плющ;
- б) І. Гальперін;
- в) Ф. Бацевич.

23. Лінійність тексту – це:

а) семантико-граматичне, структурно-композиційне інтегрування окремих частин у словесне ціле;

б) ієрархічні зв'язки мовних одиниць у самому тексті;

в) змістова самодостатність висловлювань, що відображається в самодостатності форми тексту.

24. Зв'язність тексту – це:

а) семантико-граматичне, структурно-композиційне інтегрування окремих частин у словесне ціле;

б) ієрархічні зв'язки мовних одиниць у самому тексті;

в) змістова самодостатність висловлювань, що відображається в самодостатності форми тексту.

25. Граматична зв'язність виражається за допомогою:

а) логічних зв'язків текстових одиниць;

б) повторення спільних сем сполучуваних слів;

в) займенників, прислівників, однакових видових форм дієслів, синонімів, лексичних повторів.

26. Семантичний зв'язок виражається за допомогою:

а) логічних зв'язків текстових одиниць;

б) повторення спільних сем сполучуваних слів;

в) займенників, прислівників, однакових видових форм дієслів, синонімів, лексичних повторів.

27. Сміслова зв'язність виражається за допомогою:

а) логічних зв'язків текстових одиниць;

б) повторення спільних сем сполучуваних слів;

в) займенників, прислівників, однакових видових форм дієслів, синонімів, лексичних повторів.

28. Індивідуально-авторське розуміння відношень між явищами, описаними засобами змістово-фактуальної інформації – це:

а) змістово-фактуальна інформативність;

б) змістово-концептуальна інформативність;

в) змістово-підтекстова інформативність.

29. Відображення конкретного опису подій, фактів, процесів, які відбуваються в реальному світі, – це:

а) змістово-фактуальна інформативність;

б) змістово-концептуальна інформативність;

в) змістово-підтекстова інформативність.

30. Прихований зміст тексту, що ґрунтується на здатності мовних одиниць породжувати асоціативні та конотативні значення – це:

а) змістово-фактуальна інформативність;

б) змістово-концептуальна інформативність;

в) змістово-підтекстова інформативність.

31. Спрямованість на певне коло осіб – це така категорія тексту:

а) інформативність;

б) адресантність;

в) змістовність.

32. Дискретність тексту – це:

а) членованість;

б) з'єднання;

в) розрізнення.

33. Найменшою одиницею членованості є:
- а) фонема;
 - б) висловлювання;
 - в) абзац.
34. Висловлювання, синтаксичні фрагменти, фрагменти-блоки – це одиниці членованості:
- а) семантико-структурного рівня;
 - б) композиційного рівня.
35. Абзац, параграф, розділ – це одиниці членованості:
- а) семантико-структурного рівня;
 - б) композиційного рівня.
36. Дискретність відбувається:
- а) графічно;
 - б) об'ємнопрагматично;
 - в) граматично;
 - г) лексично;
 - д) композиційно;
 - е) лінійно;
 - є) когнітивно;
 - ж) кількісно-образно.
37. Абзаци бувають:
- а) аналітико-синтетичні;
 - б) смислові;
 - в) синтетико-аналітичні;
 - г) рамкові;
 - д) абзац-мікротема;
 - е) абзац-стрижневий вислів;
 - є) кількісно-аналітичний;
 - ж) абзац-композиційне зіткнення;
 - з) абзац-символ.
38. Продовжіть висловлення: «Заголовки бувають таких видів...»
39. За характером побудови тексти бувають...
40. За функційно-смисловим призначенням тексти бувають...

ЧАСТИНА II

МЕТОДИКА ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Тема 1. Методичний аспект ЛАТ

Мета: з'ясувати сутність принципів лінгвоаналізу тексту, визначити послідовність дослідження мовного матеріалу, опрацювати основні методи й прийоми ЛАТ, продемонструвати на прикладах застосування різних методів аналізу тексту.

План

1. Принципи лінгвоаналізу.
2. Основні етапи ЛАТ.
3. Методи і прийоми організації лінгвоаналізу тексту.
4. Загальна характеристика методів і прийомів лінгвоаналізу.
5. Послідовність виконання цілісного й часткового ЛАТ.

Література

1. Алексеєнко Н. М., Бутко Л. В., Сізова К. Л., Шабуніна В. В. Лінгвістичний аналіз тексту. Практикум. Кременчук: Християнська зоря, 2018. 243 с.
2. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 214 с.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. К.: Академія, 2009. 254 с.
4. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2007. 164 с.
5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 423 с.
6. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. К.: Підручники, посібники, 2005. 214 с.
7. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 184 с.
8. Миронюк Н. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: зб. вправ і завдань. К.: Вища школа, 1993. 156 с.

Короткий виклад матеріалу з теми

ЛАТ як навчальна дисципліна зумовлює необхідність оволодіння методикою дослідження текстів різних стилів, жанрів, типів, форм мовлення. Методика забезпечується принципами, методами, прийомами, а також етапами дослідницької діяльності.

В основу розподілу принципів покладено такі чинники: вивчення нового матеріалу як мікросистеми мови конкретного твору на фоні історично зумовленої мовної системи; вивчення мовного матеріалу як структурно організованого плану вираження. Серед принципів лінгвоаналізу тексту мовознавці (І. Ковалик, М. Крупа, Л. Мацько, М. Плющ) виділяють принцип історизму, стильової й жанрової належності, позиції автора, смислової та граматичної організації тексту, аналізу мовних засобів за рівнями мовної системи.

Відомо, що єдиного шляху лінгвоаналізу тексту не існує, проте науковцям усе ж удається диференціювати основні етапи опису й аналізу текстової тканини, а саме:

1. Первинне ознайомлення-сприйняття (прочитання, прослуховування тексту, під час якого дослідник визначає стиль, жанр, тип, форму тексту, тему, підтеми, мікротеми, ідею, систему образів, загальний емоційний тон, загальну авторську оцінку висловленого).

2. Вивчення позатекстових чинників (час, місце написання, належність автора до літературної течії, партії, групи, його психологічні особливості, естетичні уподобання, моральні ідеали, світогляд, мовленнєве оточення тощо).

3. Безпосереднє дослідження текстових категорій, мовних одиниць, засобів зв'язності відповідно до поставленого завдання.

Метод – це шлях виконання конкретної дії, а прийом – елемент методу. У науці досить широко представлено систему методів дослідження тестового явища. У лінгвістиці тексту послуговуються загальнонауковими методами (спостереження, кількісного аналізу (математичний), моделювання, зіставно-порівняльний);

загальнофілологічними методами (трансформаційний, дистрибутивний, контекстолологічний, структурний, семіотичний, концептуальний, інтпретаційний); специфічними методами (інтертекстуальний, структурно-семантичний, слово-образ, метод дослідження лексико-семантичних полів, лінгвістичного експерименту, авторизації, повільного прочитання, асоціативний, за рівнями мови).

Актуалізація комунікативного підходу до вивчення тексту зумовили виділення специфічних методів дослідження мовних одиниць як таких, що виконують комунікативну функцію. Зорема, Ф. Бацевич диференціює методи дослідження прагматичних мовних одиниць: дискурс-аналіз, контент-аналіз, інтент-аналіз. Указані методи покликані аналізувати мовну одиницю з урахуванням суб'єктивного чинника (адресантності-адресатності), ситуаційних і контекстуальних умов функціонування, а також авторської настанови (інтенції).

Серед прийомів ЛАТ назвемо прийом візуального сприймання, аудіосприймання, коментування, зіставлення, узагальнення, сегментування, опис, експериментування, систематизації, порівняння, редагування, заміна тощо.

Практична робота 1

Тема. Використання методів і прийомів під час часткового й цілісного ЛАТ різних стилів, типів, жанрів, форм

Мета: систематизувати знання студентів про особливості застосування різних методів та прийомів аналізу тексту, формувати вміння використовувати методи й прийоми аналізу текстів різних типів, жанрів, стилів, форм мовлення.

Вузлові питання теми

1. Дайте характеристику різновидів ЛАТ.
2. Назвіть методи і прийоми ЛАТ.
3. З'ясуйте особливості застосування методів ЛАТ різних стилів, типів, жанрів, форм.

Література

1. Галич В. Поетика публіцистичного тексту (на матеріалі творчості Олесья Гончара). К.: Шлях, 2006. 200 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту. К.: Академія, 2009. 264 с.
3. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2007. 164 с.
4. Ковалик І. І. Методика лінгвістичного аналізу тексту / І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. К.: Вища школа, 1984. 184 с.
5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 423 с.
6. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. К.: Підручники, посібники, 2005. 416 с.
7. Мельничайко В. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: завдання і методи. Теорія і практика лінгвістичного аналізу тексту. Тернопіль: ЛІЛЕЯ, 1997.
8. Миронюк Н. П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: зб. вправ і завдань. К.: Вища школа, 1993. 156 с.

Завдання

1. З'ясуйте суть часткового лінгвістичного аналізу-коментування тексту. Зробіть частковий лінгвістичний аналіз-коментування тексту.

У 1637 році повстали проти польської шляхти козаки, і молодий козак Кизим, син полковника, підняв Лубенщину. Він напав на Лубни і звелів вирізати всіх католиків, усю челядь Вишневецького.

- Паліть гніздо одступника! Бийте його челядинців-недовірків! – кричить Кизим на своїх козаків. – Та не жалійте зрадника, бо він ось незабаром приведе своїх жовнірів і буде різати нас. Руйнуйте зрадника України, поганого недоляшка князя!

Кизимові козаки підпалили католицький монастир, кинулись на замок, вирізали усіх челядинців католиків, запалили курені, в котрих жило двірське військо Вишневецького.

Саме тоді Єремія привів на вербоване на Волині військо, з яким прорвав козацький табір, визволивши замкнені польські корогви. «Це був єдиний сміливий вчинок Єремії в битві» (М. Коцюбинський).

2. Прочитайте. З'ясуйте зміст часткового фонетичного аналізу тексту. Порівняйте, як залежить загальне тло тексту від звукового повторення того чи того голосного.

1. Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою,
Пливе човен по Дунаю
Один за водою.

Пливе човен, води повен,
Ніхто не спиняє,
Кому спинить – рибалоньки
На світі немає (Т. Шевченко).

2. Моє сонечко, моє житечко,
Моє небонько, моє літечко,
Моя веснонько, моя зимонько,
Моя радосте і слізонько,
Моя ніжносте, моя совісте,
І гіркотонько, і медовосте!.. (Н. Матюх).

3. Вітер віє, віє, мліє,
Навіває срібні сни,
Навіває злотні мрії,
Чеше кучері Весни.
То затягне в чорні прірви,
То злетить в блакить ясну,
То пелюстки білі зірве
І посипе на весну.
То замовкне, то заграє,
То всміхнеться, то зітхне...
З кожним з нас таке буває,
Як кохання спалахне (О. Олесь).

3. Прочитайте текст. Простежте одну з функцій звукових повторів – анаграмування. Проаналізуйте, як звукова організація тексту сприяє вираженню змісту.

О, панно Інно, панно Інно!
Я – сам. Вікно. Сніги...
Сестру я Вашу так любив –
Дитинно, злотоцінно.
Любив? – давно. Цвіли луги...
О, панно Інно, панно Інно,
Любові усміх квітне раз – ще й тлінно.
Сніги, сніги, сніги... (П. Тичина).

4. Проаналізуйте алітерацію звуків «т», «р». Порівняйте, чи однаковою є емоційна «температура» текстів?

1. Так тихо тліють тіні
Таїна труїть.
Тернисті тенета темряви
Тягнуть твоє тепле терпке тіло
Травмують тебе тишею.
Та тісно тіням тікати
Тому тліють (Дарія Гордійко).

2. Рута-м'ята, да перем'ята,
Непрогорнутая трава.
Сюди вітер та туди вітер
Аж потоками обвіва.
Потоки, як токи,
Руто, ой руто...
Повне літо да перелито,
Медоцвітом нахилія,
Дощик бором та перебором,
Переструнчуючи гілля (П. Тичина).

5. Прочитайте тексти. Зіставте творення образу грому різними авторами. До яких фонетичних засобів вони вдаються? Яким методом лінгвоаналізу ви скористаєтеся?

1. Була гроза, і грім гримів,
Він так любив гриміти,
Що аж тремтів, що аж горів
На трави і на квіти
Грім жив у хмарі. І згори
Він бачив, хто що хоче:
Налив грозою грім яри,
Умив озерам очі,
А потім хмару опустив
На сад наш, на щасливий,
І натрусив зі сливи слив,
Щоб легше було сливі.
Та тут до грому навздогін
Заговорила груша:
«Трусніть і грушу, дядьку грім,
бо важко мені дуже...»
І дядько грім сказав собі:
«Потрушу я і грушу,
Бо небеса вже голубі
Я покидати мушу» (М. Вінграновський).

2. Гримить! Благодатна пора наступає,
Природу розкішна дрозж пронимає,
Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий,
Із заходу темная хмара летить –
Гримить!
Гримить! Тайна дрозж пронимає народи, –
Мабуть, благодатная хвиля надходить...
Мільйони чекають щасливої зливи,
Ті хмари – плідної будучини тіни,
Що людськість, мов красна весна, оновить...
Гримить! (І. Франко).
зло залетіло, зайшло, запливло, заповзло...

6. Прочитайте текст. Визначте ідею. Зробіть частковий фонетичний аналіз тексту. Яким методом (методами) лінгвоаналізу ви скористалися?

зверхньо. зненацька. зухвало.

загупало. затупотіло.

залізом забряжчало. зігами зарясніло. Зенітками застрочило...

здалека. зблизька. звідусіль...

зм'ями звивається.

зомбі з зомбоящиків. зараза з закордоння.

зайди. загарбники. запроданці. зрадники...

захопити. завоювати. зневолити. злякати. залякати.

загарбати. заграбастати. змусити. змучити. знесилити.

знецінити. знищити. зламати. збезчестити...

Земля здригнулася. Завмерла. Збентежилася. Затужила.

Заголосила. Застогнала. Заквилела. Заридала. Запалала.

Загравною зайнялася.

Зась!!!

Зітхнула. Зібралася. Згрупувалася. Звелася....

Зеленський. Залужний. Захід.

Згуртуватися! Закрити! Захистити!

Знаю:

Зможемо. Зупинимо. Зіб'ємо. Знищимо. Здолаємо.

Закопаємо.

Здобудемо. Заспіваємо. Затанцюємо. Звитягою залунаємо.

Засяємо. Заіскримося. Зазоріємо.

Згода? (Оксана Суховій).

7. Прочитайте. Проаналізуйте функцію анафори.

Пізніше! Пізніше! Пізніше поспілкуємося з тобою...

Пізніше я зателефоную. Побачимось пізніше. Пізніше ми

погуляємо. Пізніше розповім про те, що відчуваю. Пізніше

дізнаєшся, хто ти для мене... Пізніше я покохаю тебе, а

може й забуду... Залишаємо усе на потім, і забуваємо, що

воно не є нашим. Що пізніше люди можуть не бути поруч з

нами. Пізніше може статися, що не почуємось або нам

буде байдуже. Що пізніше діти вже не будуть дітьми, а

батьки стануть спогадами. Не відкладай. Живи сьогодні!
(Із журналу).

8. Проаналізуйте фонетичні відхилення від літературних норм. Визначте їхню функцію у відображенні образу героя.

Мати не встигла одказати, як Ониська знов завела:

- Мамо, а нащо бабі ноги замотували?

- Так годиться: то намітка, – сказала мати.

- Тепела мені взе гріх целвоні квітки надівати, тлеба зелені, – зітхнула мала.

- Чого? – спитався батько, не зрозумівши чи недочувши, що вона сказала.

- Бо баба умерла – того – одвітила розумна і знов замовкла (Грицько Григоренко).

9. Поясніть суть часткового графічного аналізу тексту. Проаналізуйте ненормативне використання тире.

1. Крила (новорічна казка)

Через ліс-переліс,

Через море навкіс

Новий рік для людей подарунки приніс:

Кому – шапку смушеву.

кому – люльку дешеvu,

Кому – модерні кастети,

кому – фотонні ракети,

Кому – солі до бараболі,

кому – три снопи вітру в полі,

Кому – пушок на рило,

а дядькові Кирилові – крила.

Був день як день, і раптом – непорядок,

Куфайку з-під лопаток – як ножем прошило (І. Драч).

2. Почнемо з вулиці. Очі блакитно освітяться

В п'їтьмі м'якій фіата

Хай буде червень. Тополиний пух торкається.

Струм вечора – повітряний.

Мов камертон – дев'ята...

Ти повертаєшся – зір зоряний – перлинний

Зблиск – стріла пройшла.
Вона – пройшла. Вона – минулась.
Назустріч – ніч. Два джерела. Уста – пустеля.
Два плоди від погляду напнулись
Ти обертаєшся. Пахучий слід. Овали два. І розріз прагне
втрати... (В. Неборак).

10. Зробіть частковий фонетичний аналіз тексту Богдана-Ігоря Антоновича «Осінь». Скористайтеся методом фонетичної асоціації.

Дозрівають довгі дні, як ярі яблука,
лине листя з лип,
плине воза скрип,
коло лісу колом ллється вигук зяблика.
Палиться під захід сонця неба палуба,
от отара в отаві,
сизі мряки сиваві,
в яслах яру ясний ястер ятрить яструба.
П'яне піано на піаніні трав
Вітер загравав.
Спіють дні все менші, нерівні.
п'ють по півночі півні
і
ості, осокори,
рїй ос
і ось
вже осінь
і
о
осінь
інь
нь.
Дозрівають довгі дні, як ярі яблука,
лине листя з лип,
плине воза скрип,
Коло лісу колом ллється вигук зяблика.

11. З'ясуйте сутність графічного аналізу тексту. Проаналізуйте використання трикрапки.

1.

ДАЛІ

... ми їхали дорогою у якої сніг забрав тіло
наші вуха не витримували крику
мабуть загублених душ
крізь мороз мело-мело замітало
острови нашої вчорашньої присутності –
якщо там ще хтось залишився то став кригою...
ми наступали на наші обезсилені тіла –
... з наших розпечених спин
виростали крила
... але ми не хотіли...
...але ми туго перев'язували рамена...
... але ми були неготові...
... але ми відчували себе негідними...
крайнебо як розпорене череве кровоточило світлом –
ми ішли на те світло
і те світло чомусь віддалялось
і те світло ставало все дальшим чомусь...
ми ішли
ми ні крапельки не нарікали
і знали що наша мета –
це дійти... (*М. Лаюк*)

2. Кожен мріє про своє... Виспатися... Подорослішати...
Знайти любов... Створити сім'ю... Відпочити... Стати
знаменитим... Мати багато грошей... Скільки разів
протягом усього життя ми змінювали свої бажання та
мрії?... А в кінцевому результаті – всі ми мріємо бути
просто щасливими! (*Зі сторінок фейсбуку.*

URL: https://www.facebook.com/kavazmolo_chkom).

12. Прочитайте текст. Поясніть відсутність розділових знаків у поезії Михайля Семенка. Поставте власні розділові знаки і ще раз прочитайте текст. Чи змінилися його звучання, смислова організація?

П'єро кохас

Я мовчу
До тихих затонів своєї душі прислухаюсь
Про те що мовчу не признаюсь не признаюсь
Я смутний
Я смутний
Я смутний
Бо щось душу стиска мов кошмар навісний
Я веселий
Бо в смутку є пелюст невмерлий
Я не хочу быть листом осінньо-зотлілим
Не хочу про зиму зітхать восени
Хочу бути сміливим
І жду весни
Хочу быть в парку і милій читати Верлена
Хочу кружляти я з нею у парі і юрмі
Багнесь ноктюрнів Шопена
Душу її зрозуміють
Хочу заплющити очі тісніше тісніше
Душу свою відчувати струнніше струнніше
Я люблю
Я люблю
Я люблю...

13. Назвіть друкарські графічні знаки. Простежте їх використання в поданих нехудожніх текстах.

1. Нарбутове «А». 1917

Видатний графік Георгій Нарбут 1917 року в Петрограді починає створювати високомистецький варіант національної абетки

Нема електрики і хліба і держави
Якому ще вклонитися провидцю чи пресвітеру
Отечество лежить собі двоглаве та іржаве
А ми вчимось писати нашу першу літеру

Абетка починається на А
Артерія
Асирія
Аптека Арена рАн глибокА мов трунаА
Історія кричить немов АбеткА
Відкрите А мов Арф рАхмАнна грА
Мов хор кАлік безкрАю ноту тягне
Комусь АрАл
Комусь Афон-горА
Лети ж нАд нАми обгорілий Ангеле...

нема лікарень борошна паперу
універсали розстріли декрети плач амвонів
абетку починаєм ніби еру
вчимось писати спалахи червоні (Ю. Андрухович).

2. *Уроки класики*

Людина родиться для щастя,
Як птах для польоту.
Як птах...
Як індик,
Як півень
Як деркач на болоті,
Як ківі,
Як ему,
Чи як марабу?
А може, як той, що ховає
Товсте своє тіло у скелі?
Всі ж бо вони народились літати,
Тож плазувати вони принципово не можуть.
А може без порівнянь?
Може, людина просто
Родиться для щастя? (О. Ірванець).

3. ЯКИЙ ВІН ДОВГОНОГИЙ

ЗВІВШИ
ГОЛОВУ.
ЯК ГРАФ.
ХОДИТЬ
ВЕСЕЛО
ЖИРАФ.
А В ЖИРАФА –
МЕТРІВ ТРИ Є!-
ШИЯ.
ШИЯ.
ШИЯ.
ШИЯ.
ШИЯ.
ШИЯ.
ШИЯ.
ШИЯ.
ШИЯ.
ШИЯ.
І ШИЯ.

НУ Ж І ШИЯ –
ПРОСТО ШИЯ – ДОВГОШИЯ!
ВЕСЬ ЖИРАФ У ПЛЯМАХ ТЕМНИХ.
ВІН ПЛЯМИСТИЙ НЕЛАРЕМНО,
БО Ж ПЛЯМИСТИХ МІЖ ДЕРЕВ
НЕ ПОБАЧИТЬ ХИЖИЙ ЛЕВ!
А ПОБАЧИТЬ – ТЕЖ НЕ ЛИХО.
БО ЖИРАФ ПОМЧИТЬ. ЯК ВИХОР,
БЕЗ ЗАТРИМКИ. БЕЗ ОГЛЯДКИ
ВІН ПРОСКАЧЕ Й ДО КАМЧАТКИ.
ПРОМИГТІЛИ ВЗЛОВЖ ДОРОГИ
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ,

НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ. НОГИ. НОГИ. НОГИ.
НОГИ, НОГИ. НОГИ. НОГИ.

(Л. Кондрашенко, переклад Б. Мельничука).

4.

Летюча свіча
о
дум
святе
протистояння
в обіймах
всіх тисячоліть
на згарах літ
наш світ стоїть
життя олюднюючи грані
така вже суть
як вічність вічна
цвітуть
в ній істин
очі
і
криниці знань
любові свічка
вогнем орошує своїм
криниці знань
жага бездонна
у сурмах днин
порив сердець
життя молитва та ікона
всьому і суть
всьому вінець
горять свічки
зіркі ковчеги
у леті миру і повстань
тчуть в серці
альфа і омега
собор святинь
святиню знань (О. Софієнко).

14. Прочитайте текст. Визначте тему та ідею. Виконайте синтаксичний аналіз тексту.

...Ми вже не боїмося не сподобатися. Бути не відповідними. Не знати. Не встигнути. Чи не вміти пекти «Наполеон». Готувати плов. Правильно малювати стрілки. Перепитувати. Виглядати безглуздо. Нам є що вдягнути влітку. Восени також. І одяг взагалі не проблема. В нашому житті все менше прогалин. Вже не страшно йти не по прямій. Можна й криво. Знаємо, що красиво – це всередині. Ми не боїмося потонути. Давно живемо на глибині. Не соромимося плакати. Від горя і радості. Сміятися від цього теж вміємо.

Ми не боїмося сивини. Зморшок. Вони вже не перші. І тепер все – від посмішки. Нам вже пізно боятися, хто що подумає. Колеги. Свекруха. Люди. Нам давним-давно байдуже, чи поміте. Чи почищене. З глютенем чи без. Імо те, що любимо. Інколи й вночі. І нам зовсім не соромно. Ми знаємо, що келих вина не зашкодить. Бо шкодить – не дихати. Забороняти собі. Не хотіти. Нам байдуже прийшов він о 18:30 чи 21:00. Якщо він кохає. І поспішає. Головне – він є. Ми вже не боїмося бути самі. Вміємо не бачити того, хто не помічає. Йти від того, хто відштовхує. Нам є що сказати. Про що мовчати. Про що молитися. У нас все від душі. Ми вже чиясь віддушина. Нам не страшно виглядати божевільними. Товстими. Худими. Ми давно перестали видаватися. І почали бути. Робити те, що любимо. Любити того, хто любить. Спати з тим, з ким не заснеш. Навіть якщо дуже хочеться. Говорити прямо. Не накручувати. Кучері. Себе. Не випрямляти локони. Завжди тримати спину рівно. Дивитися крізь пальці на дурнів. Прислухатися до тиші. Гіркий шоколад для нас солодкий. Ми цінуємо час. Ранок. День. Ніч. Не змушуємо доньок. Не повчаємо синів. Ми зайняті справою. Своєю. Вміємо бути з собою. І собою. Ми вже не звинувачуємо батька. Любимо маму. Не боїмося померти. Бо ми – живемо. Ми – жінки, яким вже пізно боятися...» (М. Степанченко).

15. Прочитайте текст. Дайте якісну й кількісну характеристики використання прикметників, їхнє функційне навантаження у сполученні з ключовим словом «день». Яку роль поєднання ключового слова з різними прикметниками має у відображенні теми й ідеї твору? Які ще стилістичні засоби в пропонованому тексті ви помітили? Продовжіть текст, використовуючи єдинопочаток. Доберіть завдання для учнів на основі поданого тексту.

Сьогодні в тебе унікальний день: сьогодні ти живеш.
Сьогодні в тебе особливий день: він не схожий ні на вчорашній, ні на завтрашній.

Сьогодні найкращий день для нових відкриттів: на те він і новий день.

Сьогодні в тебе приємний день: ти можеш бути самим собою

Сьогодні в тебе рідкісний день: ти можеш робити те, що любиш.

Сьогодні в тебе день неймовірний: якщо будеш вірний собі.

Сьогодні є можливість заробити: якщо зробити щось.

Сьогодні може відбутися цікава зустріч: якщо вийти з дому.

Сьогодні може спіткати удача: якщо не будеш ухилятися від неї.

Сьогодні корисний день для спілкування: якщо готовий слухати і чути.

Сьогодні ідеальний день для кохання: якщо кохаєш.

Сьогодні успішний день для кар'єрного росту: якщо хочеш рости.

Сьогодні вдалий день для відпочинку: якщо заслужиш його.

Сьогодні щедрий день на подарунки: якщо попередні дні дарував сам.

Сьогодні сприятливий день для зміцнення здоров'я: якщо відмовишся від міцного на користь міцних об'ємів та міцного сну.

Сьогодні дуже плідний день: завтра відчуєш його результат.

Сьогодні вирішальний день: ти можеш змінити думки, які назавжди змінять тебе.

Сьогодні славний день: ти не славив нікого, крім Господа.

Сьогодні дуже довгий день: він крихта твоєї вічності.

Сьогодні великий день: ти жив, прожив і живеш далі (М. Дочинець).

16. Прочитайте. Визначте синтаксичну домінують тексту. Спробуйте переказати текст, використовуючи інші синтаксичні конструкції. Порівняйте власний текст із текстом автора. Що змінилося в структурній та семантичній організації тексту?

Хвилююсь. Падаю. Зігхаю.

Сумую. Плачу. Не здаюсь.

Спішу. Збиваюсь. Вибухаю.

Кричу. Зневірююсь. Борюсь.

Лечу. Співаю. Засинаю.

Не зупиняюся. Сміюсь.

То виринаю, то пірнаю.

Перемагаю і молюсь.

Надіюсь. Вчуся. Обіймаю.

Повзу. Літаю. Чи пливу.

Сліди в секундах залишаю.

Одним же словом: я – ЖИВУ! (Н. Бойко).

Самостійна робота

1. З'ясуйте суть часткового лексичного аналізу тексту. Проаналізуйте функційне навантаження діалектизмів у тексті. Проведіть лінгвістичний експеримент: замініть літературними відповідниками їх. Що змінилося в семантичній організації тексту?

А коли деді та нені жалували своїх синів, що через неприятели збавили себе краму і, не ївши, колінкують на складах понад дорогою, тоді молодіці стали газдів

перемовляти, аби вийшли з ними ід своїм дітям та й аби
винесли їм страви і храмового пиття.

- Най би легінів не млоїв голод попід серце.

- Най би їм студінь не вигонила їх молоду душу.

- Най би їм молоді суставочки не заклякли на камінних
плитах.

- Най би неприятель не красив кремінь молодою кровною
(*М. Черемшина.*)

2. Прочитайте текст. З'ясуйте засоби вираження антитези.

Це не я – це весна на дворі.

Це не очі мої, а зорі.

Не уста це мої – пелюстки.

Не душа, а любові згусток.

Це не я – це весняна повінь.

Це не голос – пташиний гомін.

Це не руки мої, а крила.

Це не слабкість моя, а сила.

Це не я... (*О. Дриль.*)

3. Проаналізуйте функційне навантаження омонімів.

1. Приніс дід заяву на пенсію. А чиновник йому каже:

- Треба ждати.

Через місяць навідавсь дід знов. І знов почув:

- Треба ждати.

Ще через місяць:

- Треба ждати.

Поскаржився дід другові, а той пояснює:

- Та тобі ж ясно сказано «Треба ж дати» (*Народна
усмішка.*)

2. Сумління – річ тендітна і марка.

Вже дехто з нього й пилу не стирає.

Маркові – що? Є скрипка у Марка.

Де хтось би плакав, а Марко заграє (*Л. Костенко.*)

4. Прочитайте тексти народних усмішок. Завдяки яким лексичним засобам досягається ефект гумору?

- Що пан палить?
- Пан палить «Ватру».
- А що пан буде палити, як не буде «Ватри»?
- Будемо палити «Верховину».
- А як не буде «Верховини»?
- Тоді підемо палити сільраду!
- А ви маєте рацію!!!
- Та ні. Рацію має мій сусід, а я маю кулемета.

5. Прочитайте текст. Чи виправданою є в ньому тавтологія?

Мрії потрібно мріяти ...

Бажання – бажати ...

Почуття – відчувати ...

Загалом – жити життя ...

Затишку вам... (Зі сторінок фейсбуку: URL: <https://www.facebook.com/search/top?q=%D0%BC%D1%80%D1%96%D1%97%20%D0%BE%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%BE%20%D0%BC%D1%80%D1%96%D1%8F%D1%82%D0%B8>)

6. Прочитайте текст. Простежте використання авторських новотворів. Яка їх роль у тексті?

Борщів як три не подінкуєш, На моторошні засердчить;
І зараз тяглом закишкаєш І в буркоті закендюшить.

Коли ж що напхом з'язикаєш І в тереб добре
зживотасш,

То на веселі занурить; Об лихо вдаром заземлюєш,
І весь забуд свій зголодуєш, І біг до горя зачортить.

Та що абищо ти верзлялом, Не казку кормом солов'ять:
Ось ну, закалиткуй брязкалом, То радощі заденежать.

Коли давало сп'ятакуєш, То, може, чуло зновинуєш.

Якщо з тобою спередить: Куди на плавах човновати,

Як угодили Юнотати І як Еней заміневрить

(І. Котляревський).

**7. Пригадайте функції використання синонімів.
Проаналізуйте синоніми в текстах.**

1. Кажуть, що кропивою лікують од ревматизму. Якщо це так, то я не захворію на ревматизм, поки й житиму. Дядько Матвій не випускав мене з рук, поки втер усю кропиву в оте місце, заради якого, власне, і носять штани.

- А тепер біжи!

І я, підхопивши штани, ушкварив од дядька Матвія. Кулею вилетів із саду, вихором промчав через село. І коли б не ставок, то не знаю, де б і зупинився. А так ускочив у став та й киснув до самісінького вечора. Забрався в очерет, щоб ніхто не бачив, і стояв, аж поки сіло сонце і повернулась із паші худоба (А. Дімаров).

2. Поганий, мерзкий, скверний, бридкий,
Нікчемний ланець, кателик!
Гульвіса, пакосний, пресидкий,
Негідний злодій, сретик!
За кучму сю твою велику
Як дам ляща тобі я в пику
То тут тебе лизне і чорт! (І. Котляревський).

3. Минулося, щезло спливло,
Лишень головешками тліло.
Лишень попелищем цвіло.
Одвіялось, сном одіснилось,
Одмарилось – ген набулось,
Вкотилось і ген одкотилось.
Солоним риданням зайшлося... (І. Драч).

**8. Прочитайте текст І. Драча «Робота і Дозвілля».
Проаналізуйте функцію використання антонімів.**

Одна кімната – наліво,
Друга кімната – направо,
Моя кімната – посередині.
В одній кімнаті Робота
День і ніч вистукує на машинці.
В другій кімнаті Дозвілля,
Безтурботне, цілується, випиває,
Лається, аж вуха слонові в'януть.

Гості-сусіди, загляньте до мене. –
На один стілець сіла Робота,
На другий стілець Дозвілля присіло.
- А де ж мені, господарю, сісти? –
На один стілець я присів.
На другий Дозвілля лукаво присіло.
- Господарю, де ж Роботі у вас присісти? –
На один стілець присіла Робота,
Я серйозно присів на другий.
- Любчику, де ж Дозвіллю в тебе присісти?
- Слушайте, а коли я внесу третє крісло? –
... Вони обоє дивились у вікно (І. Драч).

9. Прочитайте тексти. Проаналізуйте використання нелітературних елементів.

1. *Голохвастов (підліта)*. Бонжур! Моє серце розпалюлося, мов щипці, поки я дожидав мамзелю!

Проня (манірно). Мерси, мусью! (До подруг). Таки дождався: я нарочито проманіжила.

Голохвастов. Рекомендуйте мене, пожалуста, баришням! Хоч я і не знаю їх, но надєюсь, што ви не будете водить компанію лиш би з ким!

Проня. Разумеється. Єто маї близькі приятельки і сасіди.

Голохвастов. Рикомендуюсь вам: Свирид Петрович Галахвастов.

Настя. Мені здається, що ми десь стрічались.

Голохвастов. Нічаво нету вдивительного – меня знаєт увесь Київ чисто.

Наталка. Та невже?

Голохвастов. Рішительно. Міня везде принімают как сваво, значить, без хвисона!

Проня. Там, верно, красавиць найшли порядошно.

Голохвастов. Што мне краса? Натирально, нерве дело, ум і обхожденіє: делікатні хранцюзькі маньори, штоб вийшов шик! (М. Старицький).

2. Прийшла до нас у село бомага, щоб назначить одного чоловіка на курорт. Поправді сказати, ніхто там і не був і поняття не мав. Це діло вже давно було. Ну, думали,

думали, і остановились на Михею Кузьмичі. Але треба це зібранієм оформити. Собрались люди, стали міркувать. Люди балакають так собі, один другого назначають, бо ще не зали, що то за курорт. А голова сільради і каже:

- У нас є кандидатура, як понаравиться, хай їде, – і вказує пальцем на Михею.

Усі проголосували до нього, а він перелякався та до громади:

- Не хочу, не поїду, я, я чоловік одинокий, я слабкий, я негодний туди!

Але його якось уговорили, вибрали та ще й сказали:

- Не безпокойся, Михею, ми твою бабу забезпечимо, дров привеземо, порося дамо.

Ну, він і согласився. Але прийшов додому, знов стала його баба гризти, взяло його знов сомненіє, але вже пізно. Поплакали вони обоє, посумували, і мусив поїхати.

Побув він там місяців два, понаравилось, видно, таки. Письма писав, що держись. То тоді на другий год як прийшла знов путівка, то Михею уже сам звернувся до зборів:

- Ну й помучився я там, люди добрі, два місяці, але посилайте знову мене, так і буде: ще раз постою за общество (*Народна усмішка*).

10. Прочитайте текст В. Симоненка «Піч». Визначте тему та ідею. Проаналізуйте тематичну сітку стрижневого слова «піч».

Лиже полум'я жовте черево, Важкувато сопе димар,
Галасує від болю дерево, Піднімаючись димом до хмар.
Бубонять рогачі і кочерги – Щось пригадують з давнини,
І чекають покірно черги Засмаглілі горшки й чавуни.
Звично грюкають мляві двері, Піч гуде і димить і світ –
Скільки в пащу цій ненажері Тітка вкинула кращих літ!
Сновигають по зморшках думи, На щоках танцює вогонь,
Сажа в'їлася чорним глумом У пелюстки її долонь.
Менше тим гіркоти нестимем, Стане ближчою наша мета,
Як не будуть у небо димом Підніматись жіночі літа
(*В. Симоненко*).

11. Зіставте два тексти-переклади різних авторів поезії Поля Верлена «Осіньна пісня». Проаналізуйте слова, що складають тематичну сітку.

Ячать хлипкі	Неголосні
Хрипкі скрипки	Млосні пісні
Листопада	Струн осінніх
Їх тужний хлип	Серце тобі
У серця глиб	Топлять у журбі
Просто пада.	В голосінні.
Від їх плачу	Бліду, коли
Я весь тремчу	Чую з імлі –
І ридаю,	Б'є годинник:
Як дні ясні,	Линуть думки
Немов у сні,	В давні роки
Пригадаю.	Мрій дитинних.
Кудись іду	Вийду надвір –
У даль бліду	Вихровий вир
З гір в долину	У полі млистім
Мов жовклий лист	Крутить, жене,
Під вітру свист –	Носить мене
В безвість лину (М. Лукаш).	З жовклим листям (Г. Кочур).

12. Прочитайте текст Зої Кучерявої «Туман у Києві». Проаналізуйте семантичний комплекс «туман».

Який туман! Від нього сиві
Старий Дніпро, дерева, міст.
І губиться осінній лист.
Неначе все велике місто
(І Оболонь, і Теремки)
Лягло в туманову колиску
У тихий досвідок такий.
Росте туман, красивий, чистий.
З-за нього сонечко гряде.
Рум'яниться. Віщує місту,
Що світлий, добрий день іде (З. Кучерява).

13. Прочитайте фрагмент із твору О. Кобилянської «Valse Melancolique». Проаналізуйте лексеми семантичного комплексу «мелодія з пам'яті».

Був сумерок, і вона заграла з пам'яті.

Почала злегка, граціозно, небагатьма тонами якийсь вальс.

Перша частина була весела, зграбна й елегантна.

Друга змінилася.

Почалося якесь глядання між звуками, неспокій, розпучливий неспокій!

Спиналася раз по раз на басових тонах, то нижчих, то вищих, відтак окидала їх і переходила шалено скорою болючою гамою до вищих звуків. Звідси бігла з плачем наново до басів, – і знов глядання, повне розпуки й неспокою... все наново, і знов ряд звуків у глибину...

Весела гармонія згубилася; остався сам шалений біль, торгоачий божевільне чуття, перериваний яснішими звуками, мов хвилимовим сміхом. Грала більш як півгодини, відтак урвала саме посередині гами, що летіла в вищі звуки, акордом несамоовитого смутку (О. Кобилянська).

14. Прочитайте текст «Молитви» П. Куліша. Чи відповідає заголовок змісту тексту? Які лексичні засоби наближають її до християнських молитов? Які мовні засоби надають тексту особливої урочистості та довершеності?

Всевишній! я Тобі молюся,

Молекул космосу Твого...

Де ти, хто ти, – даремне б'юся,

Ні, не збагну вовік сього!

Вовік науці не обняти

Всього, що Ти создав еси...

Даремно розум наш крилатий

Шукає краю небеси!

Знемігшися, на ту пилинку

Спускаєшся, що ми звемо

Вселенною, – що на хвилинку

Її в імперію звемо.

І тут безодня животвору,
І тут премудрість без кінця...
Однаково горі і долу
Сяє світ твого лица.

Молюсь, не дай мені з розпуки
Зректися розуму мого:
Нехай не гасне світ науки
В проміннях сяєва Твого.

Нехай мій дух, в земній юдолі,
Не знижується до звірят;
З Твоєї пресвятої волі
Нехай вівіки буде свят! (П. Куліш).

15. У чому суть часткового граматичного аналізу тексту? Прочитайте тексти. Відстежте використання іменників у текстах різних типів (розповіді, описі, роздумі).

1. Щодень
Будильник. Чайник. Яйця і батон.
Маршрутка. Офіс. Кава. Секретарка.
Дзвінки. Папери. Поспішки. Дурдом.
Бухгалтер. Прибиральниця. І сварка.
Мівіна. А на більше ну ніяк.
Халявна кава. Знову. Слава Богу.
Фейсбук і Однокласники. А як
без цього із сучасністю у ногу?
Маршрутка. Півхлібини. Сіль і чай.
Пельмені. Телевізор. Дика втома.
Будильник. Пів на сьому. Баю-бай.
Я знову – аж на ніч – у себе вдома (С. Кривовська).

2. Енергії! Нестримних бажань!
Не в'янучих надій, а віри!
Важких велінь без колихань,
Вогню, краси, самоофіри!
Таким лише, як хочем ми,
Таким життя повинно стати!
Ми мусим вирватись з тюрми,
Ми мусим грати розірвати.

Але не смутком, не плачем.
І не благаанням, не словами,
А ділом, волею, мечем!
Оцими власними руками! (О. Олесь).

3. І
І вітер, що жене по руннім полі,
І дощ, що жне руді хмар руна в млі,
І злотий усміх зір на синім тлі,
І долі спів пшеничної в stodолі.
І виноград, і водоспад удолі,
І сад, і дзвінко дзвонні солов'ї,
І їх пісні, немов фонема «і»,
І гай, і водограй, і край на волі... (Б.-І. Антонич).

16. Прочитайте текст. Зробіть аналіз словотвірних засобів. Поясніть їхню роль у творенні образів бабусі й онуки.

Бабусенько, бабулиня, бабусенція.
Ой гаряча, ой, бабулик, ой-ой-ой-єчки, –
Ляпотить, хлопотить у ночовоньках
Дівулиня, дівчина, дівогоренько,
А бабуся так і вештається, ой-я,
А бабище все шпортається, ой-я,
З кочергами, з баняками, з банячищами...
Внучка, внученька, студентонька
Спить у баби на ряднині, на рядні
Під кожухом, кожушиськом, кожушариськом...
А дівуля, дівчинина, дівувальниця
До кожуха, кожушенька так і горнеться,
А бабуся, бабулиня, бабусенція
До дівчиська, дівчиниська так і тулиться –
Сиротина ж, сиротуля, сиропташечка,
Бабумамця, бабутатко, бабусонечко... (І. Драч).

17. Прочитайте тексти. Поясніть, яка роль прикметників у створенні описів.

1. ...Одного разу – тоді мені було два роки – я сиділа на підлозі нашої маленької кімнати (ми жили в комуналці) й намагалася щось намалювати. Світло падало так, що все мені видавалося занадто яскравим, як на картинах імпресіоністів (звичайно, тоді я не знала, що вони існують!): червона дерев'яна підлога (тоді вона була пофарбована і блищала на сонці, мов лід), жовтогарячі квіти на шторах, світлі стіни (мати завжди любила чисті кольори). У широкому та прямому промені призахідного сонця танцювали золоті балерини... (*Ірен Роздбудько.*)

2. От стеляться розложисті, як скатерть, зелені левади. Густа, як руно, трава і дрібненька, тонісінька осока доходить до самої води. Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно-зелені куці верболозу, то кругленькі, неначе м'ячики, то гостроверхі, неначе топольки. Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими берегами в'ється гадюкою Раставиця, неначе передражнює старших... В одному місці розрослись чималі вишні, а далі од берега, коло самих хат, ростуть дикі груші та яблуні, розкидавши своє широке гілля понад соняшниками; а ондечки серед одного города вгніздилась прездорова, стара, широка та гілляста дика груша, розклала своє гілля трохи не при землі на буряки та картоплю... (*І. Нечуй-Левицький.*)

18. Прочитайте текст. З якою метою автор використовує форму найвищого ступеня порівняння прикметників? Чим можна виправдати використання форм прикметників, які є відхиленням від норм?

Поезія

Найогидніші очі порожні, Найгрізніше мовчить гроза,
Найнікчемніші дурні вельможні, Найпідліша брехлива
сльоза.

Найпрекрасніша мати щаслива, Найсолодші кохані уста,
Найчистіша душа незрадлива, найскладніша людина
проста.

Але правди в брехні не розмішуй, Не ганьби все підряд без пуття,

Бо на світі той наймудріший, Хто найдужче любить життя (В. Симоненко).

19. Проаналізуйте тексти-описи з погляду використання в одному з них іменників, в іншому – прикметників. Зробіть висновки про специфіку створення опису різними частинами мови.

1. Важкі киреї, золоті, далматинки та оловіри,
і княжі корзна, і щити, ножі, списи, мечі, сокири.

Ковтки, підвіски. Барми й гривни. І соболі, білиці й куни.

І згуки рогу переливні, й гучні від перегонів луни.

Розгонисте небесне грище, все довше, ширше, глибше, вище.

Є лицарству де погуляти і хист і силу показати...

Олег. Ольгович Ярослав. Як не пізнати Святослава?

Щит ясний – сонце, очі – став, а обіч його – ратня слава (О. Лятуринська).

2. Кайдашеві сини були молоді парубки, обидва високі, рівні станом, обидва довгообразі й русяві. З довгими, тонкими, трошки горбатими носами, з рум'яними губами. Карпо був широкий у плечах, з батьківськими карими очима, з блідуватим лицем. Тонкі пружки його блідого лица з тонкими губами мали в собі щось неласкаве. Гострі темні очі були ніби сердиті.

Лаврінове молоде довгасте лице було рум'яне. Веселі сині, як небо, очі світились привітно й ласкаво. Тонкі брови, русяві дрібні кучері на голові, тонкий ніс, рум'яні губи – все дихало молодою парубочою красою... (І. Нечуй-Левицький).

20. Поясніть текстове навантаження прикметників на позначення кольорів. Як вони впливають на відображення ідеї?

А корабель пливе в безмежжя синє,
У чорний креп скуйовдженого неба...
Впивайся голубим. Зеленим, зельним
І уклонися Матері-землі доземно
За чорні ночі і червоні дні.
У білій стужі небо України.
А ти шукай – червону тіль калини,
На чорних водах – тіль її шукай (В. Стус).

21. Прочитайте текст. Визначте ідею і мовленнєвий жанр. Проаналізуйте доміную форму дієслів. Шляхом лінгвістичного експерименту замініть іншою формою дієслова. Зробіть висновок про правомірність авторського вибору.

Смакуй ЖИТТЯ...

Починай день із хорошого. Наприклад, із себе. Пий каву й нікуди не поспішай. Грій руки об велике горнятко, вдихай пряний аромат. Дихай спокійно, відчувай глибоко. Насолоджуйся.

Пам'ятай – до тебе прийде все, як тільки ти все відпустиш. Навчися цінувати свою душу і свій час – не витрачай їх на дріб'язок, пустоту й непотріб...

... Оточуй себе чудовими людьми і прекрасними речами. Усміхнися. Світ прекрасний, але ще прекрасніші твої очі, коли ти усміхаєшся (Зі сторінок фейсбуку: [URL: https://www.facebook.com/search/top?q=%D0%BA%D0%B0%D0%B2%D0%B0%20%D0%](https://www.facebook.com/search/top?q=%D0%BA%D0%B0%D0%B2%D0%B0%20%D0%))

22. Прочитайте. Зробіть частковий морфологічний аналіз тексту. Скористайтеся різними методами лінгвоаналізу.

Світає...

Світає, горить розвидняється, дніє,
Захоплює, світить, палить і ясніє,
Зжимає, турбується, б'ється, тріпоче
І рветься, і плаче, говорить, шепоче...

І кличе, і вабить, світає, горить
І все починається, але болить
Заводить, тугує, голосить, ридає
Світає...
Болить і наскрізь проймає...
Прокинулась, знаю і відчуваю
Вдивляюсь, вивчаю і проникаю
Зоріє, приймаю і розчиняюсь
Світає... (Галина Британ).

23. Прочитайте. Використовуючи статистичний метод, з'ясуйте, які частини мови переважають у текстах. Як граматична домінанта впливає на структуру та семантику тексту?

1. Їхав панок морквяний, коник буряковий,
Кожушина горіхова, жупан лопуховий,
Сіделечко капустиане, стремена з берези,
А напився лепетухи, то був нетверезий...
Пістолети з качана, кулі з бараболі,
А шабелька з пастернаку, а ножни з квасолі...
Їде, їде паниченко, під ним коник скаче,
Надибали його свині: - Злізай-но, вояче!
Він вихватив пістолета, став свиней стріляти.
Свині кулі похватили – нічим воювати! (Народна творчість).

2. В небі жайворонки в'ються, Заливаються-сміються,
Грають, дзвонять цілий день, і щебечуть, і співають,
І з весною світ вітають дзвоном радісних пісень.
Ось вони на землю впали, Щось шепнули їй, сказали
І розтали знов у млі... І щоб глянути на діво,
Виглядають полохливо Перші проліски з землі
(О. Олесь).

3. Світ який – мереживо казкове!.. Світ який – ні краю ні кінця!

Зорі й трави, мрево світанкове, Магія коханого лиця.
Світе мій гучний, мільйонноокий, пристрасний,
збурунений, німий,

Ніжний, і ласкавий, і жорстокий, дай мені свій простір і
непокій,
Сонцем душу жадібну налий! (В. Симоненко)

24. Прочитайте тексти. Поясніть функцію повторення займенників.

1. ... Я не можу бути самотнім. Признаюсь – заздрю планетам: вони мають свої орбіти, і ніщо не стає на їхній дорозі. Тоді як на своїй я скрізь і завжди зустрічаю людину.

Так, ти стаєш мені на дорозі і уважаєш, що маєш на мене право. Ти скрізь. Се ти одягла землю в камінь і залізо, се ти через вікна будинків – тисячі чорних ротів – вічно дихаєш смородом. Ти бичуєш святу тишу землі скреготом фабрик, громом коліс, брудниш повітря пилом та димом, ревеш від болю, з радості, злості... Ти не тільки йдеш поряд, ти влазиш всередину мене. Ти кидаєш у моє серце, як до власного сховку, своє страждання і свої болі, розбиті надії і свою розпач... (М. Коцюбинський).

2. Хто мене поставив сторожею серед руїн і смутку?

Хто наложив на мене обов'язок будити мертвих, тішити живих калейдоскопом радощів і горя?

Хто гордощі вложив мені у серце?

Хто дав мені одваги меч двусічний?

Хто кликав брата святую орифламу пісень,
і мрій, і непокірних дум?

Хто наказав мені: не кидай зброї, не відступай,
не падай, не томись? (Леся Українка)

3. Я далека від того, щоб бути моделлю, але я – це я.

Я їм. Я важу трохи більше, ніж варто було б.

Я маю шрами, бо маю історію.

Комусь я подобаюся, хтось мене любить, а хтось ненавидить.

Я різна й іноді говорю божевільні речі.

Я не вдаю з себе тієї, ким не є.

Ви можете любити мене, або ні. Але якщо я вас полюбила, то знайте – зробила це всім серцем (Зі сторінок фейсбуку: URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100034790375748>).

25. Прочитайте й проаналізуйте повтор синтаксичних конструкцій.

1. Авта скакали одне за одним, майже слідом, і щочетверте вило диким голосом, але без варіацій. А вже дослівно з кожного вилітала та сама ритмом і значенням свистова симфонія, скерована до білявих жінок на пішоходах. Біляві жінки посувалися з дитячими возиками і без них, але всі з господарськими торбами... Вулиця виходила просто до ратуші, і там через міст до соборної площі. Поламані ребра мав собор, і він не мав даху, але ліва його вежа ще по-старому мережила просьбу до неба. І темнішало небо, над усім бо сідало сонце. А за деякий час, як його намальована заміна, виходжав місяць.

Авта скакали одне за одним, посиплювало їх сяйво ліхтарів на дротах. Вони скакали й тарабанили, майже слідом, і на них ніхто не зважав, хіба що на перехрестях. Стець Германович ішов попід будинками, після того, як уже вчетверте не застав редактора Вереса вдома. Він ішов поквапливо, і весь час назустріч ішли казкові від ліхтарів біляві жінки... (Ю. Костецький).

2...І якими безглуздими, якими несправжніми здаються, коли вбираєш у себе мудрість розквітлих дерев, людська жорстокість, зло, несправедливість, підлість, кровожерність. Отут, серед цвіту, здається, наче й нема всього того в світі. Отут, серед цвіту, здається, що якби людина повчилася мудрості в дерев, то не була б ворогом самій собі й природі (Є. Гуцало).

26. Прочитайте. Визначте функційне навантаження питальних речень.

Славно було жити й блукати по землі тієї синьої весни...

Що я робив тоді? Пам'ятаю, що ходив і ходив. А поле ходило навкруг мене. Опам'ятався у якомусь ліску, над струмком. Вода зрідка спалахувала темним глибоким зблиском, наче й не мілке дно було під нею. Я звів очі й побачив, як з поля в лісі де дівчина. Аж розгубився – так несподівано вона появилася, ніби з нічого.

Куди вона йшла? Чи, може, верталась? Від кого, а чи до кого? І що берегла в собі? Радість любові? Мабуть. Ось вона вже поруч зі мною, ось повинна вже побачити мене, але не побачила...

Яке світло вона понесла з собою, які відблиски впали на моє обличчя, на мої руки, які іскри попалив серце? (Є. Гуцало).

27. Прочитайте текст. Проаналізуйте мовні одиниці синтаксичного рівня. Використайте математичний метод аналізу.

Якщо...

Якщо тобі недобре – будь добріший.

Якщо тобі непросто – будь простіший.

Якщо тобі самотньо – будь рідніший.

Якщо тобі не вірять – будь вірніший.

Якщо світ тобі не вдячний – будь щедріший.

Якщо світ для тебе холодний – будь теплішим.

Якщо тобі не дають бажане – будь терплячіший.

Якщо тебе не розуміють – будь мудріший.

Якщо все виходить як-небудь – забудь.

Якщо не знаєш, як бути – просто Будь! (М. Дочинець).

28. Прочитайте тексти. Проаналізуйте синтаксичну домінанту. Зробіть висновки, як різні види речень (односкладні – двоскладні) впливають на ритм тексту.

1. Ранок – Стремління. Південь – Розпука. Вечір – вмирання.

Зустрічі Мертвих. Вічна розлука. Смертне співання.

Ждання покою. Сум. Безнадійність. Туга жорстока.

Регіт безжальний, злобний, східний Білого Ока.

Східці таємні. Тиша. Мовчазність в круглій печері.

Підеш у Вічність сонно-безгласний. Замкнуться двері.

Підеш од Сонця. Там не досягне Соняшна Влада.

Будеш дивитись вічно на себе в Чорні Свічада (Я. Савченко).

2. ...Наздогнало. Обхопило. Глянуло. Прокляло. Простило. Обняло.

Засмутилося. Задумалось. Поганило. Випросталось. Звело. І – повело!

Це ім'я – моєї долі хвища, Це ім'я – не лоскут носовий.

Слухайте, двоногі кладовища, На печальній радості моїй! (М. Вінграновський).

3. Повівав холодний вітерець. З краю неба насувались білі, неначе молочні, хмари. Разно бігли мишасті коненята. Дорога була слизька, і сани йшли в затони. З обох боків дороги, скільки оком скинеш, розстелилося поле, вкрите снігом, мов білою скатертиною. Твердий синявий сніг грав на сонці самоцвітами. Чорне вороння сідало громадами на сніг і знов здіймалось з місця. Вітер дужчав. Насунулись снігові хмари і оповили небо. Сонце сховалось за хмари (М. Коцюбинський).

29. Прочитайте. Проаналізуйте роль домінуючих простих або складних речень у створенні ритму та динаміки текстів. Скориставшись методом лінгвістичного експерименту, замініть прості речення складними і навпаки. Прочитайте нові тексти і зробіть висновки про зміну ритму та динаміки.

1. Вечоріло. Густі смереки лягли на підгір'я. Лісисті тухольські гори задимились, мов незлічимі вулкани, готовлячись вибухнути. Стрий шумів по кам'яних бродях і пінився по закрутинах. Небо покривалось зорями. Але й на землі, на широкій надстрійській рівнині, почали розбризкуватись якісь світила...

Разом зі всіх боків запалала Тухля, прориваючи огненними язиками грубу пільму, що залягла над нею. Дим бовдурами покотився низом і вкрив долину. Стріхи тріщали, злизувані кривавим полум'ям. Із стріх бухав огонь угору, немов то присідав, то підскакував, хоча чи досягнути неба... (І. Франко).

2. Власники душ, повернених у робуче бидло, записаних у господарський інвентар дідича разом із волами й кіньми, найбільш боялися того неспокійного, вільнолюбного духу

народного, бо його ніяк не можна було припасувати до панських інтересів, погодити з незмірними скарбами; які давала панові оброблена хлопом українська земля, віковична боротьба двох станів – панського й мужичого, боротьба хронічна, що часом приймала гострі форми і бурею проносила над нещасним краєм, – ніколи не кінчалась, ба й не могла скінчитися, хоч пан переміг. Ще недавно, вмившись, в Умані власною кров'ю і накидавши в Кодні стіжок гайдамацьких голів, пан смакував перемогу, пильно обороняючи свої права на живий робочий інвентар – хлопа. Хлоп протестував, хлоп тікав на вільні землі, рятуючись як міг, од панщини, лишаючи на рідній землі все дороге, все миле його серцю. Але й там, далеко від рідних осель, настигала його панська рука. На вільних землях зорганізовані були на втікачів лови, справжні облави, як на вовка або ведмедя. По всій Бессарабії ганяли дозорці, вистежуючи скрізь по ровах, стогах сіна, комишах болотяних річок збіджених, змордованих людей (М. Коцюбинський).

30. Проаналізуйте використання вставних слів, слів-штампів у поданому тексті.

Урок ангельської
Справді. Тепер уже, в принципі,
Все можна прийняти. І навіть щось на зразок
«Тіло вбиває», «Я розрізняю принаймні
Чотири різновиди снігу», і врешті
«Я з'їв місяць?» – що ж, і таке трапляється.
Поки що в нас, однак, лише туману –
предостатньо. Зелень, непевна,
як зачатки вогню, питає за нами
із-за дерев. Я станцюю лист до тебе.
Змовчу пісню. І такими нас підхопить
вітер (як у казках, як в легендах).
Кожен із власною мелодією, у своєму мереживі сну.
І хмари за вікном передають
з вуст до вуст наші поцілунки. Справді
(М. Гжебальський).

31. Прочитайте твори трьох авторів під назвою «Бабине літо». Порівняйте мовні засоби створення образу бабиного літа.

1. Дріма павутина, Сонцем пригріта.
Вдивляється айстра у бабине літо...
Від жнив іще тепла, росою умита,
Земля спочиває – вже бабине літо.
І листя, мов зорі, кружляє на вітрі –
То бабине літо вальсує в повітрі (*Л. Шевченко*).

2. Бабине літо – холодна просинь,
тепло останнє,
переростання
літа в осінь,
літа в осінь,
літа в осінь (*В. Щеглюк*).

3. У днів осінніх є своє тепло,
Так схоже на останнє одкровення,
На сплеск гарячий пізнього натхнення,
Що в зиму пізнім маком розцвіло.
Скупе останнє осені тепло.
Та вдячний я за скупість цю ласкаву,
За свист пташок і золоту заграву,
За клин журливий над моїм селом.
І щедро я готовий заплатити
За кожен день з печальних днів осінніх,
За кожна мить прощального горіння,
За павутинки ненадійну мить.
Та чим платити, чим мені платити,
Коли тепла осіннього, скупого,
Коли тепла такого дорогого
Лиш вистача, щоб листя золотить (*Т. Нікітін*).

32. Прочитайте тексти І. Коваленка, В. Барки. Проаналізуйте мовні засоби. Скажіть, які з текстів належать одному авторові? Доведіть думку.

1. Мирон Данилович стояв, як до стовпа прикутий. З вигляду – середовий чоловік; і в прізвищі сільська звичайність: Катранник. Враження буденности підсилено,

бо небритий: в неділю схопили нагло. Череп вимірівся в височину, з залісками, що, коло русявої чуприни, білили над обпаленістю, чола і видовженого обличчя. Аж сивими, на дні западин, виглядають очі, хоч вони з проголубінню, притіненою від брів: мов землистого тону, як і вуса, опущені крайцями вниз...

2. Вербіє озеро, і березіє гай. А зелень світла, радісна і чиста.

На західний далекий небокрай Разок хмарин хтось кинув, як намисто.

Весніє небо, і травніє луг, Кульбабіють горбочки і узгір'я, Втікає поле геть за виднокруг бере з собою тихе надвечір'я.

3. День догоряв хризантемно і айстрово, Захід зойкнув і тихо поблід,

А якомусь незнаному майстрові Змалювати хотілося лід.

Він льодово, льодинно, льодисто Своїм пензлем махнув аж до хмар,

І з'явилися крижини іскристі І скотилися в далекий пожар.

4. Сивизну мороз доткав: як старість! –

на косах калини (з гробового безмежжя).

А вогник крови її не втративсь; нужда незалежна.

З глибин океан їй озавсь – безохранній; синьорояльно: рокіт.

Мов світить сирітка знайдений перстень: остання ягідка з листя...

5. Тікав океан від багрів'я громів: близькі нещастя.

(плачами чайчиними з'ячаться, – там просвіт крізь тучі відмрів).

Прибій – димизну пожежну клубочить,

а кубками, в винах, помножить поблиск.

6. Життя проходить безподійно, Течуть марудні, сірі дні.

Так заметільно, сніговійно, що ліпше згнути мені...

Та плинуть спогади настійно, Екраном світять на стіні.

Там все подвійно і потрійно – Я знову лицар на коні.

Тема 2. Особливості лінгвістичного аналізу національно-культурних текстів

Мета: з'ясувати поняття національно-культурного тексту, національно-культурного мовного компонента, особливості етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу тексту.

План

1. Наукові основи дослідження тексту як національно-культурного феномену.
2. Національно-культурний компонент як предмет ЛАТ.
3. Мета і завдання етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу тексту.
4. Практика виконання лінгвістичного аналізу національно-культурних текстів.

Література

1. Бариш І. Л. Етнолінгвістичні аспекти наукової комунікації. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 21-31.
2. Беценко Т. П. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту в парадигмі сучасних наукових студій: базові поняття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2018. № 37. Т. 3. С. 14-16.
3. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Грищенко А. П. Мова і культура. К.: Рад. школа, 1982. 436 с.
4. Дружененко Р. С. Етнолінгвістичний аналіз тексту (фрагмент лекції з лінгвістичного аналізу тексту для студентів-філологів). *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Вип. LX. Херсон: ХДУ, 2011. С. 88-93.
5. Дружененко Р. С. Особливості роботи студентів-філологів над лінгвістичним аналізом етнотексту: семантичний і прагматичний аспекти. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Вип 4. 2013. С. 44-52.
6. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. К.: НДІУ, 2007. 444 с.
7. Жайворонко В. Українська етнолінгвістика. К.: Довіра, 2007. 262 с.
8. Кононенко В. Рідне слово. К.: Богдана, 2001. 303 с.

9. Мацько Л. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. *Культура слова*. 2011. Вип. 75. С. 56-66.
10. Пугач В. Українська етнолінгвістика. Ніжин, 2002. 305 с.
11. Семенов О. Етнолінгвістична культура вчителя: навч. посіб. Суми: Вид-во СДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. 188 с.
12. Федик О. Мова як духовний адекват світу. Львів. 2000. 300 с.

Короткий виклад матеріалу з теми

Мова – вище етнічне: кожен народ виробив власну систему мовних знаків із метою відображення довкілля. Зважаючи на це, в сучасній мовознавчій парадигмі відточується тенденція вивчення текстових мовних одиниць як творчого продукту їхнього носія, етносоціуму. За такої умови в центрі дослідницької уваги науковців – етнічний компонент мови. На думку В. Жайворонка, антропоцентричний підхід до вивчення мовних одиниць «збуджує зацікавленість до ролі мови як суспільного явища в системі духовних цінностей етносу, до взаємовідношення народу – творця мови».

Осмислення мови як продукту етнічної діяльності зумовлює розширення меж ЛАТ як у теоретичному, так і в практичному аспекті. Зокрема, привабливим стає наукове обґрунтування понять «етнолінгвістичний аналіз тексту» (Т. Єщенко, В. Кононенко, Л. Савченко, Н. Шарманова) та «лінгвокультурологічний аналіз тексту» (Т. Беценко, С. Ермоленко, Т. Єщенко, В. Жайворонок, Л. Мацько, Н. Медвідь та ін.), що зумовлює виявлення етнокультурного компонента в мові фольклорних і літературних текстів.

Зокрема, Т. Єщенко обґрунтовує поняття часткового етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу тексту, що передбачає з'ясування зв'язків між текстом і різними аспектами матеріальної й духовної культури українського етносу – міфологією, народними звичаями, релігією тощо. Дослідниця вказує, що предметом

етнолінгвістичного аналізу тексту є мовні елементи культурно-семіотичного текстового простору, а саме: архетипи, міфологеми, народна символіка, національно орієнтовані концепти.

Л. Мацько окремо від етнолінгвістичного розглядає лінгвокультурологічний аналіз тексту, основне завдання якого вбачає у вивченні функційного навантаження лінгвокультурам як таких мовних одиниць тексту, в семантиці яких зосереджена вага культурна інформація.

Обстоюючи позицію лінгвокультурологічного підходу до аналізу текстів, Т. Беценко заявляє про необхідність засвоєння термінів «лінгвокультурама», «культурна сема», «культурна конотація», «культурний фон», «концепт культури», «культурно маркована одиниця», «знак етнокультури», «національна картина світу», «етнографізм», «фольклоризм», «народнопоетичний символ», «мовно-естетичний знак національної культури» тощо. На думку дослідниці, предметом лінгвокультурологічного аналізу тексту є аналіз різнорівневих мовних одиниць, що співвіднесені з визначеним етнокультурним соціумом, виступають характерними складниками його мовно-побутової дійсності, слугують створенню необхідного культурного фону тексту.

Оскільки етнолінгвістика забезпечує не лише вивчення взаємодії мови та культури, але й досліджує наслідки впливу на мовну структуру народної психології, ментальності, то в окресленні поняття етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу тексту слід бачити той національно-мовний компонент, що відображає «ментальні емоційно-чуттєві образи, характерні як для внутрішнього «Я», так і для зовнішнього творчого «ми». За словами В. Жайворонка, слід звертати увагу на ті мовні одиниці, які влучно характеризують етнофора, його стереотипну поведінку, вдачу, риси характеру, духовне єство.

Описуючи межі етнолінгвістичного аналізу, В. Кононенко зазначає, що треба враховувати сам національний дух тексту, відповідність етнопсихологічним чинникам, що знаходять вияв у мовній тканині тексту.

Отже, етнолінгвістичний аналіз тексту насамперед передбачає опрацювання тих мовних одиниць, що визначають типові особливості українського народного життя в історичному розвитку, національної культури, народних традицій, звичаїв, ритуалів, а з іншого боку – психічного стану, поведінки людини як носія національного характеру, національної ментальності.

Об'єктом етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу є національно-культурні тексти, які демонструють особливості сприйняття й оцінювання світу етносом. Найчастіше національна специфіка мовних одиниць має яскраве вираження у фольклорних та художніх текстах.

Предметом етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу тексту є інтегрування тексту мовними одиницями на позначення етнокультурних феноменів на різних рівнях (фонетичному, лексико-фразеологічному, морфемно-словотвірному, морфолого-синтаксичному). За словами В. Кононенка, комплекс таких мовних одиниць становить національно-культурний компонент мови.

Мета етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу тексту – виділення, опис, пояснення функційного навантаження елементів національно-культурного компонента, тобто таких мовних одиниць, що визначають типові особливості українського народного життя, етнічної культури, народних традицій, звичаїв, а через них – відмінності психологічного стану, поведінки людини як носія національного характеру, національної ментальності (В. Кононенко), а також осмислення етнологічних чинників, взаємозалежності змістових категорій і традиційних форм життя, встановлення співвідношень між світоглядною позицією автора та народним світосприйманням.

Завдання лінгвістичного аналізу національно-культурних текстів: установити первинний зміст мовних одиниць; показати образ, що лежить у їх основі; розкрити численні переносні значення, зокрема встановити, як за участю національно-культурного мовного компонента

здійснюються процеси метафоризації, символізації, образності, підвищення експресії; виявити національне оцінне значення (серед об'єктів оцінювання – слова, в семантичній структурі яких міститься значення оцінки (позитивної чи негативної; з'ясувати синонімію, асоціативні зв'язки (наприклад, слово козак викликає асоціативний ряд: шабля, червона калина, булава, гопак тощо); вивчити потенціал національно маркованих мовних одиниць у текстах.

Практична робота 2

Тема: Етнолінгвістичний та лінгвокультурологічний аналіз тексту

Мета: формувати вміння і навички аналізу національно-культурного мовного компонента текстів.

Вузлові питання теми

1. Що таке національно-культурний текст?
2. З'ясуйте поняття національно-культурного мовного компонента.
3. У чому полягає особливість етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного аналізу тексту?

Література

1. Беценко Т. П. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту в парадигмі сучасних наукових студій: базові поняття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2018. № 37. Т. 3. С. 14-16.
2. Дружененко Р. С. Етнолінгвістичний аналіз тексту (фрагмент лекції з лінгвістичного аналізу тексту для студентів-філологів). *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Вип. LX. Херсон: ХДУ, 2011. С. 88-93.
3. Дружененко Р. С. Особливості роботи студентів-філологів над лінгвістичним аналізом етнотексту: семантичний і прагматичний аспекти. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Вип 4. 2013. С. 44-52.
4. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. К.: НДІУ, 2007. 444 с.

4. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика. К.: Довіра, 2007. 262 с.
5. Кононенко В. Рідне слово. К.: Богдана, 2001. 303 с.

Завдання

1. Зробіть частковий етнолінгвістичний аналіз тексту усної народної творчості: проаналізуйте національно-культурний мовний компонент у тексті народної пісні, визначте спільні риси в мовному оформленні фольклорного та літературного текстів.

1. Закувала зозуленька, очеретом летячи,
Заплакала дівчинонька, з козаком стоячи.
Не куй, не куй, зозуленько, очеретом летячи,
Не плач, не плач, дівчинонько, з козаком стоячи!
Закувала зозуленька в вишневім саду,
Заплакала дівчинонька по козацькому сліду...
Як же мені не кувати, що зелен сад розвився,
Як же мені не плакати, що же козак женився?
Ой у полі дві тополі, їдна в гору високо;
Умер козак, поховали його в землю глибоко.
Ой у полі дві тополі, а третя ще вище;
Поховали козаченька в сирі землю ще глибше.
«Тепер вже ти не мій козак, а я дівчина не твоя:
Розлучила сира земля ще й чужий край – сторона»

(Народна творчість).

2. *Вірна*

Зашуміла дібровонька, листом зашуміла.
Затужила дівчинонька, серцем затужила.
Тужить нічку, тужить нічку, тужить і день білий,
Бо із війни за три роки не вертає милий.
На могилі-верховині милого стращала,
Біле личко цілувала, слізьми проводжала.
«Не плач, не плач, ластівонько, дасть бог звоювати –
До твоєї соколоньком прилечу я хати.
Не плач, не плач, голубонько, не плач, не журися,
Подай ручку біленькую, додому вернися».
Вдарив коник у копита, задзвонив станлями,
Лишилася сирітонька з журними гадками.

Вдарив коник у копита, на вітр пустив гриву,
За лісами, за горами лишив чорноброву...
Край діброви на горбочку сипана могила.
Там дівчина із зорями щодень виходила.
Виходила із зорями, стояла до ночі,
Свої чорні за миленьким видивила очі...
(М. Шашкевич).

2. Проаналізуйте семантику слова «земля». Наведіть приклади фольклорних текстів для аналізу архетипу «земля».

1. Більше землю удобряй – будеш мати урожай. Земля – наша мати, всіх годує. Земля найбагатша, найсильніша. Земля – тарілка: що покладеш, те й візьмеш. На ледачій землі і трава не росте. На необробленій землі лиш бур'ян росте. На поганій землі хліб не родить. На чорній землі білий хліб родить. На чужій землі хліба не заробиш. Тебе й сира земля не нагодує. Там така добра земля, що дитину посади, то б виросла. Доглядай землю плідну як матір рідну (*Народна творчість*).

2. Ох, земелько, свята земелько, божа ти дочечко! Як радісно тебе загібати докупи, в одні руки... Приобрітав би тебе без ліку. Легко по своїй власній землі ходить. Глянеш оком навколо – усе твоє: там череда пасеться, там орють на пар, а тут зазаленіла вже пшениця і колосується жито; і все то гроші, гроші, гроші... Кусочками, шматочками купував, а вже і у мене набралося: тепер маю двісті десятин – шматочок кругленький! Але що ж це за шматочок! Он у Жолудя шматочок – так-так, – однієї шпанки ходить дванадцять тисяч, чорити чи п'ять гуртів випасається скоту. Та що? Свиной одних, мабуть, з тисяча, бо то ж зимою тільки біля свиной шість чоловік день при дні працює!.. І яким побитом Жолудь достав таку силу грошей – не розумію... Я сам пам'ятаю, як Жолудь купував баранців, сам їх різав, торгував м'ясом у різницях, а тепер – багатир. Де ж воно набралося? Не іначе, як нечистим пугьом! Тут недоїдаєш, недопиваєш, день при

дні працюєш, жінка з діжі рук не виймає – і тільки ж всього-на-всього двісті десятих... (І. Карпенко-Карий).

3. Земля жива, – вона все чує і знає... Як люди гарні для неї, вона радіє й пособляє їм, а як ні, то плаче й гнівається. Гнівається того, що її не шанують. Вона – наша мати, вона – свята! Її цілувати треба, кланяючись... Колись було, молодиця, як несе обід орачам, то вбереться, як на Великдень: візьме плахту гарну, розпустить намітку довгу, бо так треба до землі йти. От вона й родила і на вгороді, і на полі (Б. Грінченко).

3. Прочитайте українські прислів'я. Дослідіть семантику назв тварин, птахів. Із якою оцінкою (позитивною чи негативною) пов'язане використання їх?

Добрий *баранчик*, та по-вовчому вис. Куди баран, туди й вівці. Не будь бараном, то й вовк не з'їсть. Блудна вівця – вовку вечеря. Він овечу натуру має. З поганої вівці хоч вовни жмут. Ходить, як овечка, а буцає, як баран. Котрий *віл* тягне, того ще й б'ють. Старий віл борозни не псує. Знайся віл з волом, а кінь із конем. Поставили *козла* город стерегти. Від козла ні шерсті, ні молока. Послухав цапа – і сам у барани попхавсь. Дай *свині* роги – людей поколе. Коли б свині крила, то вона б і небо зрила. На свиню хоч сідло надінь – все ж конем не буде. Посади свиню за стіл, то вона й ноги на стіл. Він такий, що його й *кури* загребуть. Голодній курці все просо сниться. Без *півня* хата глуха. Кому ведеться, тому й *півень* несеться. *Бджола* мала, а й та працює. В кого бджоли, в того й мед. *Собака* бреше, а кінь іде. Не вір собаці, бо вкусить. Собака бреше, а вітер несе. Дивиться *лисицею*, а говорить вовчицею. Лисиця спить, а курей бачить. Краще битися *орлом*, ніж жити *зайцем*. Орел мух не ловить. Не потрібна *солов'ю* золота клітка, краща йому зелена вітка. Всяка *сорока* від свого язика страждає.

4. Проаналізуйте етнокультурну семантику власних назв у прислів'ях та приказках. Наведіть приклади текстів усної народної творчості, літературних творів та проаналізуйте в них семантичне наповнення антропонімів.

Вже по пиці знати, що Гаврилом звати. Без одного Гриця вода освятиться. Без Івана не було б і пана. Кожний Іван має свій план. Що Кирило, то й дурило. Без Кіндрата пуста хата. Бідному Савці ні на печі, ні на лавці. Завжди вийде Юхим із води сухим. Масти Федя медом, а Федь усе Федьом. Цікавій Варварі носа відірвали. Не кожна Настя має своє щастя. З богом, Парасю, поки люди трапились. Язиката Феська і будинок рознесе. Усі Одарки люблять подарки. Доки є земелька, доти й розум в Омелька.

5. Пригадайте значення в українській культурі слова-символа «рушник». Проаналізуйте семантичне наповнення його у поданих текстах.

1. *Пісня про рушник*

Рідна мати моя, ти ночей не доспала,
Ти водила мене у поля край села,
і в дорогу далеку на зорі ти рушник вишивала
І в дорогу далеку на щастя, на долю дала.
Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені сади й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива, материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої (А. Малишко).

2. Спродала Ганна все, що було в скрині... Нічого їй не було так жалко, як тих рушників. Повиймала з скрині, розіслала по всьому столі, розвішала на образах, на стінах, щоб хоча надивитися. А рушники все гарні, біло-біло убілені, повишивані орлами та червоним хмелем. Одійшла Ганна, підперла голову руками, оглядаючи рушники, згадала своє дівочтво:

- Рушники ви мої повишивані! Чи я вас не вбілила, що обдарила вами свою долю й недолю, своє щастя й безталання! Я вас пряла, ночей не досипала, білила вас в зеленому лузі під червоною калиною; вимочала вас, як

соловейко почав щебетати. Давала я вас милому, а, знать, моя недоля тоді між старостами в хаті стояла! Рушники ви мої, шовком переткані! З вами я ждала свого милого, чорнобривого; розстеляла вас при повному місяці, щоб життя моє було ясне, як ясні зорі. Не продам я вас зроду-віку (І. Нечуй-Левицький).

6. З'ясуйте значення лексем зірка, земля, човен, тополя, калина, хліб, сонце, степ (скористайтеся словником символів). Доберіть тексти з фольклорних та літературних творів із поданими словами-символами. Проаналізуйте їх семантичне наповнення.

7. Із чим асоціюються у вас образи вітру, дощу, дороги, лісу, коня, орла, води? На підтвердження власних міркувань доберіть тексти фольклору та художньої літератури.

8. Прочитайте текст рекрутсько-солдатської пісні. Проаналізуйте ключові слова. Яким методом ви скористаєтесь?

Ой, у полі могила з вітром говорила:

«Повій, вітре буйнесенький, щоб я не зчорніла.

Ой, щоб не зчорніла, щоб я не стемніла,

Щоб на мені росла трава повище коліна».

Росла, росла травиченька та й посихать стала.

«Сизокрилий орле, високо літаєш.

Чи далеко мого сина у війську видаєш?»

«Чи то твій син, мати, в чистім полі гуляє?

А вже йому чорний ворон та й у головонці ськає»

(Народна творчість).

9. Зробіть частковий лінгвокультурологічний аналіз тексту. Проаналізуйте національно-культурний мовний компонент в авторському тексті.

Ніч яка місячна, зоряна, ясна,

Видно, хоч голки збирай.

Вийди, кохана, працю зморена,

Хоч на хвилиночку в гай!
Сядем у купочці тут під калиною,
І над панами я пан!
Глянь, моя рибонько, – срібною хвилею
Стелиться сірий туман.
Став чарівний, ніби променем всипаний,
Чи загадався, чи спить?
Ген на стрункій та високій осичині
Листя пестливо тремтить.
Ти не лякайся, що ніженьки босії
Вмочиш в холодну росу,
Я ж тебе, милая, аж до хатиноньки
Сам на руках однесу.
Ти не лякайся, що змерзнеш, лебедонько,
Тепло – ні вітру, ні хмар,
Я пригорну тебе до свого серденька,
А воно палке, як жар (*М. Старицький*).

Тема 3. Прагматична парадигма лінгвістики тексту. Комунікативно-прагматичний аналіз тексту й дискурсу

Мета: дослідити прагматичну парадигму лінгвістики тексту; з'ясувати особливості комунікативно-прагматичного аналізу тексту і дискурсного фрагменту.

План

1. Наукові основи комунікативно-прагматичної парадигми лінгвістики тексту.
2. Текст як комунікативна подія.
3. Сутність комунікативно-прагматичного аналізу тексту в сучасних лінгвістичних концепціях.
4. Мета, завдання і шляхи комунікативно-прагматичного аналізу тексту.

Література

1. Арешенкова О. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту: монографія. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В., 2018. 176 с.
2. Бачевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту: підруч. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.

3. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія, 2009. 344 с.
5. Дружененко Р. С. Прагматичний аспект викладання лінгвістичного аналізу тексту. *Педагогічні науки. Збірник наук. праць*. Херсон: ХДУ, 2014. С. 32-40.
6. Дружененко Р. С. Теоретичне обґрунтування комунікативно-прагматичного аналізу простого речення як прийому навчання синтаксису студентів вищих педагогічних закладів освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Зб. наук. праць. Вип. 22 (1-2017). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 240-245.
7. Дружененко Р. С., Попова О. А. Практика комунікативно-прагматичного аналізу тексту в курсі магістерської підготовки майбутніх учителів-філологів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2020. С.73-77.
8. Ємець О. Максима кількості як критерій прагмастилістичного аналізу тексту. *Філологічні науки*. 2014. № 18. С. 89-93.
9. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Черкаси: Букрек, 2014. 412 с.

Короткий виклад матеріалу з теми

Прагматична парадигма лінгвістики тексту зумовлена розвитком мовознавчих студій, у результаті чого в науковому обігу з'являється низка нових понять, дотичних до лінгвістичного аналізу тексту, наприклад: *прагматика мови, прагматика мовлення, прагматичний підхід до вивчення одиниць мови, прагматичний рівень тексту, прагматичний (комунікативно-прагматичний) аспект аналізу тексту, прагмема, прагматично маркована (орієнтована) мовна одиниця* та ін.

Розвиток прагматичної парадигми в мовознавстві зумовив низку термінологічних понять, які стають

базовими в лінгвістиці тексту, з-поміж яких: комунікативна ситуація, комунікативна мета (намір), комунікативна інтенція, комунікативний успіх, комунікативна невдача, комунікативний прагматичний смисл, прагматична функція мовної одиниці, комунікативний (мовленнєвий) акт, прагматичний акт, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, комунікативна взаємодія (інтеракція), комунікативний вплив, адресант, адресат, комунікативний хід (дія), комунікативний досвід, прагматична (комунікативно-прагматична) компетентність, комунікативна поведінка тощо. Вони також стають активними у виконанні комунікативно-прагматичного аналізу тексту.

Комунікативно-прагматичний аналіз тексту – один із видів лінгвоаналізу, що базується на концепції комунікативної прагматики як галузі мовознавства. На наш погляд, він увиразнює й розширює межі традиційного розуміння ЛАТ, забезпечує опрацювання тексту як комунікативної події, що сприяє формуванню професійної компетентності фахівця.

Сучасна лінгвістика тексту презентує кілька основних підходів до аналізу тексту та дискурсу, серед яких особливе місце приділено прагматичному підходу. У зіставному аспекті Н. Валгіна досліджує функційний і прагматичний аспекти дослідження тексту й робить висновок: прагматичний аналіз тексту є логічним продовженням функційного, охоплює елементи лінгвоаналізу автора тексту (мету, завдання, тип мовленнєвої поведінки, ставлення до сказаного чи відсутність цього), адресата мовлення (інтерпретація прямих і непрямих смислів, інтелектуальний, емоційний, вольовий, естетичний вплив) та їхню взаємодію. Поняттям «прагматичний аналіз тексту» послуговуються Ф. Бацевич, Л. Мацько, Т. Мелкумова, О. Почапська-Красуцька та ін.

Про широкомасштабність й особливе зацікавлення проблемою прагматичного компонента лінгвістичного аналізу тексту свідчить розмаїття наукових розробок, у яких предметом дослідження стає логіко-прагматичний

аналіз (Т. ван. Дейк, Ч. Монтегю; Н. Арутюнова, Т. Булигіна, Є. Падучева та ін.), прагматико-функційний аналіз (Е. Гроссе, В. Дресслер, Г. Почепцов та ін.), лінгвопрагматичний аналіз (Т. Безугла, С. Кирилюк, Я. Мукатаєва, К. Тараненко та ін.), когнітивно-прагматичний аналіз (О. Мосейчук, І. Шевченко та ін.), комунікативно-прагматичний аналіз (Т. Єщенко, О. Даскалюк, Р. Дружененко, А. Каширін, А. Кур'янович, Г. Почепцов та ін.), прагмастилістичний аналіз (А. Габидуліна, О. Ємець, Є. Колісніченко, О. Мігорян, М. Ніконова, І. Шайнер та ін.).

Т. Єщенко послуговується термінами «частковий комунікативно-прагматичний аналізу тексту» як різновид лінгвістичного аналізу та «прагматичний метод» дослідження текстових мовних одиниць, що передбачають з'ясування «проблеми комунікативного моделювання тексту, з'ясування його прагматичної природи, функції посередника між автором і читачем, розширення спектра текстових категорій за рахунок комунікативних, а також аналіз прагматичних інтенцій та стратегій тексту».

Ф. Бацевич використовує термін «прагматичний аналіз» як «метод дослідження, сутність якого полягає у вивченні людських вимірів комунікації з огляду на засоби мовного коду». Іншими словами, точкою відліку аналізу прагматичного мовного явища є суб'єктивний чинник. Мовознавець зауважує, що прагматичний аналіз є «важливою складовою загального комунікативного аналізу» й може бути виконаний без звернення до особливостей інтеракції учасників спілкування або як аналіз конкретної комунікативної ситуації взаємодії двох чи більшої кількості осіб (прагматичний аналіз монологу, діалогу, полілогу).

Уважаємо, що термін «комунікативно-прагматичний аналіз тексту» має право на існування й утвердження в науковій галузі, оскільки, по-перше, прагматичність як процесуальна категорія належить до будь-якого виду людської діяльності, а не лише комунікативної, і тому перша частина терміна виконує конкретизувальну

функцію; по-друге, комунікативна діяльність передбачає два рівня функціонування мовних одиниць – інформаційний та прагматичний.

Прагматичну функцію можуть виконувати одиниці різних рівнів мовної системи, актуалізовані в певній комунікативній ситуації, тому комунікативно-прагматичному аналізу підлягають різнорівневі мовні явища, в тому числі й синтаксичні.

Комунікативно-прагматичний аналіз – це різновид лінгвістичного аналізу тексту, покликаний дослідити функційну значущість текстових мовних одиниць, що виконують прагматичну роль в умовах контексту або ситуації спілкування, марковану авторською інтенцією.

Визначаючи зміст прагматичного аналізу мовного матеріалу тексту, М. Крупа радить послуговуватися прагматичною формулою «мовець хоче сказати». Із цього витікає: виконуючи комунікативно-прагматичний аналіз тексту чи дискурсного фрагменту, треба осмислити й проаналізувати не те, які саме мовні засоби використані автором (кількісна і якісна характеристика), а з якою метою їх використано, що мовець хотів сказати, які комунікативні стратегії і тактики втілено в аналізованих мовних одиницях і як їхній імпліцитний смисл спрацьовує на досягнення авторської інтенції. На наш погляд, особливо активним стає інтерпретаційний метод аналізу.

Метою комунікативно-прагматичного аналізу тексту (дискурсивного фрагменту) є виявлення його інтенційного смислу в умовах контексту та ситуації спілкування. Серед *завдань* можна виокремити: проаналізувати прагматичний рівень тексту й визначити прагматично зорієнтовані мовні одиниці; з'ясувати їх місце й роль у межах мовленнєвих актів, їхній імпліцитний (комунікативно-інтенційний смисл) та прагматичну функцію впливу; порівняти з буквальним значенням; спрогнозувати інші види смислового навантаження; шляхом лінгвістичного експерименту дібрати синонімічні мовні одиниці й дослідити зміну прагматичного смислу; проаналізувати використання мовних одиниць як умови комунікативного

успіху або причини комунікативної невдачі; відстежити стратегії та тактики втілення комунікативної мети; порівняти комунікативну програму двох учасників комунікативного акту, визначити в них доречність використання різних типів простого речення та ін. Для грамотного виконання часткового комунікативно-прагматичного аналізу тексту (дискурсного фрагменту) – навчитися визначати тип тексту (дискурсу), його структуру; оцінювати ситуацію спілкування (місце, час, канал комунікації, особистість мовців (вік, стать, національність, статус, посаду, психологічний стан тощо), комунікативний шум, загальну атмосферу, тональність, регістрову організацію); осмислювати глобальну комунікативну мету (для монологу) або комунікативну мету кожного учасника (для діалогу), а також комунікативні стратегії та тактики її втілення (за необхідності – їх зміну); описувати стилі спілкування мовців та їх зміну в процесі розгортання розмови (конфліктне-кооперативне, нормативне-анормативне, офіційне-неофіційне, відкрите-закрите, ввічливе-неввічливе тощо).

Сучасний прагматичний модуль наукових досліджень за основу бере теорію мовленнєвих актів (Дж. Остін, Дж. Серль, Ф. Бацевич, К. Бах, В. Богданов, Д. Вундерліхт, В. Карасик, Г. Почепцов та ін.). Саме на ґрунті цієї теорії розроблено низку вправ і завдань, що стають джерелом розуміння тексту (дискурсивного фрагменту) як комунікативної події та комунікативно-прагматичного феномену.

Практична робота 3

Тема: Комунікативно-прагматичний аналіз текстів і дискурсивних фрагментів

Мета: сформувати навички виконання часткового комунікативно-прагматичного аналізу тексту (дискурсивного фрагменту).

Вузлові питання теми

1. У чому сутність прагматичної парадигми сучасної мовознавчої науки?
2. Які загальні мовознавчі поняття стають базовими для лінгвістики тексту в умовах розвитку комунікативного та прагматичного аспектів?
3. Що таке комунікативно-прагматичний аналіз тексту?
4. Сформулюйте мету й завдання комунікативно-прагматичного аналізу тексту

Література

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту: підруч. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Академія, 2009. 344 с.
4. Дружененко Р. С. Прагматичний аспект викладання лінгвістичного аналізу тексту. *Педагогічні науки. Збірник наук. праць*. Херсон: ХДУ, 2014. С. 32-40.
5. Дружененко Р. С. Теоретичне обґрунтування комунікативно-прагматичного аналізу простого речення як прийому навчання синтаксису студентів вищих педагогічних закладів освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Зб. наук. праць. Вип. 22 (1-2017). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 240-245.
6. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Черкаси: Букрек, 2014. 412 с.
7. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації К.: Академія, 2010. 312 с.

Завдання

1. Прочитайте тексти. Визначте стиль, які тексти, на ваш погляд, є прикладами емоційного, логічного, вольового впливу? Поясніть вибір.

1. Хвилююсь. Падаю. Зітхаю.
Сумую. Плачу. Не здаюсь.
Спішу. Збиваюсь. Вибухаю.

Кричу. Зневірююсь. Борюсь.
Лечу. Співаю. Засинаю.
Не зупиняюся. Сміюсь.
То виринаю, то пірнаю.
Перемагаю і молюсь.
Надіюсь. Вчуся. Обіймаю.
Повзу. Лігаю. Чи пливу.
Сліди в секундах залишаю.
Одним же словом: я – ЖИВУ! (*Наталка Бойко*).

2. П'ять ознак сильної особистості

Ви не терпите виправдань. Сильні люди не терплять виправдань. Вам не цікаво вислуховувати чиєсь ниття про те, що б вони могли, та не склалося. Ви зосереджені на своїх можливостях і на тому, що вам потрібно, щоб домогтися більшого.

Ви дуже обережні у виборі людей, яких впускаєте в своє життя. Сильна людина не покладається на думку інших щодо того, хто вона є, і на що здатна. Ви усвідомлюєте, що іншим людям потрібно розповісти вам «про життя», щоб самим відчувти свою значимість. З іншого боку, ви розумієте, що є люди, яким важливо почути думку про себе збоку.

Ви терпіти не можете порожню балаканину. Якщо ви сильна людина, ваша голова переповнена ідеями. Вам не хочеться витратити час на порожні розмови і плітки про знайомих, якщо можна використовувати час на те, щоб змінити світ. Іноді вам здається, що ви не вмієте базікати ні про що. Але це не так. Просто вам таке не довподобило, адже балаканина вбиває час і клітини мозку.

Ви вмієте слухати. Сильні люди вміють слухати. Здавалося б, всі це цінують. Але, насправді, людей, які не звикли, щоб їх слухали, таке уважне ставлення може налякати.

Вам не потрібна увага. Сильна людина не прагне опинитися в центрі уваги. Але ваша особистість притягує до вас оточуючих. І хоча ви ніколи не прагнули зав'язати дружбу, більшість соціальних контактів, які ви

підтримуєте, сталися не з вашої ініціативи, а тому що людям потрібно, щоб їх оточували такі, як ви.

І ви не боїтеся поразок. Вразливість змушує вас вдосконалюватися. Ви знаєте, що небездоганні, але не боїтеся помилятися і вчитися на своїх помилках. Адже якщо ви не дієте, ви не живете, а просто існуєте. (URL: uamodna.com).

3. *Інтелéкт (рóзум)* – сукупність розумових здібностей. За допомогою розуму людина:

- вчиться, тобто здобуває нові знання та удосконалює свої розумові здібності;
- розуміє мову та абстрактні ідеї;
- обдумує бажаний для неї результат (проблеми тощо) та складає план щодо його досягнення, а потім безпосередньо здійснює заплановане, роблячи висновки (як зі своєї діяльності, так і діяльності інших) та удосконалюючи свій *практичний* досвід.

Соціальний інтелект – здатність людини правильно розуміти свою поведінку і поведінку інших людей у суспільстві. Ця здатність необхідна людині для ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації. Соціальний інтелект реалізує пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням людини як партнера по спілкуванню та діяльності. Термін «соціальний інтелект» вперше використав у психології Е. Торндайк в 1920 році. Він розумів соціальний інтелект як здатність розуміти людей, діяти чи вчиняти мудро щодо інших. Е. Торндайк розглядав соціальний інтелект як специфічну пізнавальну здатність, яка забезпечує успішну взаємодію з людьми і вважав соціальний інтелект видом загального інтелекту, не визначивши відносини між ним та іншими видами інтелекту. Основна функція соціального інтелекту у нього – прогнозування поведінки (*Із Вікінедії*).

2. Прочитайте тексти. Визначте авторську інтенцію. Яке з висловлювань містить експліцитну інформацію, а яке імпліцитну? Розкодуйте імпліцитну інформацію. На яку аудиторію тексти справлять найбільший вплив?

1 *Музика* (від грец. Μουσική – муза) мистецтво організації музичних звуків, насамперед в часовій (ритмічній), звуковисотній та тембровій шкалі. Музичним може бути практично будь-який звук з певними акустичними характеристиками, які відповідають естетиці тієї чи іншої епохи, та може бути відтвореним. Джерелами такого звуку можуть бути: людський голос, музичні інструменти, електричні генератори тощо. Музика для справжніх музикантів – ніщо інше, як жива душа, граючої мелодії (думка багатьох композиторів XVIII ст.).

З погляду класифікації мистецтв музика є:

- часовим мистецтвом (музичний твір розгортається та сприймається у часі, так само як і в театрі, літературі, танці, вірші, пісні);
- виконавським мистецтвом (посередником між творчістю та сприймачем є виконавець, так само як і в танці, театрі);
- незображальним мистецтвом (музичні образи в більшості випадків вільні від конкретного відображення дійсності, так само, як, наприклад, й архітектурні) (*Із Вікінедії*).

2.... Музико, де ж ти? Можливо, мені лише здалося? Так, то дзенькало об каміння місячне джерельце. Я на хвилину присіла біля нього. І насолоджувалась чарівною мелодією. Напившись чарами нічної мелодії – підвелася. Куди ти? – запитала зірка, що якраз купалась у струмку. Куди я? – музику шукати, що босою пішла у ніч.

Дороги, стежки, думки – життєві орієнтири на шляху до музики. Що ж це значить? Музика, що босоніж пішла у ніч, залишає незгладимий слід у житті. Музика? Спокійний ритм і приємна мелодія? Ні, музика – це доля. Це мета усього життя, це ціль, яку шукаємо ти і я. Це щось близьке і рідне, далеке й непізнане для кожного з нас. Ми шукаємо

її, тримаючи в руках скрипку і смичок. Хочемо контролювати її, володіти нею.

Музика – це воля. Знаючи про це ми все одно задаємось питанням, чому вона пішла. Ми нездатні, та і не в праві керувати нею. Нам чомусь завжди мало просто насолоджуватись музикою. Але все ж розуміємо це запізно, коли доводиться йти блукати по світах у пошуках тієї єдиної, неповторної музики долі (О. Шевчук).

3. У праці «Стилістика. Теорія поетичного мовлення» В. Виноградов запропонував два види інтенції – повідомлення і вплив. Визначте в поданих текстах вид інтенції.

1. Ольга Мірошникова – вчителька початкових класів 294-ї школи Києва. Вона почала апробувати новий Держстандарт ще 2017-го. У 2018 році її другий клас долучився до числа пілотних класів Нової української школи. Зараз вона також тренерка вчителів НУШ. Пані Ольга була однією з промовець підсумкової конференції НУШ. Це – текст її виступу, в якому вчителька ділиться досвідом викладання за новим Стандартом, труднощами та успіхами навчання по-новому, а також прагне мотивувати своїх колег до змін. Конференція відбувалася у межах проекту «Фінська підтримка реформи української школи», що фінансується Міністерством закордонних справ Фінляндії і Європейською комісією (URL: <https://nus.org.ua/articles/uspih-zmin-zalezhyt-vid-vchytelya-dosvid-uchytelky-yaka-dva-roky-pilotuye-standart/>).

2. Дорогі педагоги. От і настало ваше свято – День вчителя! Не знайти в цілому світі таких слів, які б змогли повною мірою висловити величезну батьківську подяку вам, шановні працівники сфери освіти. Спасибі вам за те, що сієте в душах наших дітей зерна мудрості і доброти. Нехай цінує вас керівництво, поважають колеги, розуміють учні і дуже люблять рідні та близькі люди! Добра, натхнення вам день за днем, гармонії, творчості, світла! (привітання вчителів із професійним святом

(URL: <https://kp.ua/life/619127-nakraschi-pryvitannia-z-dnem-vchytelia>).

3. Психолінгвісти розрізняють три типи впливу на реципієнта – вольовий, логічний (інтелектуальний), емоційний. Прочитайте дискурсивні фрагменти. Яка тема об'єднує їх? Визначте авторський намір кожного з них. Які речення-прагми становлять основу досягнення комунікативної мети (інтенції)? Проаналізуйте кореляцію між стилем пропонування фрагментів та типом впливової сили.

1. Кожен українець нарешті зможе гарантовано отримати інформацію та послуги українською мовою. При цьому права на отримання такої інформації та послуг іншими мовами також забезпечуються у всіх ситуаціях, де це можливо технічно і є згода клієнта і надавача послуг. Статус української мови як єдиної державної і офіційної мови в Україні проголошується невід'ємним елементом конституційного ладу.

Закон не поширюється на сферу приватного спілкування і релігійних обрядів.

Громадяни України мають володіти державною мовою як мовою громадянства. Певний рівень володіння українською мовою стане обов'язковою передумовою для набуття українського громадянства.

Закон зобов'язує вільно володіти державною мовою на рівні, достатньому для виконання посадових обов'язків, усіх державних службовців, депутатів та урядовців усіх рівнів, дипломатів, суддів, адвокатів, нотаріусів, офіцерів-контрактників Збройних сил, правоохоронців, педагогічних та науково-педагогічних працівників, медпрацівників державних та комунальних медичних закладів, посадовців державних і комунальних підприємств, установ та організацій (Т. Шамайда).

2. Мово рідна! Ти ж – як море – безконечна, могутня, глибинна. Котиш і котиш хвилі своїх лексиконів, а їм немає кінця-краю. Мільйонноголосо бриниш говірками, а вони шумлять, і дзвенять, і б'ють у наші груди, мов хвилі

морські – в берег. Красо моя! В тобі мудрість віків, і пам'ять тисячоліть, і зойк матерів у годину лиху, і переможний гук лицарів твоїх у днину побідну, і пісня серця дівочого в коханні своїм, і крик новонародженого; в тобі, мово, неосяжна душа народу – його щирість і щедрість, радощі й печалі, його труд і піт, і кров, і сміх, і безсмертя його. Арфо серця мого! Люблю зажуру пісень твоїх, і невмирущий оптимізм гумору твого, і музику слів твоїх... Світлоносна! Ти завжди вабиш, чаруєш, кличеш на теплі й могутні хвилі свої. І я, вірний і вічний юнга твій, пливу й пливу твоїми просторами і не намілююсь глибинами та безмежжям твоїм.... Бо ти є Вічність. Ти є Правда, Добро і Краса народу нашого. Тож такою і будь вічно, мово рідна! А з тобою будемо вічними і ми, діти твої, на розкішних і безкінечних берегах твоїх (*С. Плачинда*).

3. Що таке мова? Здавалося б, на це питання легко можна відповісти, бо кожен із нас користується мовою в повсякденному житті і вона є для всіх звичайним явищем, над природою якого пересічні люди не замислюються. Однак відповісти на це просте запитання непросто. І хоч спроби було зроблено ще вченими давніх Китаю, Індії, Греції та Риму, й донині однозначного розв'язання цієї проблеми немає. У науці відомі три погляди на природу мови. Одні вчені розглядають мову як біологічне явище. Другі – як психічне. Треті – як суспільне.

Більшість учених інтерпретують мову як явище соціальне... Вона виникла в суспільстві, обслуговує суспільство, є однією з найважливіших ознак суспільства і поза суспільством існувати не може.

Визначаючи суспільний характер мови, слід зазначити, що в мові є чимало такого, що пов'язує її з біологічними і психічними явищами. Так, скажімо, на відміну від інших приматів тільки людина має мовний ген, тобто природну схильність і здатність до оволодіння мовою. У мовленні окремих людей відображені їх психічні особливості, а в загальнонаціональній мові – психічний склад нації, її менталітет (*М. Кочерган*).

4. Прочитайте текст. Проаналізуйте інформативну й прагматичну функцію простих речень. Диференціюйте фразу за фразою констативи й перформативи. Знайдіть у тексті непрямі мовленнєві акти, визначте їхній клас та імпліцитний смисл. Якими видами простого речення формально виражені мовленнєві акти?

Цвітуть яблуні. Сонце вже встало і золотить повітря. Так тепло, так радісно. Птахи щебечуть під блакитним небом. Я машинально зриваю цвіт яблуні і прикладаю холодну од роси квітку до лиця. Рожеві платочки од грубого дотику руки обсипаються і тихо падають додолю. Хіба не так сталося з життям моєї дитини? А проте природа радіє.

І чого не змогла зробити картина горя, те викликала радість природи. Я плачу. Сльози полегкості капають услід за платочками. А я жалем дивлюсь на непотрібну мені зелену чашечку, що лишилась у руках... Я не можу вернутись до хати і лишаюсь у саду. Ну, що ж – сталося. Факт. Може, їй ліпше тепер. Хіба я знаю? Факт! (М. Коцюбинський).

5. Ознайомтеся з дослідженнями українських науковців щодо використання узагальнено-особових речень на позначення різних мовленнєвих актів у побутовому дискурсі. Зробіть висновки про функційний вияв та інтенційний смисл мовленнєвих актів.

1. Репрезентативи:

- Переходь жити до нас, – просила Галя. – У вас то краще мені буде. Ні, не виглядає на те. Ну, та зрештою чоловік од своєї долі не втече, чоловік її на хребті носить і, як би не хвещав – не скине! (М. Старицький) – *непрямий мовленнєвий акт згоди;*

- Я тобі кажу, що все буде добре. Але ти повинен зробити це сам. – Сам! Того він і хоче! – Мусиш піти, Йосифе. – Людина тільки вмерти мусить. – Я вже бачу, що ти скоріше доведеш до того, що я помру (І. Вільде) – *непрямий мовленнєвий акт відмови.*

2. Директиви:

– Ганно, *час не стоїть на місці*. – Уже йду. – Ти знайшла полотно для перев'язки (М. Вакалюк-Дорошенко) – *непрямий мовленнєвий акт вимоги*.

Ничипір простяг руку до фляги, сьорбнув з неї спирту і подав товаришу. – Не поспішай, – зауважив його компаньйон. – *Од горілочки люди веселішають* (Ю. Яновський) – *непрямий мовленнєвий акт пропозиції*.

3. Експресиви:

І нагло цю спантеличену тишу прорізає дзвінкий голос Маріолоїної невістки: – Пхе, що то за сон! Ви послухайте, що мені якось приснилося. Сниться мені, що я ніби десь королева. А коло мене має спати мій чоловік, рахувати, король... – *Голодній кумі просо на умі*, – відзивається дрібненька, чорна молодичка (І. Вільде) – *непрямий мовленнєвий акт осуду*;

Мошка: *Що вам, дядьку, гніватися? Та від гніву кров портиться*. Степан: *Портиться? Ач, який жалісливий! Та тобі, я певен, було б за радість, якби у всіх нас кров попортилася* (М. Старицький) – *непрямий мовленнєвий акт глузування*.

4. Комісиви: – Мені так страшно за тебе, – враз прошепотіла вона. – Обіцяєш, що кохатимеш мене аж до смерті? – *Любов живе і після смерті довго*. – Чи правда ж? (П. Бондарчук) – *непряма обіцянка*. (Т. Юрчишин).

6. Прочитайте статуси про щастя. Проаналізуйте прагматику простих речень (за класифікацією Г. Почепцова). Яким типам мовленнєвих актів вони відповідають? Експлікуйте ілокутивну силу непрямих мовленнєвих актів (де це можливо) шляхом перформативної формули, що відповідає такій структурі речення: Я + дієслово + ім'я + основна пропозиція.

1. Тільки пробігши кілометр, відразу розумієш ціну своїх шкідливих звичок. 2. Минуле заважає бути щасливим у майбутньому. 3. Я не плачу, тату Я сильна, як ти мене вчив ... Це просто смітинка ... 4. Немає в житті щастя... Ну,

і нехай! Зате є багато інших задовольень! 5. Живи, кохай, іди вперед... 6. Не варто обертатися назад. Усе найцікавіше – попереду... 7. Щастя є! Воно просто тримає дистанцію... 8. Навчися відпускати .. Щастя завжди знайде дорогу назад. 9. Посміхнись! Життя прекрасне!

7. Проаналізуйте функційні прості речення в пропозованих діалогах. Визначте імпліцитний смисл непрямих мовленнєвих актів, належність до класу мовленнєвих актів, спосіб формального вираження.

Інструкція для виконання: Я довго буду чекати? – квестив із ілокутивною силою осуду; просте питальне речення, двоскладне, поширене. неускладнене.

1. – Донечко, запрошую тебе повечеряти.

- Я рада! – невдоволено відповіла дитина.

- Донечко, вечеря стигне.

- Мамо, тобі подобається цей малюнок? Це я його намалювала.

- Я довго буду чекати?

- Матусю, ну чому ти так сердишся? Ольга Фреймут уже йде до твого ресторану! (*Фрагмент побутового дискурсу*).

2. - Люба, тобі замовити суші?

- Хочу варенички.

- А як ти ставишся до лате?

- Віддаю перевагу малиновому чаю (*Фрагмент побутового дискурсу*).

3. - Ти образилася?

- Ні.

- Дуже?

- Так. (*Із сайту «Жарти українською»*).

4. – Я не вивчив урок...

- Чому?

- У нас вдома нещастя...

-Яке?

- Мама захворіла (*Б. Крекотін*).

8. Прочитайте тексти оголошень. Яка їхня комунікативна мета? Проаналізуйте функціонування простих речень. Визначте, яким мовленнєвим актам вони відповідають. Чи ефективною є комбінація мовленнєвих актів для впливу на адресата? За умови неефективного поєднання запропонуйте власний варіант оголошення. Якими видами простого речення вони формально виражені?

1. АЦ «Рейтинг» запрошує на роботу відповідальних, комунікабельних у відділі купівлі-продажу та оренди. Пропонуємо юридичну та інформаційну підтримку, індивідуальний підхід, комфортний офіс, гарний колектив, кар'єрний зріст. Завжди раді наші співпраці.

2. Київський Національний університет імені Т. Г. Шевченка. Підготовче відділення. Оголошує додатковий набір на курси для вступу на філологічний, історичний, математичний, фізичний, соціологічний факультети. Заняття починаються в міру формування груп. Умови зарахування та додаткова інформація за телефоном (...).

3. Оголошення. У будинку культури м. Фастова 12 грудня 2019 року відбудеться урочистий концерт до Дня міста. Вхід вільний.

4. 9 березня о 14.00 на площі біля школи відбудуться збори членів кооперативу з газифікації вулиці. Переконливо прошу бути на зборах усіх без винятку. На зборах буде поточний звіт голови кооперативу, будуть розглянуті завдання кооперативу, в тому числі буде приділено час для спростування провокаційних суперечок. Присутність усіх членів кооперативу обов'язкова!

9. I. Прочитайте тексти привітань і побажань. З'ясуйте їхню комунікативну мету, обставини виголошення. Визначте типові мовленнєві акти для цих мовленнєвих жанрів. Відстежте комбінацію мовленнєвих актів і запишіть схемою, наприклад: Е-Д-Е-Р. Визначте спосіб формального вираження мовленнєвих актів.

Спробуйте вдосконалити найбільш слабкий текст, використовуючи впливові мовленнєві акти. Які види простого речення ви використали?

1. Моя дорога подруго, зі святом тебе! Бажаю здійснення усіх мрій. А я допоможу тобі у їх втіленні. Ти завжди можеш покластися на мене в будь-якій ситуації. Я завжди поруч! Люблю тебе!

2. Вітаю з Днем народження. Бажаю отримувати від життя тільки позитив. А все лихе нехай оминає тебе стороною. Подорожуй, досягай своїх цілей та втілюй усі мрії! У тебе все вийде. Я знаю!

3. Найголовніше в житті кожного з нас – здоров'я. Тому я бажаю здоров'я тобі і твоїм рідним. Решта все додасться. І це залежить від тебе! Нехай Господь оберігає тебе від негараздів. Нехай Матінка Божа буде твоєю помічницею в усіх починаннях. З Днем народження!

4. Прийміть мої найщиріші побажання міцного здоров'я, особистого щастя, невичерпної енергії і наснаги у всіх ваших добрих справах. Хай у вашому домі завжди панують мир і злагода, у серці – доброта, а у справах – мудрість та виваженість. Нехай доля і надалі буде прихильною до вас, даруючи радість життя, незрадливу удачу, вірних і надійних друзів!

10. Прочитайте тексти реклам. Яка їхня комунікативна мета? Визначте, поєднанням яких мовленнєвих актів вони представлені. Яка комбінація, на ваш погляд, є найбільш удаюю для реалізації глобальної прагматичної мети – заохочення широких кіл до купівлі товару чи користування послугами. Запропонуйте свої варіанти.

Довідка. Рекламне повідомлення – це складний непрямої мовленнєвий акт, у якому імпліцитна інформація має яскраву прагматичну функцію впливу на адресата з метою залучення якомога широкого кола осіб. Найчастіше в рекламних текстах вживаються прості речення, що відповідають певним типам мовленнєвих актів: *комісивів* – з метою висловлення гарантії якості пропонованих послуг

або упевненості у їх користі; *експресивів* – для позитивного психологічного налаштування реципієнтів; *репрезентативів* – для створення об'єктивної інформації про послуги чи товари, деталізації на тому, що вигідно відрізняє пропонований товар від інших; директиви – для інтенсифікації прямого спонукання до дії.

1) Школа фінансового успіху запрошує школярів від 6 до 17 років завітати на екскурсію до відділення банку, взяти участь в ігрових бізнес-квестах, навчатися в БізнесШколі у топ-менеджерів банку! Ти знаєш структуру банку? Можеш відрізнити справжню купюру від фальшивої? Умієш поповнювати телефон і здійснювати платежі за допомогою мобільних додатків? Приєднуйся до ЮніорБанку, обравши найбільш цікавий формат!

2) Тепер купити квитки на потяг можна в будь-якому відділенні Приватбанку. Для цього зверніться до співробітника. Отримуйте знижки!

3) Мрієте про власну оселю? З кредитами від ПриватБанку ви станете власником уже зараз! Ухвалюємо рішення за 2 хвилини. Дострокове погашення без комісій. Виплачуйте кредит у будь-який спосіб.

4) Рафаелло донесе ваші почуття!

5) Хочеш працювати в команді професіоналів? Comfy розшукує суперперсонал.

6) Захисти Україну! Вступай у батальйон «Азов»!

7) Банк «Аркада» буде надійно, швидко, економічно.

8) Олейна. Щастя готується разом.

9) Обери собі справжнього друга. Собаки чекають на своїх господарів.

10) До свіжого молока рукою подати. (ТМ «Простоквашино»).

11) Дорогу зіркам Закарпаття! Соковиті закарпатські яблука вже зручненько розташувалися у відділі з фруктами. Вибір за вами – насолоджуйтеся ними просто так або ж смакуйте їх користь у складі натуральних соків «Коник». Спробуйте новий урожай відбірних яблук із мальовничого Закарпаття та відкривайте видатні смаки України в найближчому «Сільпо».

11. Проаналізуйте адресатно спрямовані фативи у пропонуваніх інтеракціях. Визначте їхню ілокутивну мету, роль у створенні комунікативного контакту. З'ясуйте формальні способи вираження фативів. Чи можна використати інші синтаксичні конструкції (проведіть лінгвістичний експеримент)? Як вони вплинуть на розвиток комунікації?

- 1) - Як ся маєш?
- Хвалити Бога! (М. Стельмах).
- 2) - Левку, чи не розказав би ти нам, як ти сватався до Тетяни?
- Ти що, парубче, може товчеників захотів? (М. Стельмах).
- 3) - Можна я тебе додому завезу?
- Ой, ні! – перелякалась Ярина (М. Стельмах).
- 4) - Зносить із гідністю наступаючий удар!
- Дякую вам за ваше співчуття, пане докторе! (О. Кобилянська).
- 5) - А раді гостям, паніматочко?
- Добрим людям хто ж не рад би? (Ю. Федькович).
- 6) - А де ж Лаврін?
- Ще не привів коня з паші (У. Самчук).
- 7) - Дозволь мені, Миколо Сидоровичу, сказати кілька слів.
- Кажи (В. Винниченко).
- 8) - Я дивуюся вашому вуйкові.
- Правда? (Ірина Вільде).
- 9) - Прошу, візьміть і мене з собою!
- Добре, ходіть! (Б. Лепкий)
- 10) - Коби все на добре вийшло.
- Дай то, боже (Є. Ярошинська).

12. Прочитайте фрагмент діалогічного дискурсу. Проаналізуйте соціальний і комунікативний статус учасників комунікативного акту. Про які стосунки між мовцями можна говорити, зважаючи на реалізовані класи мовленнєвих актів? Як статус впливає на мовленнєву поведінку й, відповідно, вибір мовленнєвого

акту? Замініть окличні речення неокличними. Відстежте, як зміниться тон розмови й загальна думка про мовця.

- Чому ти тут, Карпе? – озвався Силун, упізнавши хлопця. – Чи не дівча виглядаєш?

- Не дівча, – відповів Карпо, – а Вас, світлий пане. Хочу з Вами поговорити. Служив я Вам довго і чесно, та маю додому повертатися. Платню за службу хочу попросити... Я чесно служив, світлий пане. І моя робота, думаю, щось коштує.

- Нікуди не підеш! – розізлився пан. – Я знаю, куди мої слуги повинні ходити.

- Я піду, пане, – стояв на своєму Карпо...

- Туди, під землю, тебе відпущу! – розлютився він, показуючи пальцем униз і приступаючи до парубка. – Там буде твоя платня.

- За мою роботу доведеться заплатити, – ще раз нагадав, ніби й не чув панської погрози.

Ця відповідь ще більше розізлила Силуна: закипів так, що аж очі кров'ю налилися, а з рота вогонь пішов. Схопив він Карпа своїми дужими руками і вдарив об землю (*Із легенди «Як виникли Карпати»*).

13. Прочитайте фрагмент епістолярного дискурсу О. Довженка. Проаналізуйте дискурсивну фазу висловлювань: визначте фазу встановлення контакту, фазу відкриття комунікації, ядерну фазу, фазу закінчення. Які тактики реалізовано? Яким класам мовленнєвих актів вони відповідають? З'ясуйте формальний спосіб їхнього вираження. Чи є реалізовані мовленнєві акти успішними?

Дорога моя матінко, голубонько сива.

Посилаю Вам свій сердечний привіт і побажання доброго здоров'єчка, наскільки дозволяють його Ваши преклонні літа. Спасибі Вам за письмо. Признатись, я трохи заплакав од Вашої диктовки, так вона мене всього зворушила. Нагадала мені все життя і Сосницю й дитинство і всі незгоди, що принесло нам велике і трудне життя.

Буду радий (далі закреслено і навіть заклеєно – С. Т.) написати мені щось з Ваших думок. Передаю привіт Паші, Тарасику, Сашку і Миколі Омеляновичу. Я дуже радий, що у них гарні діти, а у Вас онуки: є кому розважити Вас.

А я, мамо, весь у роботі. Крім роботи у мене нічого нема в житті. Роботаю багато і знімаю картину на фабриці і пишу чимало. Хочу написати книжку про батька і про Вас, про все те добре і радісне, яке Ви все життя дарили мені. Будьте здорові, рідна моя. Моліться потроху за мене. А я весною обов'язково на перше мая приїду до Вас побачитися. Я часом гортаю тетрадку і читаю пісні, що Ви мені наспівали тут на московському холоді. Вони в мене теж щось на зразок молитов. Співайте тихесенько скільки й духу вистачить. Нехай мир і добрий душевний спокій ніколи не покидає Вас.

Ваш Сашко. 31 – I – 47

14. Проаналізуйте функціонування різних видів простого речення в межах ділогів. Диференціюйте репліки-стимули й репліки-реакції. Відстежте тактико-стратегічну комунікативну поведінку мовців. За допомогою яких мовленнєвих актів відбувається контакт (взаємодія)? З'ясуйте формальне вираження мовленнєвих актів.

1. - Жоржику, що ти видивлявся у телескоп? – спитала Лора.

- Як що? На свою зірку!

- А в тебе є своя зірка? – здивувалася зірка.

- Аякже! І в тебе є!

- У мене?

- То певно, є! У кожного є своя зірка! А ти не знала?

- А ти не жартуєш?

- Які там жарти серед ночі?! Ось ходімо побачиш!

(О. Зубер).

2. -Лоро!Ти так гарно малюєш!

- Як ти так умієш?

- Ти така талановита! – чулося звідусіль.

Лора сиділа в лопухах й тільки кліпала очима.

- Вам дійсно сподобалось? – запитала, нарешті, вона, трішки отямившись.

- Ще й питає?!

- Дуже-дуже сподобалось! – підхопили усі.

- А я думала, ви будете сміятися!

- Гарно ж ти думаєш про своїх друзів! – з докором сказала Моллі.

- Якби ж я знала, то нізащо не приховувала б, що дуже люблю малювати!

- Лорочко! А чи не могла б ти намалювати мій портрет? – попрохала Фіалка.

- А чого ж? Залюбки! – радо відповіла Лора.

- Тільки обов'язково – серед фіалок, на Фіалковій долині! А я причеплю його у своїй кімнаті!

- Добре!

- І мій портрет також! – втрутилась Марта. – За роботою! Як я пироги печу!

- Добре! (О. Зубер)

15. Прочитайте фрагменти комунікативних контактів. Чи досягнуто учасниками спілкування комунікативного наміру? Проаналізуйте комунікативні тактики мовців. Проведіть лінгвістичний експеримент і зробіть висновок, чи можна комунікативні тактики реалізувати за допомогою інших синтаксичних конструкцій.

1.- Умикай телевизор, наші грають!

- Не можу. Ще не вивчив уроки.

- Кінчай зі своїми уроками. Пропустимо перший тайм.

- Вибач мені, Володю, але не можу. Вибач.

- Ех ти, а ще друг називається (А. Федь).

2. Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік і несе за спиною повний мішок хліба.

- Здорові, дядьку!

- Здоров!

- Куди ви йдете?

- Іду, – каже, – добувати на обід хліб.

- Та у вас і так повен мішок!

- Що тут цього хліба! Мені й на один раз поснідати не стане.

- Сідай з нами!

- Добре.

Сів і Об'їдайло. Полетіли (*Народна казка «Летючий корабель»*).

3. «Тепер пропав Сіроманець!» – подумав Сашко, і йому стало сумно біля цього пуголка. На подвір'ї стояв «газик»: батько приїхав на обід. Мати з рушником на плечі зливала батькові на руки.

- Тату, прилетіли!

- Хто, синочку?

- Аж з області. Може б, ти зараз сходив до них і що сказав? По Сіроманця прилетіли!.. Тату, вони з дядьком Чепіжним у конторі. Сходи!

- А що їм тато може сказати? – мати подала батькові рушник.

- Як то що? – здивувався Сашко. – Тато – голова колгоспу!

- Та не знайдуть вони Сіроманця, сину! Сіроманець – найхитріший вовк у світі, – сказав тато (*М. Вінграновський*).

16. Прочитайте фрагмент комунікативного контакту. Визначте комунікативну поведінку вчительки й Сашка. Які тактики вони використовують? Що стало причиною комунікативної девіації? Як тактики координують із класами мовленнєвих актів та їхнім формальним способом вираження? Свої спостереження запишіть у таблиці.

Номер з/п	Комунікативна тактика	Клас мовленнєвого акту	Спосіб вираження
1.			
2.			

Учителька Надія Петрівна ввійшла в клас:

- Добрий день! Сідайте... Сашко, з вашого села сьогодні втік із кузні Сіроманець?

- Утік.

- Діти, де живуть вовки?

- У лісі, – хором відповіли діти.

- У лісі. Правильно. А от ти, Сашко, ходиш лісом до школи. Невже тобі немає асфальтової дороги?

- Надіє Петрівно, – важко підвівся Сашко, – хай нею ходить хто хоче. Я люблю лісом.

- Галю Грушецька, про що я розповідала на минулому уроці?

- Про Індію. Про звірів-людодів, – тонким, як ліщина, голосом відповіла над головою Сашка Галя Грушецька.

- А в нас тигрів немає! – кинувся Сашко...- А я вовків не боюся...

- Чому? – спитала Надія Петрівна.

- А тому.

- Мусиш бути, Сашко, чемнішим.

- Вибачте (М. Вінграновський).

17. Прочитайте фрагменти комунікативної взаємодії. Проаналізуйте мовленнєву поведінку мовців із погляду дотримання принципу ввічливості. Як це впливає на досягнення комунікативної мети? Які репліки є маркерами порушення принципу Ввічливості? Змодельуйте ситуацію позитивної взаємодії. Якими видами простого речення ви скористалися? Яким мовленнєвим актам вони відповідають?

1. - Чого ти не можеш поводитись, як інші мами? – закричала я.

- Агов! – долинув десь із хмари сонний голос. – Хто там?

- Чого ти не можеш бути звичайнісінькою мамою? – репетувала я.

- Це ти, сонечко? – закашляла мама. – Що сталося?

– Чого ти завжди все забуваєш? – заголосила я. Сльози випікали мені очі. Я схопила пачку макаронів і кинула в маму.

– Яка тебе муха вкусила? – верескнула вона. – Що все це означає?

– Це тебе муха вкусила! – заревла я. Я схопила праску. Але тепер мама була напоготові й зловила її в повітрі.

– Ану перестань, Симоно! – мовила вона. – Це вже не смішно!

– Ага, так я тобі й перестану! В один мент я знайшла ящик, де лежали черевики, зубні пасти та мило, і перевернула все те гамузом на неї. Її накрило градом із черевиків на високих підборах, усіляких шкіряних, позолочених та модельних черевиків і сандалів. Я плакала і кидала.

– Вгамуйся! – крикнула вона. – Чого ти хочеш?

– Я хочу мати звичайнісіньку нормальну маму, – запхивькала я. – Таку, що нічого не забуватиме.

Тоді мама злізла з матраца. І обняла мене. Ми лежали на підлозі, і моє тіло здригалося від ридань. Мама була біла від борошна. До того ж з її губи, куди влучив черевик, текла кров.

У неї був жалюгідний вигляд.

– То що я тепер забула? – спитала вона.

– Нічого особливого, – відповіла я, не приховуючи схиждства. – Хіба що нашого собаку (*Ульф Старк*).

2. – Аааа! Остап! Ну як? Написали?

– Написав!

– Читайте!

– Здрастуйте, тов. Остапе!

– Здрастуйте!

– Для нас написали?

– Ні!

– Ну от! А ви ж обіцяли!

– Та не міг я!

– Що значить не міг?!

– Та не можу ж я всім!

– Свинство.

- Тов. Вишня! Написали?
- Ні!
- Як же це так?! Ми ж завтра випускаємо!
- Не встиг!
- Свинство! (*Остан Вишня*).
- 3. – Що тобі потрібно для щастя?
- Букет ромашок.
- І все?
- Все.
- Ти взагалі нормальна?
- Нормальна, ненормальна. Зате я буду щаслива. У мене буде букет ромашок (*Із стрічки блогу «Листи про недосказане»*).

18. I. Прочитайте інтерв'ю журналістів з українським футболістом А. Шевченком та українською телеведучою О. Фреймут. Порівняйте комунікативну поведінку журналістів.

II. Складіть комунікативний паспорт адресантів за такими параметрами: комунікативна роль (продукція чи рецепція мовлення; адресант – адресат); комунікативний статус (комунікативні права і обов'язки): симетричний – асиметричний; комунікативна позиція (ставлення мовця до того, що говорить): автор, аніматор, принципал, контактер, символізатор); комунікативний тип (стиль, манера використання мовного коду): доміантний – пасивний, мобільний – ретидний; статусна роль: вік, стать, етнос; позиційна роль (стандарти поведінки, що визначаються професійною діяльністю або відхилення від них); психологічна роль: батько, Дорослий, Дитина; моделі міжособистісної взаємодії: домінування, маніпуляція, суперництво, партнерство, співробітництво, конфлікт; реалізація принципів комунікативного кодексу: принцип кооперації, принцип увічливості; тип мовної особистості: раціонально-евристичний, авторитарний, куртуазний, інвективний, акцентуований (депресивний, демонстративний,

паранояльний); комунікативні стратегії і тактики, їх відповідність комунікативній меті; типи мовленнєвих актів (домінувальні).

III. Проаналізуйте прагматику синтаксичного рівня адресатів.

1. *Інтерв'ю з Андрієм Шевченком*

- Ви часто буваєте у пабах?

- Дуже рідко. У мене часу на паби немає.

- Які функції батька виконуєте?

- У мене 4 сини... Зараз найбільша моя функція – працювати таксистом. Коли я вдома тут, то відводжу їх до школи, забираю. Багато секцій: теніс, футбол.

- Бути батьком – дуже важко. Знаю, що старшому 12 років. Ви з ним дівчат уже обговорюєте?

- Ні. Дружить, напевно, з кимось із дівчат у класі. Але вважаю, йому ще рано. Йому 12 років лише.

- Чоловічих розмов ще немає?

- Ми поступово будемо його готувати.

- Чи знають Ваші сини українську?

- Трішки так. Бабуся приїжджає. Сестра моя буває. Тому трішки, звичайно, розуміють. Мультики дивляться українською. Пам'ятають, звичайно, слова.

- Чи бувають в Україні і чи знають, що це Батьківщина тата?

- Звичайно. І бувають, і знають. І риболовлю пам'ятають добре. Ми часто їздили на риболовлю. У мене є товариш дуже близький, з яким я виріс. Ми їздимо разом і дітей забираємо теж.

- На що рибалите?

- На рибу (*сміється*). Не головне, що зловити, головне – час провести.

- З ким із відомих дизайнерів товаришуєте?

- З Джорджіо Армани, з тим же Домініко Дольче Габбана. Нещодавно був у Мілані, зустрічався з ними. Завжди приємно повернутися в те місце, де ти залишив хороше враження, зустріти старих друзів, поспілкуватися.

- Яка мова Вам далася легше: італійська чи англійська?

- Італійська. Я змушений був швидко навчитися. Саме мої стосунки почалися з дружиною. Нам обом треба було вчити мову. Коли приїхав сюди, друга далася набагато простіше. Спілкування пішло одразу. З італійської я брав уроки, займався, граматику краще. Але на англійську я не скаржуся.

- **Коли нарешті говоритимете українською?**

- Я розмовляю українською. Це моя рідна мова. Єдине – з практикою проблема. Я обов'язково буду говорити.

- **А пісні якою співаєте?**

- Можу заспівати українською. Мама мене навчила всіх наших народних пісень. Мама любить співати. І завжди всі застілля закінчувалися тим, що співали українські пісні.

- **Я так розумію, скоро тренер національної збірної заговорить виключно українською?**

- Буду сподіватися. Кілька інтерв'ю обов'язково дам.

- **Скільки заробляє головний тренер збірної?**

- Я не обговорюю зарплату. Я дуже радий очолювати збірну. Це була моя мрія і я пишаюся цим.

- **Як знімаєте стрес?**

- У мене немає часу релаксувати. У мене робота – сім'я, сім'я – робота. Люблю грати в гольф – це і є релакс якийсь. Ще почав брати уроки з кайтсерфінгу.

2. Інтерв'ю з Ольгою Фреймут

- **Зараз осінь, і багато людей страждають від депресій. Який у вас рецепт боротьби з депресіями?**

- Я рятуюся подорожами. Вони мене лікують. Ось тільки сьогодні повернулася з Відня. Приготуйте для себе якийсь життєвий феєрверк. Нормальні люди повинні шукати пригоди. Особливо в період такої хандри нам щодня потрібна хоч якась пригода. Взагалі соромно бути в поганому настрої. Життя триває! Воно таке гарне! Сумувати треба буде вже перед смертю.

- **Ви вірите у кінець світу, про який нині так багато говорять?**

- Ні, не вірю. Кінець світу – це маркетинговий хід із США. Як тільки люди почули про кінець світу, вони почали більше витрачати, більше подорожувати, ні в чому

собі не відмовляти, не відкладати гроші на «чорний день». Можливо, цей «кінець світу» пішов багатьом із нас на користь. Тому що багато хто почав жити на повну. А взагалі потрібно насолоджуватися життям вже зараз. Не відкладати це все на потім.

- Нещодавно ви виступали в «Шоумастгоуон» як наречена. Чи плануєте найближчим часом іти під вінець?

- Я пам'ятаю своє весілля. Це була найбезглуздіша подія у моєму житті. У організаційному плані. Я дивлюся на ті світлини і розумію: то була я, але ніби і не я. На мені тоді було схоже на торт плаття. Зачіска і макіяж не дуже вдалі. Але на той момент я була щаслива. Зараз, якщо я буду одружуватися, то вже не буду вдягати весільну сукню. Я вже стільки разів вдягала цю сукню! Вона стала для мене побутовим халатом. Зараз я вже більше жартую над весіллям, а не сприймаю всерйоз.

- У вас є кохана людина?

- Є. Ця людина робить мене щасливою. Але я не хочу називати ім'я. Навколо мене дуже багато заздрощів. Я декілька разів обпікалася, коли ділилася своїм щастям.

- Які якості цінуйте у чоловіках?

- У першу чергу чоловік повинен бути обов'язково з почуттям гумору, доглянутим, з почуттям стилю. Він повинен бути зосередженим не на своїй персоні, а на своїй другій половинці. Дуже часто чоловіки самореалізуються за рахунок жінок. Справжній чоловік повинен дивитися не на декольте, а що за цим декольте.

19. Прочитайте поезії української поетки Ольги Дриль. Проаналізуйте пости підписників фейсбуку з позицій комунікативної прагматики.

Купіть шматочок щастя у кредит.

Я клаптик можу вам подарувати.

Бо, може, вас як і мене болить?

А щастям, кажуть, можна лікувати.

Скуштуйте одну ложку до сніданку.

Запийте чаєм з м'яти чи меліси.

Поправте мовчки на вікні фіранку
І всі проблеми геть пошліть до біса.
Розслабтеся. Живіть на позитиві.
Не розкисайте в дощову негоду.
І посміхніться, Ви вже й так щасливі,
Що живете. І дякувати Бога.

20. Прочитайте фрагменти педагогічного дискурсу. Знайдіть мовленнєвий акт (акти), що демонструє порушення принципу кооперації (максими якості, кількості, відповідності, способу) або принципу ввічливості (максим такту, великодушності, схвалення, скромності, згоди, симпатії). Доберіть такий мовленнєвий акт, який би вказував на дотримання названих принципів і досягнення комунікативної інтенції. Якими синтаксичними конструкціями ви скористалися? Зіставте їх з авторськими.

1. - На уроці вчитель перевіряв домашнє завдання. Дуже швидко опитуючи всіх учнів. Дійшла черга до Павла.

- Я не знаю... Не можу швидко зорієнтуватися в питанні. Можна я ще подумаю?

- Нічого думати! Треба відповідати!

З цього часу Павло перестав зовсім відповідати на уроці (С. Васильченко).

2. До школи вже пізно було йти такому, як він. Через те пішов до вчителя, просячи, щоб той учив його самого, а він за те йому платитиме.

- Чого ж тебе вчити? – запитав учитель.

- Усієї науки, яка є на світі! – відказав Зінько.

- Дурний ти!... Хіба ж можна всіх наук навчити?

Одначе все ж згодився вчити Зінька дечого, і справді за рік навчив його трохи арифметики та підучив дужче розуміти книжки... (Б. Грінченко).

3. Упевнено підійшов він до столу. Хоробро взяв білета і зблід...

- 23, Олено Василівно.

- Що там у 23?

- Ралелопопопід.

- Як-як? Що ти сказав?

- Паралелеопі – пі...

- Ну-ну?..

- Пі... пі... пі...

...Розгнівалась Олена Василівна, похитала головою:

Не «пікай» ти краще, мов курча! Іди собі, не страмися сам і не страми мене. Восени складатимеш, а літо попрацюй, як слід... (*Остан Вишня*).

4. Діти почали малювати. Олесь старанно скрипів олівцем і натхненно прицмакував. Коли ж учителька зупинилася біля його парти, із зошита на неї презирливо примруживши око, дивився дятел; чого тутечки?

- Олесю, адже я наказувала всім малювати горщечок – суворо сказала Матильда Петрівна...й додала: – Я поставлю тобі двійку.

...Олесь зібрав книжки, виліз з-за парти і рушив до дверей.

- Куди це ти? – здивувалась учителька. Олесь похнюпився.

- Я так не хо!

- Як це так?

- Дятла хочу малювати.

Доки Матильда Петрівна думала про долю свого авторитету, Олесь вийшов у коридор, похапцем натяг пальтечко і опинився на ганку (*Г. М. Тютюнник*).

5. В усій постаті зухвальство, удавана веселість, бравада самозахисту. А під цим вдаваним вловлюється прихований біль, насторога, нервові ждання чогось найгіршого. Звідки, з яких блукань, з яких горювань принесло воно сюди свою упередженість і цей упертий затаєний спротив?

- Так оце ти і є Порфир Кульбака?

- Там написано.

Директор уважно вдивлявся в папери.

- Школу кинув... Вдома не ночував... Де ж ти ночував?

- А де ніч застане.

- У нас треба говорити точніше! Де саме?

- Уже ж весна: можна переночувати і в березі під човном... Або в клубі на горищі... (*О. Гончар*).

6. Урок тільки починався.

- Дозвольте, – Наташа прочинила двері у свій клас. – Здрастуйте.

- Чого запізнюєшся? – зауважив Віктор Іванович. Наташа похапцем сіла за парту, розкрила ноти.

- Що там у тебе? – спитав, не підводячи голови, Віктор Іванович.

- Етюд Ешпая.

- Давай.

Наташа підійшла до піаніно, сіла на стілець, поклала руки на клавіші (*О. Кустенко*).

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

Зробити повний лінгвістичний аналіз пропонованих текстів

Тексти для повного лінгвістичного аналізу

ТЕКСТ 1

Софіївка

Світ знає багато шедеврів паркового, ландшафтного мистецтва, і треба взяти на себе велику сміливість, щоб сказати про той чи інший парк: оце неперевершена перлина! Але, розповідаючи про «Софіївку», яка, безперечно, посідає в цьому ряду одне з перших місць, ми можемо з певністю твердити: рідко який твір паркової архітектури позмагається з нею кількістю легенд та романтичних історій, що загубилися в тінистих алеях, таємничих гротах, у нагромадженні скель. Вони розкриваються лише перед тими, хто вміє бачити, хоче слухати.

Вчені ще й досі сперечаються, де й коли було закладено легендарні сади Семеріади, одне з семи чудес світу. А от з уманським парком ніби все зрозуміло: і час початку будівництва, і рік відкриття, і сума в яку обійшлася «Софіївка» її власникові та інші віхи її біографії. Та не поспішаймо з висновками. Бо й сьогодні ми почуємо від старожилів, прочитаємо в давніх і сучасних виданнях чимало напівказкових історій, у яких реальне тісно

переплітається з фантастичним, і марна справа відділяти правду від вигадки.

Граф Станіслав Щенсний Потоцький один з найбагатших магнатів України, узяв шлюб з прекрасною грекинею Софією. Такої красуні, як свідчать сучасники, не бачив світ. Софія була навдивовижу гарна; у великих чорних очах виднілися сум і пристрась; у руках її було скільки невимовної чарівності, на губах скільки покірності й мольби...

Закоханий граф квапився виконати всі забаганки молодій дружини. Влітку 1795 року, повертаючись із Гамбурга до Умані, вона завітала до графині Гелени Радзивілл. Її масток був розташований у містечку Неборорові, неподалік Варшави. На Софію велике враження справив розкішний парк, про що красуня писала в листі до Щенсного: Після обіду поїхали дивитися «Аркадію». Важко уявити собі щось більш романтичне і прекрасне. Ти знаєш «Аркадію», але бачив її десять років тому. Уяви собі, як можуть повиростати молоді дерева за десять років і як багато тут зроблено для поліпшення цього місця... В «Аркадію» я закохана до нестями; нема в світі жодного виду квітів і екзотичних рослин, яких би не було тут. Гуляючи садами «Аркадії», я відчувала, що у розпал літа переживаю знов весну і кожне дерево наче каже: «Мені тут хороше!» Аркадія дуже нагадує мені Крим; ти знаєш, що в тому краю з твоїми достатками можна було б мати протягом двох років таку ж саму, а може, й більш прекрасну «Аркадію», адже там не потрібні штучні насадження? Правда, мій любий друже, що ми матимемо сільце в Криму..?»

Урочисте відкриття парку «Софіївка» відбулося у травні 1802 року, в день народження красуні Софії (П. Позняк).

ТЕКСТ 2

Ліс ще дримає в передранішній тиші... Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь, рясно вкриті краплистою росю. Тихо навкруги, мертво... Лиш де-не-де прокинеться пташка, непевним голосом обізветься зі свого затишку. Ліс ще дримає... а з синім небом вже щось

діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спашне сяйвом, немов од радощів. Небо міниться, небо грає усякими барвами, блідим сяйвом торкає вершечки чорного лісу... Стрепенувся врешті ліс і собі заграв... Зашепотіли збуджені листочки, оповідаючи сни свої, заметушилась у травиці комахня розігнулося в гущині голосне щебетання й полинуло високо – туди, де небо міниться, де небо грає всякими барвами...

На галяву вискакує з гущини сарна і, зачарована чудовим концертом, зупиняється, витяга цікаву мордочку до кривавої смуги обрїю, що червоніє на узліссі поміж деревами, і слуха.

Полохливий заєць, причаївшись під кущем, пригина вуха, витріща очі й немов порина ввесь у море лісових згуків...

Аж ось ринуло із сходу ясне проміння, мов руки, простяглось до лісу, обняло його, засипало самоцвітами, золотими смугами впало на синю від роси траву на галяві, де гостро на тлі золотого світла випинається струнка постать сарни (*М. Коцюбинський*).

ТЕКСТ 3

Вулиця наша насправді вузьенька, ще й покарлючена. Весною, коли на її колії й зелені моріжки падає вечір, вона стає схожою то на річку, то на довжелезний міст. Тут з-за хворостяних тинів привітно здоровкаються з людьми веснянкуваті вишняки, а в них то сумують, то веселять біленькі й блакитні хати. Наші вуличани, окрім хліборобства, ще мають і ремесло в руках: столярство, шевство, стельмахівство, бондарство і мірошництво.

Серед майстрового люду найбільшої слави зажив мій дід Дем'ян, якого знав увесь повіт. Чого тільки не вмів мій дідусь! Треба десь зробити січкарню, драча, крупорушку чи керата, – співаючи, зробить, дайте тільки заліза, дерева і ввечері добру чарку монопольки. А хочете вітряка, то й вітряка вибудує під самі хмари; у кузні вкує сокиру, у стельмашні злагодить воза й сани, ще й дерев'яні квіти розкидає по них.

Залізо й дерева аж співали в діда, поки сила не повиходила з його рук. Міг чоловік нехитрим інструментом вирізати і просту людину, і святого. Сусіди не раз, сміючись, згадували, як на замовлення він робив нашому панові фігури апостолів Петра й Павла. Вони виходили з дерева не пісними святенниками, а могутніми молодокими бороданями, яким приємно було тримати в руках і книгу, і ключі від раю.

... Спершу з мене вибивали дурування і примовляли, який я бузувір, опришок, урвиголова, харциз, каламут і навіть химород. На таке противне слово я ніяк у душі не міг погодитись... Я мав і покаятись, і набратись розуму, якого усе чомусь не вистачало мені. Та я не дуже цим і журився, бо не раз чув, що такого добра бракувало не тільки мені, але й дорослим. І в них теж чогось вискакували клепки, розсихалися обручі, губились ключі від розуму, не варив баняк, у голові літали джмелі, замість мізків росла капуста, не родило в черепку, не було лою під чуприною, розум втулявся аж у п'яти і на в'язах стирчала макітра (М. Стельмах).

ТЕКСТ 4

Чи знаєте ви, як цвітуть полини? Чи бачили, як весною на старих облогах-перелоггах квітнуть гіркі сиві трави? Чи знаєте ви, як після нагрітого сонцем дня встає над полянами сивий дим і млосний чад пливе над степом? І, здається, тоді до вас говорять віки.

Сивий дух полинів, мов той хміль, настояний на солоді, п'янить і хвилює, проникає щемом у груди. І той, хто вдихне його, стане ніби дужчим від полинового сну і цвітіння, від сивого диму і приспаного грому.

О полини, сиві полини! Хто посіяв вас на землі нашій? Чи вас посіяли по степах неораних прадавніх скіфи?

...А може, ви посіялись по всій землі нашій у давні роки козаччини? Тоді, коли не житом-пшеницею, а сивою тирсою, буркуном та ще сивим горем хлопала земля наша аж за далекі обрії Дикого поля до самої Татарщини.

Щовесни проростають з кореня буйним зелом полини, цвітуть золотисто-сивою гіркотою серед літа і осипаються

пізньої осені дрібненьким темним насінням, яке розносить по степу вітер.

Яка дивовижна стійкість, яка живучість! Чи не так і народ наш, сто раз толочений, топтаний ворожими кіньми, січений і рубаний чужими мечами, стріляний з автоматів і танків, вистояв у тих битвах, і живе, і гонить з дужого кореня нове пагіння, цвіте і сіється по землі, виборений, відстояний навіки (*І. Цюпа*).

ТЕКСТ 5

Але

Мені не боляче. Але. Але. Завжди але... а мені хочеться так, щоб без Але... Але...

Ніжна краплина спадає з листка. Пусто і сумно там у туманах,

Але все спочатку,

Бо світ не дріма.

Омана-тропа.

Ступаю легенько

(Легенько-маленько)...

Боюсь наступити на віру,

Боюсь поламати довіру,

Боюсь, бо чекаю,

Що зможу, не знаю й...

Ступаю... чекаю...

Та ось...

Маленька краплинка –

Неминуча хвилинка... все.

Поряд і досить.

Набридло.

На що ти чекаєш?

Ти зовсім не знаєш, а я все ж така як була...

Я плила.

Нічого... Побачу. Пробачу. Пробачиш. Почуєш... і скажеш...

Та знай... я така... більше такої не буде... бо я – увесь світ. Ти увесь світ.

Але інший...

Далека планета.

Планета безмежна...

Тобі не належна, бо кішка завжди йде сама по собі...
Але...

Але...

Я усе ж хочу... ступаю... шукаю... я знаю... знаю...
(*О. Рибалко*).

ТЕКСТ 6

Вона вродилася з місяцем на лобі. Та їй потім розказувала мати, як запам'ятала собі з першої хвили, з першого крику викинутої над собою аж під сволок чиймись потужними руками дитини, на яку дивилася знизу вгору, нездужаючи скліпувати сліз, – на трохи зависокому як для дівчинки, опукло буцатенькому лобику виразно темнів збоку невеликий багрянний серпик, наче місяць недобір. Тільки мати вперто казала – молодик, доки сама в це не повірила: відомо ж бо, що молодик – то на долю, а недобір – тим він і недобір, що наводить на лихі сни, і в той бік ліпше думок не пускати, тим більше, що з часом значне місце поросло волосом, густа його шапка насунулася нижче, скрадаючи недівочий розгін чола, присталий хіба якому лаврському ченцеві, і ніхто вже, хоч би й хтів, не потрапив би дібрати, куди саме скеровано місячні роги, – тільки змиваючи дівчинці голову можна було налапати виступаючий під пальцями пружок, на якому поріст виганявсь особливо буйний, чорний як смола і жорсткий як дріт..., і часами материнські пальці на тім пружкові на мить затерпали – під голкою згадки, як нишком хрестилася й відпльовувалася на вид місячного знаку баба пупорізка, добачивши в ньому бусурменське тавро або, не при образах святих згадуючи, й слід відомо чийого кігтя, що на одне виходить: хто ж не знає, кому вклоняється бусурменська віра! – і тільки перегодом злагідніла, впевнившись, що дитя, нівроку, в добру пору мовивши, вдалося спокійне, некрикливе, якими зроду ж планувати не бувають, а про підмін чад, котрих чортиці навзаєм людських дітей до коликосок підкидають, іно баба одвернеться (а вона, либонь, таки одвернулася була, чула за собою гріх!), то й казати годі – ті взагалі цілий час

верещать мов попечені, так що знак, хоч наяву, хоч у сні, він промовляв якоюсь своєю мовою, владною й темною, до котрої простому чоловікові зась... (О. Забужко).

ТЕКСТ 7

Зустріч із собою

- Ти прийдеш? Ця зустріч дуже важлива!.. Не мовчи!.. Я маю тобі сказати і пояснити все, якщо ти не розумієш!.. З'ясуємо, щоб не було недомовок і темних плям... Більше не поставлю трьох крапок, і остаточно крапка не перетвориться на кому... Лише одна величезна фінальна крапка!.. Мовчиш?.. Це означає, що ти погоджуєшся? Прийдеш?... Я буду чекати на тому місці... Не спізнюйся хоч цього разу! – я повісила слухавку... Як же тяжко даються розмови з Собою...

Я призначила Собі зустріч... Десь там... Поза межами реальності і свідомості... Десь на самому дні душі... Там, де крім нас не буде нікого... зовсім нікого. Лише я і вона... Довго підбираю слова. Прокручую в думках різні сценарії по кілька разів... як вона зреагує на те чи інше?... Боюся завдати болю... Вона й так ображається... така юна, наївна і вразлива... Але ж так тривати надалі не може! Годі! Ми ж губимо себе! Одна Одну... Окремо. Нам буде краще...

Прийшла завчасно... Німецька точність... чекання вбивало спокій... Кроки... Вчулося... Я ж добре трималася! Це був єдиний правильний варіант... я все прорахувала до дрібниць! Спізнюється... Як завжди – думки, думки, думки... почала згадувати... спочатку підкорена настроєм згадала всі образи... хотіла, мабуть, переконатися, що вона – найгірша... остання з таких... Небо затягнули тяжкі темні кудлаті хмари... я сховалася у тінь від старезного дерева... прилягла на теплу, м'яку і пахучу траву... Настрій почав змінюватися... може, то вітер приніс інші спогади про нас... Дійсно, на нашому шляху було різне... Але ж Ми трималися разом до кінця!.. По щоці пробігла гаряча крапелька... Але я не плакала... Підвела погляд – став накрапати маленький теплий дощик... Небо вже трохи проясніло...

Я вирішила прогулятися вздовж узбережжя... Босоніж по морських камінчиках... Сідало сонце... поманило своїм сьайвом... Я пішла за ним... Морська вода несла прохолоду і свіжість... змивала сум...

Пізно... вже треба йти... Залишу їй послання... на віки (Л. Завацька).

ТЕКСТ 8

Оркестр у виконанні трьох

Коли сонце дарує тобі вічність, хапай та втікай щодуху додому. Сховай десь в такому місці, де знайдеш тільки ти, і повір мені, коли тобі буде погано, дістань Вічність... А годинник цокає, намагається заспокоїти. Біля ніг спить, муркає котик (якоїсь сіамської породи, з вігюватим візерунком шерсті), він собі дримає, і не потрібно йому Вічності від Сонця, Сонця від Вічності. А я згадую про Мілену. Ти знаєш, кохана, до мене вчора приходили дівчата!? Ну пам'ятаєш – Ерато і Евтерпа? Ну так от... Квіти приносили... Прикро, що тебе не було... Мовчиш!

О, чуєш, як грає скрипаль? Я довгий час хотів стати скрипалем або піаністом. Але не став ні тим ні тим. Навчився тримати ручку (та й то, мабуть, невправно), та писати нікому не потрібні тексти.

І які цікаві ці коти! Ось моє диво: дивиться на мене, широко розкривши очі, ніби намагається щось сказати, щось не сказане ніким.

А в саду айстри цвітуть. Дивляться своїм свинцевоналитим поглядом в небо. А на яблуні яблука висять (три чи чотири). Чуєш, он хтось на флюярі грає? Так самбурно ллється та музика. А в кришталевій вазі троянди розпустилися. Мілено, ти пам'ятаєш, як дарувала мені ці квіти? Мені було тоді 18, здається...

На флюярі грав скрипаль. На трембіті флорист, а скрипку взяв до рук трембітяр. Все переплуталось і в мізках і в житті...

Мілено! Пройшли роки, а я й досі тримаю між сторінок книжок засушений гербарій із подарованих тобою троянд. Приходь до мене, Мілено! Я поставлю старі платівки з мелодіями оркестру у виконанні трьох. А хочеш, ми

напишемо навіть музику для осіннього вальсу пожовтілих листків берези з коричневою окантовкою, для осінніх переспівів трьох: трембіти, флюяри та скрипки... І ти знову повернешся спогадом до весни, до дитинства, до кохання, не посмугованого владними бунчуками життя, а омріяного, чистого, вільно-піднебесного... (О. Бойко).

ТЕКСТ 9

Буковина – край неповторний, такий водночас знайомий та непізнаний, дивовижний та несподіваний. Де ще, скажіть, ви знайдете гірські та передгірні ландшафти, рівнинні лісостепові райони та невеличке «море» – Дністровське водосховище – і все це на відносно скромній площі, яку займає Чернівецька область? А що говорити про етнографічне різнобарв'я краю? Українці, румуни, росіяни, молдавани, німці, євреї, поляки та представники ще понад 90 національностей мирно живуть на теренах регіону вже не одну сотню літ.

Чи то свіже повітря букових лісів, чи джерельна чистота швидких рік, чи самотність місцевого населення, але є щось у Буковини, що заворожує та закохує у себе раз і назавжди...

Це край легенд, стародавніх переказів та історичних подій. Розповідають, що 1497 року в Кузьминському лісі війська польського короля Ольбрехта, повертаючись на батьківщину після невдалої облоги Сучави, потрапили в засідку, влаштовану молдавським господарем Штефаном III. Його воїни заздалегідь підсікли дерева обабіч дороги. «Падаючі стовбури, галуззя й уламки дерев, – описував очевидець, – придавлювали собою найвизначніших рицарів, багатьом жовнірам покалічили руки, ноги та інші частини тіла. Решта рицарства, перелякана такою несподіваною пригодою, віддалася в полон, і більше було бранців, аніж забитих». У цій битві молдавське військо здобуло цілковиту перемогу. Легенда оповідає, що після бою усі 20 тис. полонених воїнів були запряжені в плуги, якими зорали политу кров'ю землю, і посадили жолуді.

Так на людській крові виріс дубовий ліс, який і донині називається Червона діброва (П. Житар).

ТЕКСТ 10

Спорожніли городи, затихли голосні озвуки на полях і нивах, порідшали садки, поспіхом скидаючи барвисту одіж, а на густих отавах ранками сизіє срібна паморозь. Віднедавна ще високе небо помітно спустилось до землі, сплакуючи прохолодними сльозами і ховаючи від людського ока скупе на ласку сонце. Чимраз частіше приходять на пам'ять мінорні Малишкові слова: «Цвітуть осінні тихі небеса...».

Справді-бо: осінь, як кажуть, остаточно увійшла у свої права, а позаяк часто-густо можна почути похідну примовку: «Туди тень, сюди тень, і минув день». Як-не-як, а під цю пору він уже коротший від ночі. Тому і господарська праця зосереджується в хатньому затишку.

Віддавна осінньо-зимовий сезон був пов'язаний з рукодільництвом. Як ви пам'ятаєте, на Семена, себто 14 вересня, чоловіки вже «засиділи вечір» – внесли до хати господарські снасті бондарі, шевці, кравці. Прийшла пора зробити це й жіноцтву. Таким днем було зачаття пророка Івана (Іоанна) Предтечі, котре припадає на 6 жовтня.

З цього часу в сільських оселях мали з'явитися прядки, гребені, веретена та інше причандалля. Адже хліборобські турботи одійшли на другий план, хіба що залишилося дошаткувати капусту, перенести в полінець пізній овоч, утеплити на зиму копці з насінневою картоплею чи змастити до зимових свят зовнішні стіни хати...

Для жіноцтва, як бачимо, осінньо-зимовий сезон не додав перепочинку – обсідали інші, не менш важливі клопоти, пов'язані з рукодільництвом. Треба було до початку весни напярсти ниток і виткати полотна. Під цю пору коротка осіння днина скликала господинь на стелища, де вилежувалася льоносоломка, та до ставків і копанок, в яких вимочували конопляні стебла. Потім їх сушили, м'яли на терницях, тіпали, вичісували й микали на мички. Довгими вечорами дівчата й молодіці, зібравшись у гурти

чи поодинці, прямили нитки за допомогою косовороток або ж веретен... (В. Скуратівський).

ТЕКСТ 11

Баба Марусина

Вірили в свята. Пригадую, баба часто казала мені: «А щоб тебе побило святе Різдво», або: «Побий його свята Паска».

Отже, кинувшись через тютюн у сад, прабаба бухнулась з розгону на коліна. Отак, як дід любив сонце, так його мати, що її, як я теж аж потім довідався, звали Марусиною, любила прокльони. Вона проклинала все, що попадалось їй на очі, – свиней, курей, поросят, щоб не скугикали, пірата, щоб не гавкав і не гадив, дітей, сусідів. Кота вона проклинала щодня по два-три рази так, що він трохи згодом був якось захворів і здох десь у тютюні.

Вона була малесенька й така прудка, і очі мала такі видющі й гострі, що схватись од неї не могло ніщо в світі. Їй можна було по три дні не давати їсти. Але без прокльонів вона не могла прожити й дня. Вони були її духовною їжею. Вони лились з її вуст невпинним потоком, як вірші з натхненного поета, з найменшого приводу. У неї тоді блищали очі й червоніли щоки. Це була творчість її палкої, темної, престарілої душі.

- Мати божа, царице небесна, – гукала баба в саме небо, – голубонько моя, святая великомученице, побий його, невігласа, святим твоїм омофором! Як повисмикував він з сирої землі оту морквочку, повисмикуй йому, царице милосердна, і повикручуй йому ручечки й ніжечки, поламай йому, свята владичице, пальчики й суставчики. Царице небесна, заступнице моя милостива, заступись за мене, за мої молитви, щоб ріс він не вгору, а вниз, і щоб не почув він ні зозулі святої, ні божого грому. Миколаю-угоднику, скорий помочнику, святий Юрію, святий Григорію на білому коні, на білому сідлі, покарайте його своєю десницею, щоб не їв він тієї морквочки, та бодай його пранці та болячки з'їли, та бодай його шашіль поточила...

Баба хрестилася в небо з такою пристрасстю, аж торохтіла вся од хрестів (*О. Довженко*).

ТЕКСТ 12

Паровик одчеплюють, паровик летить у темну дику фугу, у дикий німий степ. Тільки забув я ще сказати: частенько, коли потяг зупинявся на станції «на неопредельное время», то товариш Жучок, упоравшись біля походної кухні, виходила з вагона невідомо куди, і довго їй не було. А відтіля вона приходила завжди в зажурі.

Чого в зажурі?

Це буде видно далі.

Плакати! Плакати! Плакати!

Гу-у! Гу-у!

Бах! Бах!

Схід. Захід. Північ. Південь.

Росія. Україна. Сибір. Польща.

Туркестан. Грузія. Білорусія.

Азербайджан. Крим. Хіва. Бухара.

Плакати! Плакати! Плакати!

Німці, поляки, петлюрівці – ще, ще, ще...

Колчак. Юденіч. Денікін – ще, ще, ще...

Плакати! Плакати! Плакати!

Місяць, два, три, шість, двадцять... ще, ще, ще...

Гу-у! Гу-у!

Бах! Бах!

Мчались місяці...

Минуло... я не знаю, скільки минуло: може, це було вчора, може, позавчора, а може, промайнуло двісті літ?

Коли це було?.. А може, це Васильковий сон? (*М. Хвильовий*).

ТЕКСТ 13

Сю ніч снилася мені моя сосна. Це вона вже досі в коліно, а може, й вища. Сосна – а за нею річки синє крило... Ні ти, ні синок, мій колосок, чось давно не снитесь, тільки привиджується.

Сусіда мій по нарах молиться уві сні, а Бога не називає. До кого молиться?..

Соню!

Не суди мене гірко. Але я ніколи нікому не казав неправди і зараз не скажу: я чую щодня, що десь тут коло мене ходить Марфина душа нещасна. Соню, сходи до неї і скажи, що я послав їй, як співав на ярмарках Зінківських бандуристочка сліпенький, послав три зозулі з поклоном, та не знаю, чи перелетять вони Сибір неісходиму, а чи впадуть од морозу.

(«Сибір неісходиму» було нерішучою рукою закреслено густим чорним чорнилом, а вгорі тою ж рукою написано знову: «Сибір неісходиму»).

Сходи, моя єдина в світі Соню! Може, вона покличе свою душу назад, і тоді до мене прийде забуття хоч на хвилику.

Обнімаю тебе і несу на руках колиску з сином, доки й житиму...»

Коли се було... А я досі думаю: «Як вони чули один одного – Марфа і тато? Як?..»

А ще думаю:

«Чому вони не одружилися, отак один одного чуючи?» - Тоді не було б тебе... - шумить велика «татова сосна» (Григiр Тютюнник).

ТЕКСТ 14

Суржик: проблеми термінологічного визначення

Мовне явище, що одержало назву *суржик*, належить до специфічної форми побутування мови в Україні. Його національну і соціальну природу відображає сам термін, запозичений із сільськогосподарської лексики. Одинадцятитомний тлумачний словник української мови фіксує слово *суржик* у двох значеннях: 1. «Суміш зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю і вівса і т.ін.; борошно з такої суміші; 2. (перен., розм..) Елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова». Це визначення перенесено і в новий «Великий тлумачний словник сучасної української мови», де його лише доповнено прикладом *українсько-російський суржик*.

Таким чином, семантичне ядро слова *суржик* поєднує два елементи значення – змішування двох різних

субстанцій і пониження якості утвореного внаслідок змішування продукту.

Питання часу появи другого значення слова *суржик* внаслідок метафоричного перенесення на мовне явище конкретного поняття зі сфери сільського життя потребує спеціального дослідження. Можна припускати досить пізні його походження, оскільки словник Б. Грінченка такого значення розглядуваної лексики не фіксує, хоча, крім первісного, подає ще одне – «людина змішаної раси», що проілюстровано таким прикладом з народного мовлення Черкащини: «Се суржик: батько був циган, а мати дівка з нашого села». За свідченням Юрія Шевельова, слово *суржик* на позначення українсько-російського мовного гібриду він вперше почув від свого студента, коли у 30-х роках викладав у Харківському газетному технікумі.

Майбутні дослідження мають уточнити час виникнення вторинного значення лексики *суржик* внаслідок метафоричного перенесення назви зернової суміші на мовну (*Л. Масенко*).

ТЕКСТ 15

Родимці! На широкій картині святої слов'янщини лежить земля красная, багатая, текущая медом і молоком, земля, на котрій віками не забракло ні хліба, ні солі. Над Вислоком і Доном суть її границі, а бескид і море її сторожами.

О, нема народу в слов'янщині, котрий би так, з високого щабля багатства і слави грянув в недолю, так глибоко, запав у безвестіє! Відлучений від усього, щоб духа оживити, достоїнство чоловічеське двигнути, серце розвеселити, надію піднести зможе, загири в собі огонь божества і став ся німим служебником сліпоти ума і довольним орудієм самолюбія сильніших.

Родимці! В краснім животнім світлі душі величається кождая відросль слов'янського велета, а серце його – Русь красавая, той син недолі, має ж вовіки гробовим сумувати сумом, вовіки носити сором, сліпоти на чолі, остатись потиром чужого довольства і ніколи не спізнати власної

честі, власних народних прав і небесного божества в своїй груді?

Хто ж бо в слов'янщині не знає той мови святої Русі, тої бесіди серця, того наповидного ласкання, котрим мати першеє дитя своєї милості любує, тої красивої пісеньки, якую ластівка під стріхою щебече, хто не знає барви цвіту... золотобережної України? На слов'янським вироста вона серці і всякими цвітами приоздобила красавая мати. Всякії чувства душі і ума появи приодіває вона золотими точками. Аж хочемо налюбуватись її принадами милості, пій дім до Основ'яненкової Марусі, аж желаєм надивитися ненаглядним її барв красотам, вержмо око на єго всхід сонця; аж хочем узброїтись в кріпость, послухаймо громкого Шевченка, аж повеселитися і попустувати – возьмім Котляревського; аж наслідок статочного образу хочем, прочитаймо єдин тільки короткий уступ з «Перекинчика» під назвою «Бандурист», через незабвенного нашого Шашкевича написаного; а сли бо-смо не пожаловали потрудитися до пісней народу, до тої комори народних гадок, знайшли би-смо не єдину звідку, котра би славу найкращому письменникові кожного народу принесла. О тій красі бесіди руської добре знають слов'яни, з того джерела черпали наші побратимці поляки для свого язика нову обильность, котрою десь так велично їх мова ся красує. Руськими то цвітами покрили вони давню наготу красноріччя свого (*М. Устиянович*).

ТЕКСТ 16

» (*Народна творчість*). Ой у лузі, в лузі зелена трава. Чом вона зелена, бо близька вода.

Чом вона зелена, бо близька вода, ой давно, давно я в батенька була.

Ой давно, давно я в батенька була, десь моя доріженька терном заросла.

Ой не так же терном, як шипшиною, де я походила ще й дівчиною.

Ой як я ісхочу – терен висвічу, до свого батенька крильми полечу,

До свого батенька крильми полечу, ой як сяду-впаду в вишневім саду.

Ой як сяду-впаду в вишневім саду, ой як защебечу – весь сад звеселю!

Ой а мій батенько по двору ходив, своїх невісточок по двору будив.

«Ой ви, невісточки, слухайте мене, щось у нашім саду за пташина є».

«Ой то не пташина, то ваша дочка, у чужу сторону заміж пішла.

А чужа сторона від вітру шумить, чужа матіночка не б'є – та болить

Чужа матіночка не б'є – та болить, піде до сусіди – невістку судить.

«Сусідо, сусідо, не суди її, не вміє робити – то й навчи її.

Не вміє робити – то й навчи її, Як не рано встане - розбуди її

ТЕКСТ 17

Я можу впасти... але я встану і піду далі ...

Я можу поранитися ... але я залікую свої рани і піду далі ...

Я можу розчаруватися ... але я зрозумію, що розчарували мене по одній єдиній причині, бо вибрали своє бачення, а не моє, і це нормально ... Приймаючи і залишивши все, як є...я візьму і піду далі...

Я можу розчарувати інших так само, як розчарували мене... але я знаю, що в деякі моменти життя, я також вибираю себе, із цим баченням свого – я також, піду далі ...

Я можу постаріти ... але це неминучість, яку я приймаю, і піду далі ...

Я можу втратити все і всіх ... але мені нічого не належить, а значить, я залишу собі свої почуття, і піду далі...

Я можу опинитися відкинутою ... але я обійдуся без того, хто відкинув мене, і піду далі ...

Я можу зупинитися... побути сама з собою... але взявши нові ресурси і пройдений досвід... я піду далі...

Я можу померти ... але поки я жива, я можу йти далі ...

Я не знаю, що буде завтра.. але воно – неминуче, і якщо я хочу жити і бачити себе у завтрашньому дні – я буду йти далі! (Із вебсайту «Цікава психологія»).

ТЕКСТ 18

Надворі кричали чайки й співали дрозди. І з ящиків долинали звичне цокання годинників. Але нізвідки не чути було ані приємного для слуху тупання собачих лап по лінолеуму, ані вдоволеного скреготіння собачих зубів, що вгризалися в чийогось шкіряного черевика, ані звуків, схожих на булькання та сопіння, що виривалися у Кільроя вві сні.

Раптом я збагнула: таж ми забули Кільроя!

Як можна було забути свого собаку?

- Чого ти не можеш поводитись, як інші мами? – закричала я.

- Агов! – долинув десь із хмари сонний голос. – Хто там?

- Чого ти не можеш бути звичайнісінькою мамою? – репетувала я.

- Це ти, сонечко? – закашляла мама. – Що сталося?

- Чого ти завжди все забуваєш? – заголосила я.

Сльози випікали мені очі. Я схопила пачку макаронів і кинула в маму.

- Яка тебе муха вкусила? – верескнула вона. – Що все це означає?

- Це тебе муха вкусила! – заревла я.

Я схопила праску. Але тепер мама була наготові й зловила її в повітрі.

- Ану перестань, Симоно! – мовила вона. – Це вже не смішно!

Ага, так я тобі й перестану! В один мент я знайшла ящик, де лежали черевики, зубні пасти та мило, і перевернула все те гамузом на неї. Її накрило градом із черевиків на високих підборах, усіяких шкіряних, позолочених та модельних черевиків і сандалів. Я плакала і кидала.

- Вгамуйся! – крикнула вона. – Чого ти хочеш?

- Я хочу мати звичайнісіньку нормальну маму, – запхивькала я. – Таку, що нічого не забуватиме.

Тоді мама злізла з матраца. І обняла мене. Ми лежали на підлозі, і моє тіло здригалося від ридань. Мама була біла від борошна. До того ж з її губи, куди влучив черевик, текла кров.

У неї був жалюгідний вигляд.

- То що я тепер забула? – спитала вона.

- Нічого особливого, – відповіла я, не приховуючи схиждства. – Хіба що нашого собаку.

- Кільроя, – зітхнула мама. – Я так і знала, що ми щось забули.

- Я не хочу втратити Кільроя, – мовила я і гикнула.

- Серденько, він напевно знайдеться, ось побачиш, – сказала вона і провела своєю великою долонею по моїх мокрих щоках. – Ми його неодмінно знайдемо, доню.

Та голос у неї був такий сумний, ніби сама вона не вірила в те, що казала. Тієї миті з'явився Інґве з двома громіздкими дорожніми сумками в руках і в недоладному капелюсі на голові (*Старк Ульф*).

ТЕКСТ 19

Лаврін проворно працював, а Карпо ледве совав заступом і морщив лоба, наче сердився. Веселому, жартівливому молодшому братові хотілося поговорити, а старший відповідав знехотя.

- Карпе! – промовив Лаврін. – А кого ти будеш оце сватать? Адже ж оце перед Семеном тебе батько, мабуть, оженить.

- Посватаю, кого трапиться, – знехотя обізвався Карпо.

- Сватай, Карпе, Палажку. Крашої од Палажки нема на всі Семигори.

- То сватай, як тобі треба, – сказав Карпо.

- Якби на мене, то я б посватав Палажку, – сказав Лаврін. – В Палажки брови, як шнурочки; моргне, ніби вогнем сипне. Одна брова варта вола, другій брові й ціни нема. А що вже гарна! Як намальована!

- Коли в Палажки очі витрішкувати, як у жаби, а стан кривий, яку баби.

- То сватай Хіврю. Хівря доладна, як писанка.
- І вже доладна! Ходить так легенько, наче в ступі горох товче. А як говорить, то носом свистить.
- То сватай Вівдю. Чим же Вівдя негарна? Говорить тонісінько, мов сопілка грас. А тиха, як ягниця.
- Тиха, як телиця. Я люблю, щоб дівчина була трохи бриклива, щоб мала серце з перцем, – сказав Карпо.
- То бери Химку. Ця як брикне, то й перекинешся, – сказав Лаврін.
- Коли в Химки очі, як у сови, а своїм кирпатим носом вона чує, як у небі млинці печуть. А як ходить, то неначе решетом горох точить. Такі викругаси виробляє...
- Карпе! – тихо почав Лаврін, дуже охочий до гарних дівчат. – Скажи—бо, кого ти будеш сватать?
- Ат! Одчепись од мене, – тихо промовив Карпо.
- Сватай Олену Головкивну. Олена кругла, як цибулька, повновида, як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, коса, як праник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить.
- Гарна... мордою хоч пацюки бий; сама товста, як бодня, а шия, хоч обіддя гни.
- Ну, то сватай Одарку Ходаківну: ця тоненька, як очеретина, гнучка станом, як тополя; личко маленьке й тоненьке, мов шовкова нитка; губи маленькі, як рутяний лист. З маленького личка хоч води напийся, а сама пишна, яку салу вишня, а тиха, неначе вода в криниці.
- ...Вже й знайшов красуню! Та в неї лице, як тріска, стан, наче копистка, руки, як кочерги, сама, як дошка, а як іде, то аж кістки торохтять.
- Але ж ти й вередливий! То сватай Хотину Корчаківну, – сказав Лаврін і засміявся.
- Чи ти здурів? Хотина як вигляне в вікно, то на вікно три дні собаки брешуть, а на виду в неї неначе чорт сім кіп гороху змолотив.
- Ну, то бери Ганну.
- Авжеж! Оце взяв би той кавдіб, що бублика з'їси, поки кругом обійдеш, а як іде...

- То бери Мотрю, Довбишеву старшу дочку. Мотря й гарна, й трохи бриклива, і в неї й серце з перцем, – сказав Лаврін.

Лаврінові слова запали Карпові в душу (*І. Нечуй-Левицький*).

ТЕКСТ 20

7 ознак того, що ви – чудовий учитель

Ми впевнені, що кожен учитель – майстер своєї справи, тому заслуговує на найвищу оцінку з боку школярів, батьків та адміністрації. Але навіть найкращі іноді починають сумніватися у власних силах та замислюватися над тим, чи правильно вони поведуться з учнями. Але, швидше за все, ці хвилювання не мають вагомих підстав, а щоб ви остаточно у цьому впевнились, пропонуємо вам напередодні Дня вчителя переконатися у тому, що ви крутий педагог. Ці ознаки точно є у вас!

1. Ваші учні не приховують своїх емоцій.

Звісно, ніхто не хоче бачити своїх учнів сумними чи роздратованими, але якщо вони не бояться продемонструвати вчителю власні емоції, бути відвертими, то це добрий знак. Це означає, що вас сприймають як старшого товариша, а не як сторонню людину.

2. Ви допомагаєте учням ставати кращими.

Заохочуючи дітей до розвитку їхніх талантів та інтересів, ви вчите їх наполегливості та допомагаєте досягати мрій. Ви навчаєте школярів бути добрими, співчутливими, здатними допомогти. Ви робите все правильно, будьте певні, учні ще довго будуть згадувати вас з теплотою!

3. Учні можуть звернутися до вас зі своєю проблемою.

Будьмо чесними: далеко не кожна дитина може розповісти навіть власним батькам про свої проблеми чи провину. Не завжди така поведінка є ознакою проблем у родині, інколи діти самі себе «накручують», але знайти людину, яка їх розуміє та не буде даремно засуджувати, все одно важливо. І краще, якщо це буде вчитель.

4. Учні не бояться вашої реакції.

Чому навіть у критичних ситуаціях школярі так часто вперто мовчать, нічого не розповідають? Тому що впевнені, що їх будуть сварити! Звісно, якщо діти неправі, їм необхідно це пояснити, але спокійно та виважено.

5. Учні знають, що ви їх розумієте.

Діти бувають різні, але вчитель, який розуміє кожного та не вішає на учнів ярликів, на кшталт «бешкетник», «невиправний двісчник», «жадібний», завжди користуватиметься повагою учнівства.

6. Ви не боїтеся визнавати власні помилки.

Ми всі помиляємося, але далеко не кожен визнає свої помилки. Особливо важко сказати про свою неправоту дорослій людині, особливо якщо це стосується дітей. А от якщо ви чесні, відкриті та здатні визнати, що були неправі, то любов учнів гарантована!

7. Ви хвилюєтеся за безпеку учнів.

Гарний вчитель не просто побудує довірливі стосунки з учнями, він ще й спрямує їхню енергію у позитивне русло та встановить певні обмеження, що принесе тільки користь. Адже всім нам відомо, що повна відсутність кордонів ні до чого хорошого не призводить, але обмежувати при цьому треба не суворо, а м'яко. Це тонка межа, балансувати на якій може лише досвідчений педагог.

Чудового Дня вчителя всім! ([URL: https://naurok.com.ua/post/7-oznak-togo-scho-vi-chudoviy-uchitel](https://naurok.com.ua/post/7-oznak-togo-scho-vi-chudoviy-uchitel)).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Схеми лінгвістичного аналізу тексту

Схема повного ЛАТ

(за Т. Єщенко)

1. Тема, підтема, мікротеми.
2. Основна думка (ідея).
3. Тип тексту (за характером побудови, за функційно-смысловим призначенням, за участю в мовленні одного, двох і більше учасників, за жанровою приналежністю, за стильовою приналежністю, за формою репрезентації).
4. Мовні засоби вираження цілісності тексту.
5. Способи вираження членованості в тексті (на графічному й композиційно-змістовому рівні).
6. Аналіз графічних засобів тексту (пунктуаційні, друкарські).
7. Аналіз фонетичних засобів тексту.
8. Аналіз лексичних засобів тексту.
9. Аналіз морфологічних засобів мови.
10. Аналіз синтаксичних засобів мови.
11. Засоби вираження зв'язності тексту (граматичної, семантичної, смислової, ономасіологічної, структурно-композиційної, референційної, прагматичної).
12. Мовна своєрідність інформативності тексту.
13. Способи вираження адресантності-адресатності.
14. Характеристика референційності тексту (реальна, квазіреальна, ірреальна, алегорійна моделі).
15. Специфіка текстового континууму.
16. Характеристика інтертекстуальності.
17. Визначення логічної та мовної домінанти.
18. Висновок про доцільність використання мовних засобів

Схеми комунікативно-прагматичного аналізу тексту

Схема 1

(за Ф. Бацевичем)

1. Контекст і ситуація спілкування (місце й час спілкування, канали комунікації, комунікативний шум).
2. Комунікативний акт за інформативністю (інформаційний чи фактичний).
3. Код: використання вербальних і невербальних засобів.
4. Адресант (мовець) і адресат: соціальні й комунікативні ролі учасників спілкування, комунікативні позиції, комунікативні стратегії й тактики.
5. Контакт: тип спілкування, дотримання (недотримання) принципів спілкування.
6. Аналіз реплік за їх віднесеністю до прямих і непрямих мовленнєвих актів.
7. Аналіз прагматичної мети реалізованих мовленнєвих актів (за Дж. Сьорлем, С. Почепцовим або ін.), їх відповідність видам простого речення.
8. Висновки (характеристика спілкування загалом, а також комунікативних позицій учасників: у кого вони сильніші, а в кого слабші, як вони змінюються в ході спілкування, хто повніше досягає предметних і комунікативних цілей, хто ефективніше використовує засоби комунікативного кодексу тощо).

Схема 2

(за О. Почапською-Красуцькою)

1. Загальні зауваження щодо природи тексту (тип, структура, стиль, жанр, тощо).
2. Контекст і ситуація спілкування.
3. Прагматичні особливості комунікативної поведінки учасників спілкування (виявлення доміантних інтенцій учасників спілкування, виявлення комунікативної мети кожного; стратегії і тактики втілення комунікативної мети; виявлення прихованого впливу учасників спілкування; аналіз прагматичних складників комунікативного кодексу кожного учасника спілкування; прагматичні аспекти аналізу засобів мовного етикету).
4. Прагматичні аспекти мовного коду в мовній комунікації (типи мовленнєвих актів, їх перевага; непрямий смисл повідомлення та його інтерпретація; дотримання норм культури мовлення учасниками комунікативного акту).
5. Роль невербальних компонентів.
6. Дискурсивні характеристики спілкування (прагматичні аспекти реєстрових характеристик, тональності та атмосфери спілкування).
7. Комунікативні девіації.
8. Загальні висновки.

Зразки лінгвістичного аналізу тексту

Зразок ЛАТ А

(за Т. Єщенко)

Бабине літо

Калина уже по ярах стоїть у червоних кетягах, як у зорях. Кожна ягода аж дзвенить достиглим соком, так і жевріє сипким жаром. Але не може підпалити ні віття, ні стверділого листа. Горобці клюють ягоди, кетяги ворущаються, і набубнявілі сузір'я здригаються, ніби хочуть злетіти. І від того, що на калині стільки ягід, вона здається усміхненою. Щасливою і усміхненою.

Орють. Переорана чорна земля піднімає вище груди, звільна зітхає. Її огортає солодка втома: за літо вона наморилася, вигойдуючи на собі збіжжя, бита громом, лякана блискавкою. Тепер вона позіхає, сивими ранками вкривається туманом, до полудня тримає на собі колючу росу, а тепло її ввечері швидко простигає, залазячи вглиб... Земля жде на обложну мокву, на сірі пронизуючі вітри, на безпроглядні ночі. Вся та негода буде їй байдужою, вона засинатиме. І коли хуга співатиме од яру свою премерзлу пісню, вона вже спатиме. Все більше вкриватиметься глибокими заметами. І снитиметься їй, мабуть, легкий весняний дощ, який лунко стукає у її снігову хату. І так довго снитиметься їй той дощ, аж поки справді не розбудить.

А тепер – орють, і калина по ярах стоїть у вогні. А тепер небо сизе. І по ньому пасуться сизі хмари. А тепер – лисиця вибігає з нори, вже пухнастіша, і хоч не залишає поки що слідів, але така ж обачна, як і тоді, коли сніг буде подзьобаний торочками її лап. А тепер – повітря пронизане сумом, і той сум тонко блищить на поверхні польової річечки-кругійки, ним пахне димок з багаття, у якому пастухи печуть картоплю, тим сумом дзвенить торохка бадилина, за яку вчепилась, цідиться і не може проїдтись нитка бабиного літа.

А тепер тітка Солоха ламає калину. Зірвані кетяги складає у торбу. Сама вона згорблена і немічна. Щоб стара була така – то ні; а всеньке життя прослабувала, нездужалося їй. Якого кетяга не дістане, то нагинає гілляку. А якої гілляки не нагне, то рогачиком її притягує. Ягоди сяють у сузір'ї, не опадають і мимоволі соком не бризкають. Вони терпкувато пахнуть, і гіркощами од них несе, і вже долоні натерлись калиною, і одяг, і коси просякли також. Поступово худі бабині щоки теж починають світитись, ніби калина покропила їх своїм соком (Є. Гуцало).

Текст Є. Гуцала «Бабине літо» побудований від третьої особи однини. За функційно-смісловим призначенням – це розповідь з елементами пейзажного опису. За стильовою і жанровою належністю – текст художнього стилю, оповідання. Текст подано в друкованій формі у вигляді монологу. Категорію адресантності репрезентовано автором-оповідачем, а адресатність – текстовим читачем.

Текст складається зі своєрідних мікротекстів – складних синтаксичних цілих, які віддзеркалюють один з аспектів опитуваного явища – бабиного літа – опис калини, опис землі, опис повітря, розповідь про тітку Солоху. Ці семантико-синтаксичні одиниці збігаються з абзацами, які є тематичними й виконують логіко-сміслову функцію.

Заголовок до тексту поетично, з перенесенням ознак називає денотат – явище природи й указує на тему тексту, отже, це вербально-тематичний заголовок-образний знак.

Цілісність тексту постає в комунікативній, структурно-граматичній, змістовій площині. Єдність теми (розповідь про бабине літо) досягається співвіднесенням з одним і тим самим предметом дійсності, рухом тексту від відомого до невідомого, вживання ключових слів (калина, ягода, земля, сум, кетяг, сік, яр), лексичними повторами.

Структурно-граматична цілісність у тексті виражена узгодженням граматичних форм і мовних зв'язків: порядок слів (земля жде, повітря пронизане сумом), спосіб дієслів-присудків (калина стоїть, ягода дзвенить, горобці клюють). Комунікативну цілісність забезпечує єдність задуму й

результату – смислове та граматичне підпорядкування кожного наступного речення попередньому.

Категорія зв'язності в тексті репрезентована граматично, семантично, ономазіологічно та в смисловому плані. Граматична зв'язність виражається особовими займенниками в усіх формах, вказівним займенником *той*; лексичними повторами, синонімами та синонімічними висловами (стара – тітка Солоха, калина – ягода – червоні кетяги – набубнявілі сузір'я); сполучними засобами (і, але, ні...ні, а); однаковими видовими та часовими формами дієслів-присудків; неповними усіченими реченнями.

Семантична зв'язність виражена меншою мірою. Ономазіологічна зв'язність – це повторення дериваційних компонентів у тексті (сузір'я, зоря). Смислова зв'язність активізує в тексті асоціативно-метафоричні механізми. Зокрема, калину автор асоціює з зорями, вогнем, жаром, сузір'ям. Логічна смислова зв'язність спостерігається в причинно-наслідкових відношеннях між елементами тексту. Образна смислова зв'язність забезпечується системою образів (небо, земля, хмари, зоря). Структурно-композиційна зв'язність полягає в тому, що в аналізованому тексті відчутна гармонія стилістичної системи, відповідність параметрам художнього стилю та епічного підстилю, жанровому різновиду – оповіданню. Стилійстична зв'язність виявляється через доречність і співмірність стилістично маркованих мовних одиниць.

Текст інтегровано мовними одиницями різних систем. На графічному рівні усі розділові знаки вжито відповідно до пунктуаційних норм. Звуковий малюнок тексту позначений вимовною легкістю, що досягається рівномірним чергуванням голосних і приголосних. Ритмічність забезпечується повторами однотипних за структурою речень. На лексичному рівні спостерігається така картина: переважна кількість лексем – це споконвічна українська лексика. Запозичень немає. Найвні в тексті розмовно-просторічні елементи, синоніми, активна та пасивна лексика. Синтаксична палітра тексту позначена уживанням однотипних за метою висловлювання речень.

Трапляються поодинокі односкладні речення. Основна думка в основному репрезентована складними реченнями, які виконують роль описовості, розповідності.

Текст представляє рефлексивну референційність, яка покликана відтворити особистісний світогляд автора, його переживання.

Концептом тексту є змалювання краси періоду бабиного літа в деталях окремих фрагментів цієї пори осені.

Усі мовні одиниці є доцільними й несуть основне смислове й виразове навантаження. Сприяють точному передаванню теми та концепції тексту.

Зразок ЛАТ Б

Відпустіть смуток! Такі схожі, але такі різні поняття «смуток», «печаль», «туга» ... Об'єднує їх стан душевної гіркоти, відрізняє інтенсивність і тривалість. Ці почуття «люблять», коли їх відпускають, інакше на віки оселяються в серцях, перетворюючи життя в скарбничку зневіри, розтрошення й образ. Ловлення душі було присутнє в кожному її слові і дії. Не рятувала навіть адекватна цифра в паспорті. «Сумна доля, – зітхала вона. – Нічого не вийде, ніхто не зустрінеться». Але камінь в нирках так не думав. Він радісно просувався до виходу і готував для Неї тимчасову переоцінку цінностей. Нестерпний біль охопив тіло, остуда нагадала про зиму. Страшний біль – повернути б п'ять хвилин назад. Стационар. Нічого не болить – момент щастя. Набридло радіти. Про що б посумувати? Багато хто так і живе. «Шукаю привід поплакатися, але не знаходжу. Що само по собі вже привід» (*Фредерік Бегбедер*).

Зразок короткого ЛАТ. Текст побудований від третьої особи. За функційно-змістовними особливостями – це міркування (з елементами розповіді). За стильовими й жанровими характеристиками – текст художнього стилю, есе.

Текст подано в друкованій формі у вигляді монологу.

Категорія адресантно представлена автором – оповідачем, а адресатно – текстовим читачем.

Аналізований художній текст складається з мікротекстів, які сприяють побудові міркування: теза, доказ (у вигляді оповідання), висновок. Назва тексту вказує на тему тексту, є образним знаком, містить спонування. Єдність теми – міркування про поняття «смуток», «печаль», «туга» – досягається шляхом наведення прикладів й аргументів, рухом тексту від відомого до невідомого, вживанням ключових слів (туга, смуток, печаль). Єдності теми сприяють ключові слова: смуток, печаль, туга, щастя; контекстні синоніми до ключових слів: скарбничка зневіри, розтрощення й образ. Структурно-граматична цілісність в тексті виражена узгодженням граматичних форм і зв'язків: порядок слів, спосіб дієслів тощо.

Категорія зв'язності в тексті представлена граматично, семантично. Граматична зв'язність виражається займенниками (вона, її, він, їх), неповними усіченими реченнями, реченнями з прямою мовою. Обрана змістовна зв'язність тексту забезпечується системою образів (смуток, туга, печаль). Основними мовними засобами образної зв'язності в тексті є епітет, метафора, уособлення, іронія, риторичне питання; використання цитати для доказу основної думки. Текст інтегрований мовними одиницями різних систем. Три крапки допомагають автору передати міркування читачеві. Звуковий малюнок тексту відрізняється легкістю, співзвучністю і милозвучністю, які досягнуті чергуванням голосних і приголосних звуків.

Синтаксична палітра тексту характеризується вживанням оповідних за метою висловлювання речень та питань (риторичне питання). За інтонацією – неокличні речення. Автор створює твердження теми засобами, які вважає потрібними, беручи до уваги особисті психологічні переконання, вживає при цьому як головний аргумент приклад з життя. Усі вжиті мовні одиниці є доцільними й сприяють розкриттю теми та утвердженню ідеї тексту.

**Зразок аналізу національно-культурного
мовного компоненту**
(за Н. Кондратенко, Л. Стрій О. Билінською)

Ніч яка місячна, зоряна, ясна, Видно, хоч голки збирай.
Вийди, кохана, працю зморена, Хоч на хвилиночку в гай!

Сядем укупочці тут під калиною, І над панами я пан!
Глянь, моя рибонько, – срібною хвилею Стелеться в полі туман.

Став чарівний, ніби промінням всипаний, Чи загадався,
чи спить?

Ген на стрункій та високій осичині листя пестливо
тремтить.

Небо глибоке, засіяне зорями, Що то за Божа краса!
Зірки он миготять під тополями – Так одбиває роса.

Ти не лякайся, що свої ніженьки Вмочиш в холодну
росу,

Я ж тебе, вірная, аж до хатиноньки Сам на руках однесу.

Ти не лякайся, що змерзнеш, лебедонько, Тепло – ні
вітру, ні хмар,

Я тебе пригорну до свого серденька, А воно палке, як
жар (М. Старицький).

Текст насичений загальноживаною лексиною, як-от: *ніч, туман, зірка, зорі, роса, став, осика, гай*. На перший погляд, вони виконують зображальну функцію – читач краще уявляє картину української природи. Проте якщо заглибитися у внутрішній зміст цих слів, то зрозуміємо, що образ неба, зір, туману, роси мають символічне значення, є виявом специфічного традиційного для українця сприймання світу. Це слова-архетипи. Небо – символ безмежності вічності безсмертя, зірки, зоря – символ особистої долі, здійснення мрій, роса – символ чистоти. Це ті образи, які є традиційними в усній народній творчості, вони вплітаються в текстову канву й указують на

особливості світосприймання українського народу, викликають відчуття чогось знайомого й рідного в читача (слухача). Окрім того, в тексті пісні автором названо три рослини. Це дерева-тотєми тополя, осика, калина, які набувають образності, символічності: калина – символ дівочої краси, тополя – символізує дівочу честь, осика – дерево-тотєм в українців, що означає зраду та страх бути покараним за неї. Усі ці значення в комплексі створюють національний колорит тексту, допомагають описати красу української природи й водночас спрацьовують на основну ідею – утвердження чистого кохання. Національно-культурний мовний компонент у пропонованому тексті підсилюється використанням фразеологізмом *хоч голки збирай*. У тексті він є деталлю опису тихої, спокійної, безхмарної, ясної літньої ночі. Національно-культурний компонент яскраво виражений і на рівні словотвору: іменникові форми з суфіксами зменшеної пестливості задають особливості тональності – лагідної, мелодійної, пісенної – що також є рисою національної вдачі українців: *хвилиночко, рибонько, ніженьки, хатиньоньки, лебедонько, серденько*. Символічним є звертання до коханої жінки: *лебедонько, рибонько* (в інших текстах можемо спостерігати *пташечко, голубонько, ластівко*). Такі звертання мають позитивну оцінку й особливе трепетне ставлення ліричного героя до коханої. Національна специфіка визначається синтезом слів-понять, загальним змістом, народною пісенною тональністю, а загальноживані слова набувають експресії, образності, оцінності й виконують текстотворчу функцію.

Зразок комунікативно-прагматичного аналізу тексту

Не бійся! Захищаємо своїх рідних, свої права і свою справу!

Не зраджуй! Бережемо традиції, доробок суспільства, спадщину дідів і свою землю.

Не мовчи! Боремося за чесну і справедливу владу, вимагаємо захисту своїх прав! (*Із політичної листівки партії «Народний рух України», 2010*).

Листівка має тричленну композиційно-структурну будову: складається з трьох текстових синтаксичних єдностей, кожна з яких містить спонукальне непоширене односкладне речення загально заперечного типу (*Не бійся! Не зраджуй! Не мовчи!*) та стверджувальну конструкцію, що є реакцією у відповідь на заперечення. Речення реакції є також односкладними дієслівними означено-особовими, проте поширеними. А предикативний центр виражений у них дієсловом у формі теперішнього часу (*Захищаємо... Бережемо... Беремося і вимагаємо...*). Структурна цілісність, поєднана з семантичним протиставленням, створює ефект «розриву шаблону»: адресат не очікує після наказів у формі заперечень програмних тверджень, оскільки спонукання скероване на реципієнта. Він повинен виконувати зазначені дії, але після цього від нього не чекають реакції, навпаки – пропонують власний план дій. Мовленнєвий вплив тут здійснено на семантичному й на структурному рівні

**Завдання для індивідуальних проєктів
(теми наукових досліджень)**

- Мовна картина світу в українській народній казці.
- Словник української писанки
- Мовна картина світу дитячого фольклору.
- Етносимволіка небесних світил у народних замовляннях.
- Відображення народної психології в художніх текстах.
- Лексичні особливості сучасної реклами.
- Лексика весільних обрядів.
- Образ хліба в обрядовій творчості.
- Слово-символ «земля» у фольклорних та художніх текстах.
- Образи-символи новорічної обрядової поезії.
- Оцінна характеристика імен у прислів'ях та приказках.
- Концепція долі у народній свідомості.
- Символ вогню в українських обрядах та віруваннях.
- Етнолексика на позначення рослинного світу.
- Етнолексика на позначення назв їжі та смаку.
- Національний мовленнєвий етикет у творах усної народної творчості.
- Етносимволи у сучасному поетичному світі.
- Мовні елементи у жнивварських піснях.
- Особливості ідіостилю поета чи письменника (за вибором студента).
- Реклама як комунікативна подія.
- Комунікативні стратегії і тактики діалогів педагогічного дискурсу.
- Комунікативні стратегії і тактики діалогічного мовлення політичного дискурсу.
- Комунікативні девіації підприємницького дискурсу.
- Прагматичний синтаксис текстів публіцистичного стилю.
- Прагматика сучасної реклами.

Словник термінів із ЛАТ

Абзац – відступ у початковому рядку друкованого або рукописного тексту; частина зв'язного тексту, яка складається з кількох речень і характеризується тематичною цілісністю та відносною закінченістю змісту.

Абзац кільцевий – частина тексту, що має зачин, пояснювальну частину закінчується узагальненим висловом; перший та останній вислови перегукуються, відбувається смислове завершення теми.

Абзац – композиційне зіткнення – частина тексту, у якому перша частина вказує на попередній контекст, а друга – на наступний.

Абзац синтетико-аналітичний – починається з узагальнення, стрижневого висловлення, зміст якого розкривається в подальшому.

Абзац – стрижневий вислів – частина тексту, яка містить логічний висновок, узагальнення або репрезентацію нової теми.

Адресантність – трансформація в тексті світоглядних позицій, ціннісних орієнтирів, емоцій реального автора у вигляді автора-функції, що інтерпретується реальним читачем як фігура адресанта.

Акт комунікативний – процес спілкування, який відбувається в певному місці в певний час між адресантом й адресатом.

Акт локутивний – складова мовленнєвого акту, що встановлює зв'язок повідомлення з дійсністю й виявляється у формулюванні пропозиції повідомлення.

Акт мовленнєвий – цілеспрямована мовленнєва дія, одиниця нормативної соціомовної поведінки, яка виявляється в межах прагматичної ситуації комунікативного акту.

Акт перлокутивний – складова мовленнєвого акту, пов'язана з результатом.

Алюзія – прийом інтертекстуальності, за допомогою якого мовець в імпліцитній формі встановлює зв'язки цього тексту з іншим, дає уявлення про речі, не називаючи їх прямо.

Антропоцентричність – текстова категорія, зумовлена сукупністю здібностей і характеристик людини створювати та сприймати мовленнєві витвори.

Архетип – праобраз, первинна форма, зразок, елемент підсвідомого, що лежить в основі всіх психічних процесів і переживань.

Асоціація – зв'язок уявлень, за яких поява одного з них викликає в свідомості інше.

Вербально-тематичний заголовок – звичайний знак – заголовок, що прямо називає денотата.

Вербально-тематичний заголовок – образний знак – заголовок, що несе змістово-підтекстову інформацію.

Вербально-тематичний заголовок – ускладнений знак – заголовок, що створює образ тривалої дії, процесу або явища.

Вплив комунікативний – регуляція адресантом поведінки адресата за допомогою усіх можливих засобів комунікативного акту: мовного коду, прамови, контенту, ситуації.

Вплив мовленнєвий – регуляція адресантом поведінки адресата з опертям тільки на засоби мовного коду.

Гіпертекст – спосіб організації текстової інформації у вигляді сітки, вузли якої співвідносяться з певними фрагментами тексту.

Девіація комунікативна – збій у спілкуванні, недосягнення очікуваного перлокутивного ефекту через недостатню комунікативну компетентність адресанта.

Денотат – предмет чи явище навколишньої дійсності з яким співвідноситься певна мовна одиниця.

Дискретність – членованість тексту на окремі сегменти.

Дискурс – когнітивно-комунікативна діяльність, яка відбувається в широкому соціокультурному контексті, має

різні форми вияву й водночас презентує сукупність динамічного процесу та результату.

Етноидеми – наскрізні словесно-образні лейтмотиви тексту; закріплені культурою в словах мовного коду емоційні стани й ситуації, притаманні певному етносу; специфічні національно-образні емоційні концепти.

Етнотекст – текст, мовний код якого є рідним для автора – носія конкретних етнокультурних рис.

Завдання комунікативне – форма існування мовленнєвого мотиву.

Завершеність тексту – достатність текстової форми та обсягу, що вимірюється кількістю елементарних речень для розкриття змісту відповідно до комунікативної мети.

Заголовок – компонент тексту, назву якого пишуть на титульній сторінці або над текстом.

Заголовок вербальний – складається зі слова чи словосполучення, що передає зміст.

Заголовок графічний – набірний знак, прикраса, мальоване орнаментальне зображення.

Заголовок німий – заголовок, що виражений інтервальним рядком.

Заголовок цифровий – такий заголовок, що виражений числами.

Зв'язність – ознака тексту, яка полягає в семантико-граматичному, структурно-композиційному інтегруванні окремих частин у словесне ціле.

Інтенція комунікативна – категорія лінгвістичної прагматики та теорії мовленнєвих актів; комунікативний намір адресанта, який детермінує внутрішню програму мовлення й спосіб (тактики) її втілення.

Інтерація – взаємодія комунікантів у процесах спілкування з використанням засобів мовного й позамовного кодів.

Інтерпретація – прийом, що передбачає пояснення внутрішньої будови тексту без залучення екстралінгвістичної інформації.

Інтертекстуальність – текстова категорія, що полягає у властивості словесного витвору відтворювати чуже

мовлення у формі цитувань, алюзій, ремінісценцій, переказів, дописувань, відгуків.

Інформативність – здатність адекватного донесення визначеної міри інформації про щось до реципієнта каналом зв'язку.

Інформація концептуальна – засіб формування ідеї цілого тексту.

Інформація підтекстова – інформація, відтворювана шляхом породження асоціативних та конотативних значень.

Інформація фактуальна – вербалізоване повідомлення про факти, певні події, процеси, які відбуваються або будуть відбуватися.

Когезія – зв'язність тексту на структурно-граматичному рівні.

Когерентність – зв'язність тексту на семантичному рівні.

Коментування – прийом висловлювання свого ставлення до сприйнятої інформації.

Контекст – умови вживання певної мовної одиниці в мовленні, її мовне оточення, а в широкому сенсі – ситуація мовленнєвого спілкування.

Континуум – категорія тексту, зумовлена просторово-часовою взаємодією його породження й сприйняття.

Концепт – одиниця ментальної системи, відображена в людській психіці й позначена словом.

Концептуальне речення абзацу – речення, що відображає головну думку.

Максима спілкування – складова принципів спілкування; імпліцитні правила ведення кооперативного спілкування: ввічливості, великодушності, згоди, кількості, кооперації, модальності, релевантності, схвалення, симпатії, скромності, співробітництва, тактовності, якості.

Метод зіставний – допомагає з'ясувати подібність і відмінність у мовному оформленні текстів різних жанрів, але одного змісту.

Метод кількісного аналізу – статистичний метод, за допомогою якого визначається якісна характеристика мовних засобів через кількісну характеристику.

Метод когнітивного картування – моделювання смислу й змісту тексту, а також когнітивного простору тексту з урахуванням його зануреності в семіотичний універсум, урахування зв'язку концепту-ідеї з ідеологічними, культурними концептами.

Метод контекстуально-інтерпретаційний – дослідження тексту в різних типах контекстів на основі інтерпретації дослідником текстових категорій і компонентів.

Метод лінгвістичного експерименту – метод, який полягає в доборі синонімів, скороченні й розширенні тексту; різні види аранжування тексту.

Метод описовий – пояснення особливостей будови тексту та функціонування на певному етапі розвитку мови.

Метод прагматичний – вивчення проблеми комунікативного моделювання тексту, його прагматичної природи та основної функції – посередника між автором і читачем; дослідити текстові категорії; визначити стратегії тексту.

Метод семантико-стилістичний – вивчає порушення мовних норм, поєднання предметних і конотативних елементів смислу, індивідуальну багатозначність у конкретному тексті, нарощування смислових елементів.

Милозвучність тексту – звукова організація мовлення, гармонійне звучання певних мовних елементів.

Міф – переказ, оповідь як символічне вираження певних подій, давніх історичних явищ, первинна форма світосприймання, духовної культури.

Міфологема – сукупність образно-міфологічних уявлень, об'єднаних однією темою.

Модальність – суб'єктивно-оцінне ставлення мовця до змісту висловлюваного у плані реальності чи ірреальності.

Опис – констатувальний різновид тексту за функційно-смисловим призначенням, який має на меті охарактеризувати явища природи, архітектурні споруди,

предмети дії, осіб шляхом детального переліку їхніх ознак, властивостей, рис.

Парцеляція – спосіб мовленнєвого оформлення висловлення кількома відносно самостійними комунікативними одиницями – фразами. У друкованих текстах парцеляцію позначають крапкою, в усних – паузою.

Прагматика – комунікативна складова спілкування, пов'язана з виявом у мовленнєвому кодї інтерактивних співвідношень комунікантів, а також їхнє ставлення до конситуації, спілкування в цілому.

Проспекція – перенесення подій у майбутній час і простір як прогнозування, передбачення майбутнього.

Простір концептуальний – абстрактний континуум, тобто система концептів, репрезентованих лексичними, синтаксичними одиницями однієї семантичної сфери.

Простір об'єктивний – простір, що репрезентує відображення реального світу, який сприймає об'єкт-мовець.

Простір художній – вказує на простір уявного світу.

Рема – нове; частина тексту, в якій міститься основний зміст словесного цілого.

Ремінісценція – відлуння в тексті іншого тексту.

Ретроспекція – повернення до минулих подій у часі та просторі художнього світу.

Референційність – текстова категорія, що відображає зв'язок інформації в мовленнєвому витворі з об'єктом дійсності.

Референційність реальна – інформація в тексті, викладена максимально наближено до дійсності.

Референційність ірреальна – текстова інформація репрезентує нову модель реальності, яка не збігається з реальним світом.

Референційність рефлексивна – відтворення особистісного світогляду автора.

Ритмомелодика – чергування звуків, повторюваність їх.

Ситуація спілкування (комунікативна) – конкретні просторово-часові обставини, в яких перебувають учасники спілкування.

Складне синтаксичне ціле – частина тексту, що репрезентує найбільшу в його складі синтаксичну одиницю, яка характеризується мікротематичною, лексико-граматичною та інтонаційною однорідністю.

Слот – складник фреймів, що вміщує множину стереотипних ситуацій.

Смисл комунікативний – значення мовних одиниць, категорій та складових невербальних засобів спілкування в дискурсі, яке виформовується в комунікативному акті як результат узаємодії інтенцій мовців у конкретній конситуації спілкування.

Спілкування успішне – тип спілкування, результатом якого є досягнення учасниками перлокутивного ефекту, запланованої предметної або комунікативної мети, що задовольняє комунікантів, реалізація комунікативних стратегій, втілення комунікативних смислів.

Спостереження – прийом цілеспрямованого осмислення тексту з метою виявлення в ньому тих чи тих мовних явищ, наприклад, слів-образів.

Стратегія спілкування – характеристика когнітивного аспекту комунікації, найбільш оптимальна реалізація інтенції адресанта щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір найбільш дієвих ходів спілкування, їх гнучка видозміна в конкретній конситуації спілкування.

Теза – положення, істинність якого доводять.

Тезаурус – запас слів, фразеологізмів, висловів індивіда, необхідних для спілкування.

Текстема – абстрактна інваріантна одиниця текстового рівня, що характеризується певним тематичним змістом, композиційною структурою, відбором лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних засобів.

Текст – усне, писемне або друковане структурно й концептуально організоване словесне ціле, що є

посередником і водночас кінцевою реалізацією комунікації, феноменом використання мови.

Текст у тексті – прийом інтертекстуальних зв'язків, який полягає в уведенні до текстової архітекτονіки, здебільшого художнього змісту, ще одного, на перший погляд, чужого за своїм стилем тексту.

Трансакція – сукупність усіх типів мовленнєвої і немовленнєвої взаємодії учасників спілкування.

Фрейм – ментальна структура, що репрезентує певну стереотипну ситуацію у свідомості людини й сповнена множиною конкретних однорідних ситуацій.

Центон – текст, утворений із різних рядків одного або кількох авторів.

Цитування – прийом інтертекстуальності, який полягає в дослівному наведенні уривка з якогось тексту для підтвердження або ілюстрації певної думки.

Цілісність тексту – сукупність його змістової, комунікативної та структурно-граматичної єдностей.

Час концептуальний – відображення реального світу на рівні ідеальних сутностей.

Час об'єктивний – відображення природного часу в тексті.

Час художній – особлива форма пізнання світу, що поєднує реальний, перцептуальний, індивідуальний час.

Частковий когнітивний аналіз тексту – дослідження змісту тексту шляхом моделювання когнітивних структур репрезентації знань, які зумовлюють витворення й розуміння тексту.

Частковий комунікативно-прагматичний аналіз тексту – вивчення проблем комунікативного моделювання тексту, з'ясування його прагматичної природи.

Частковий лінгвістичний аналіз-коментування тексту – пояснення незрозумілих місць тексту, які перешкоджають його правильну розумінню й сприйманню як певної інформації та образної системи.

Частковий лінгвістичний аналіз-семантизація – пояснення незрозумілих словосполучень, а також ключових слів, які мають ідейно-тематичне навантаження.

Частковий лінгвокультурологічний та етнолінгвістичний аналіз тексту – з'ясування зв'язків між текстом і різними аспектами матеріальної та духовної культури етносу – міфологією, звичаями, релігією тощо.

Частковий психолінгвістичний аналіз тексту – з позицій природи людської психіки (процесів сприймання, розуміння, породження тексту).

Частковий семантичний аналіз тексту – вивчення проблем семантичної зв'язності, еквівалентності, смислової природи тексту, контексту, змістових категорій тексту, інтерпретації.

Частковий структурно-граматичний аналіз тексту – дослідження формальних засобів і типів зв'язності тексту, принципів побудови структури тексту.

Навчальне видання

Раїса ДРУЖЕНЕНКО

Олена ПОПОВА

Лілія РУСКУЛІС

**ПРАКТИКУМ
ІЗ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ
ТЕКСТУ**

Навчальний посібник

Формат 60x84¹/₁₆. Умовн. друк. арк. 9,8. Зам. № 543-408.

ВИГОТОВЛЮВАЧ

Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.

54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.

Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.